

ISSN 1311-3321

РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „Ангел Кънчев“
UNIVERSITY OF RUSE „Angel Kanchev“

Филиал Силистра
Silistra Branch

СБОРНИК ДОКЛАДИ
на
СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ – СНС’14

СБОРНИК ДОКЛАДОВ
СТУДЕНЧЕСКОЙ НАУЧНОЙ СЕСИИ – СНС’14

PROCEEDINGS
of
the SCIENTIFIC STUDENT SESSION – SSS’14

Русе
Ruse
2014

Сборникът включва докладите, изнесени на студентската научна сесия **СНС'14**, организирана и проведена във **Филиал Силистра** на Русенския университет "Ангел Кънчев".

Докладите са отпечатани във вида, предоставен от авторите им.
Доклады опубликованы в виде, предоставленном их авторами.
The papers have been printed as presented by the authors.

ISSN 1311-3321

Copyright ©

- ♦ **СТУДЕНТСКАТА НАУЧНА СЕСИЯ** се организира от **АКАДЕМИЧНОТО РЪКОВОДСТВО** и **СТУДЕНТСКИЯ СЪВЕТ** на **РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ** с цел да се предостави възможност на студенти и докторанти да популяризират основните резултати от своята учебно-изследователска работа и да обменят опит.
- ♦ **ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ:**
 - **Съпредседатели:**
проф. д-н Христо Белоев, ДНС mult. –
РЕКТОР на Русенския университет
Елена Захаријева
ПРЕДСЕДАТЕЛ на Студентския съвет
elena_zaharieva91@abv.bg; 082-888 390
 - **Научни секретари:**
проф. д-р Ангел Сфрикаров –
Зам.-ректор на Русенския университет
ASmrikarov@ecs.uni-ruse.bg; 082-888 249
Габриела Попова –
Член на Студентския съвет
Gabriela_popova_@abv.bg; 082-888 390
 - **Членове:**
 - **Факултет „Аграрно-индустриален”**
доц. д-р Калоян Стоянов
kes@uni-ruse.bg; 082-888 542
Гергана Везирска
geri_vezirska@yahoo.com
 - **Факултет „Машинно-технологичен”**
доц. д-р Стоян Стоянов
sgstoyanov@uni-ruse.bg; 082-888 572
Мариета Станоева
mstanoeva@uni-ruse.bg
 - **Факултет „Електротехника, електроника и автоматика”**
доц. д-р Теодор Илиев
tiliev@ecs.uni-ruse.bg; 082-888 839
Георги Цанков
g.tsankov93@gmail.com

- **Факултет „Транспортен”**
доц. д-р Валентин Иванов
vdivanov@uni-ruse.bg; 082-888 373
Димо Иванов;
dimich@abv.bg

- **Факултет “Бизнес и мениджмънт”**
доц. д.ик.н. Дянко Минчев,
dminchev@uni-ruse.bg; 082 888 357
Елизар Станев
eastanev@uni-ruse.bg

- **Факултет „Юридически”**
гл. ас. д-р Кремена Раянова
k_raynova@abv.bg; 0889 205921
Боян Войков
bvoykov@abv.bg

- **Факултет „Природни науки и образование”**
доц. д-р Емилия Великова
evelikova@uni-ruse.bg; 082/ 888 848
Йоана Тасева
ioana.taseva@abv.bg

- **Факултет „Обществено здраве и здравни грижи”**
доц. д-р Стефан Янев
snyanev@uni-ruse.bg; тел. 082-821 883
Емануил Панайотов
emo7700@abv.bg

- **Филиал Разград**
доц. д-р Цветан Димитров
tz_dimitrow@abv.bg; 0887-631 645
Живка Иванова
ivanova_jivka@abv.bg

- **Филиал Силистра**
доц. д-р Тодорка Георгиева
knidor@abv.bg; 086 821 521
Доника Костадинова
doni_ss91@abv.bg

СЕКЦИЯ „Езикознание”

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

1. Езиково-правописни особености на сборника Златоструй от XII век	7
автор: Доника Станчева	
научен ръководител: доц. д-р Тодорка Георгиева	
2. Йоан Златоуст като богослов	11
автор: Доника Станчева	
научен ръководител: доц. д-р Тодорка Георгиева	
3. Лексикалното богатство в старобългарския превод на Златоустовите слова	14
автор: Доника Станчева	
научен ръководител: доц. д-р Тодорка Георгиева	
4. Библеизмите в разказа „Отец Сисой” на Елин Пелин	17
автор: Ваня Проданова	
научен ръководител: доц. д-р Петранка Трендафилова	
5. Образът на настъпващата старост в последните две глави на книгата <i>Еклисиаст</i>	22
автор: Нина Топалска	
научен ръководител: проф. д-р Димитрина Игнатова-Цонева	
6. Истината като културна ценност в български и румънски пословици	27
автор: Силвия Ангелова	
научен ръководител: доц. д-р П. Трендафилова	
7. Средновековният българин между вярата и неверието	32
автор: Мария Томова	
научен ръководител: доц. д-р Тодорка Георгиева	
8. Правила за пунктуация в английския език (сравнение с българския език)	38
автор: Десислава Тахнева	
научен ръководител: доц. д-р Диана Железова-Миндизова	
9. Структурна и семантична типология на фразеологизмите в лозунгите на протестиращия българин	42
автор: Ния Атанасова Донева	
научен ръководител: доц. д-р Руси Русев	
10. Характерни употреби на определителния член във френския и българския език	45
автор: Гергана Вичева	
научен ръководител: гл.ас. Вилияна Райчева	
11. Модел на ученическо портфолио	49
автор: Емануела Радева	
12. Предпоставки за пуризм в българския език от Освобождението до Втората световна война (1878 – 1939)	53
автор: Камелия Колева-Иванова	
научен ръководител: доц. д-р Надка Николова	

СЕКЦИЯ
„Природни науки и информатика”

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

1. Модел на учене чрез сътрудничество в урок за систематизация и обобщение върху тема “От атома до Космоса”, X клас	58
автор: Бетина Ковачева	
научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова	
2. Хоспитирането по физика – важен етап от педагогическите практически дейности	63
автор: Бетина Ковачева	
научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова	
3. Повече за мълниите и защитата от тях	67
автор: Любомир Стефанов	
научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова	
4. Похвати за систематизация на знанията в уроци по физика	70
автор: Бетина Ковачева	
научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова	
5. Елементи на интерактивност при обучение по дисциплината <i>Методика и техника на училищния експеримент по физика</i>	75
автор: Бетина Ковачева	
научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова	
6. Създаване на WEB сайт по проект „Създаване на интерактивна среда” при обучението на студенти по физика и информатика	80
автори: Георги Господинов, Боран Динчеров	
научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова	
7. Приложение на презентационна система Prezi в обучението	84
автор: Георги Господинов	
научен ръководител: гл. ас. д-р Евгения Горанова	

Езиково-правописни особености на сборника *Златоструй* от XII век

автор: Доника Станчева
научен ръководител: доц. д-р Тодорка Георгиева

La particularité de la langue écrite du recueil Zlatostroy de XII siècle: Le nom Zlatostroi désigne une collection avec une composition permanente de 138 paroles de Zlatoust et pseudo-Zlatoust.

Key words: Manuscript F.n.I.46, Codex Zlatoustroy de XII siècle, l'homilia

ВЪВЕДЕНИЕ

През Късното средновековие (според самоназоваването на някои руски ръкописи от XV в. насетне), у първия руски библиограф Силвестър Медведев през XVII век, чак докъм края на XIX в. наименованието *Златоструй* обозначава колекция с постоянен състав от 80/138 Златоустови и Псевдо-Златоустови слова, предхождана от Предисловие, в което идеята за съставянето на сбирката и нейното наименоване се приписва на българския цар Симеон. Заради тези уникални сведения, обвързващи я с книжовните и културни инициативи на един от най-изтъкнатите български владетели, Златоустовата сбирка често е отбелязвана в обзорните трудове на първите бележити изследователи, заели се със систематизирането на сведенията за историята на славянските средновековни литератури.

ИЗЛОЖЕНИЕ

По времето, когато се създават класическите книжовни паметници, в другите славянски езици протича процес на изпадане на носовите гласни (IX-X век), развили се в праславянската епоха като последица от действието на Закона за отваряне на сричката. По отношение на носовите гласни българският език “заема особено положение”, защото назалите в него “се оказват много устойчиви” и първите признаци за изчезването им се откриват в паметниците на XI век. Староруските преписи, направени от старобългарски протограф, потвърждават извода за загубването на ринезма през дописмения период. Употребените в тях букви ѣ и ѡ са “графически българизми”, защото книжовниците започват редовно да заменят ѣ с оу, ѡ с ю, ѡ, (ѡ) и ѡ с ѡ, ѡ.

Две особености в употребата на руските заместници на ъ и ж подчертават връзката на ръкописите със старобългарския протограф - редките за тази епоха случаи за смесване на носовките и преходът на ъ > ь. Още В. Н. Малинин отбелязва няколко примера за замени при носовките: ѡ ѡудѣхъ (т.е. ѡудѣхъ = ѡудѣхъ = ѡудѣхъ, гр. Τὸρ οὐδέηέο (154a); ѡудѣхъши ѡузою (т.е. ѡузою = ѡузою = ѡузою, 141г). Към тях можем да отнесем и следния: сѣмьрѣхъ колащѣмъ. и тоѡ же тоуѡуѡ просѣщѣмъ (150в), където имаме смесване на ѡ с ѡ и графична замяна на ѡ с ѡ (т.е. ѡ = ѡ = ѡ).

Преход $\text{л} > \text{е}$ се наблюдава в единични случаи, напр. при частицата $\text{сл} > \text{се}$: *путьъ во житиѣ се наричетъ* (9а) или в именни форми: *за свое дѣти* (129в), *каплѣ единому* (26а), *къдѣ рабѣмъ поучають* (142б), *ѡ душѣ* (116б), *ѡ землѣ* (54а, 116б), *за не* (136в) и др. Формите със засвидетелстван преход $\text{л} > \text{е}$ В. Н. Малинин неправилно определя като сърбизми, посочващи пътя, по който паметникът *Златоструй* е преминал в Русия. Въсъщност в тях се отразява ранен развой на малката носовка $\text{л} > \text{е}$. В написанието *покаитѣ сл приелижи во сл црѣство нѣсьномѣ* (123б), където недоначисана буква л се появява на мястото на етимологична йотувана гласна е , или при глаголната форма

зѣждѣмѣ (15а), вероятно има ранна графична замяна на буквата за *ѣ* с буквата за *ѡ* като резултат от загуба на назалността при *ѡ*, т.е. буква (*ѡ*) може да стои вм. *ю*, *ѣ* защото гласната *ѡ* > *ѣ*.

Като отглас от затвърдяването на съгласните в българския език твърде рано започва промяна на *ѣ* > *ѡ*. В *Златоструй* редовно се наблюдава познатото и на други древни паметници колебание при писането на *трава* и *тръва*, *благѡдѣтъ* и *благѡдѣтъ*. В кодекса се срещат и някои единични замени на *ѣ* с *ѡ*, които свидетелстват за ранно разширяване гласежа на ятовата гласна: *пѡжемѣ* (138а) вм. *пѣжемѣ*, *сѡдѣмѣ* (119а) вм. *сѣдѣмѣ*. Наблюдават се и случаи, при които *ю* се заменя с *ѣ*: *ѣлишѣдѣ* (195а) вм. *юлишѣдѣ*.

Епентетично *ѡ*, получено под въздействието на **j* върху праславянските лабиални съгласни, започва да губи позициите си още в старобългарските паметници. В *Златоструй* примери с *l*-epenteticum се срещат наред с такива, в които *ѡ* липсва: *сѡдѣмѣ* (139б), *срѡдѣмѣ* (150а), *крѣпѡлѣ* (50а), *зѣмѣмѣ* (149г), *капѡ* (26а), *корѡбѣмѣ* (48в); но и *зѣмѣмѣ* (146б), *зѣмѣмѣ* (141б), *зѣмѣмѣ* (42в). Количествено преобладават случаите с епентетично *ѡ*. Добре се пази в глаголни форми: *сѡдѣмѣ* (132а), *прѣмѣ* (52а), *вѣзѣмѣ* (187б), *вѣдѣмѣ* (19а). За разколебаване на епентетичното *ѡ* в старобългарски говорят форми като *зѣмѣ* (17г) вместо *зѡмѣ*, в които вследствие на свръхстарателност книжовникът преписвач пише *ѡ* след лабиалната съгласна *м*.

Една от най-съществените промени в българската консонантна система е ясно изразената склонност към затвърдяване. По страниците на *Златоструй* от XII век намира отражение ранната промяна със съгласните *р* и *н*: *творѡ* (129б), *корѡ* (35в), *сѡзѡ* (24б), *сѡтѡ* (50б) и др. Подобни примери, показващи затвърдяването на *р* и *н* в именни и глаголни окончания, се наблюдават както в глаголически, така и в кирилски паметници (*Клоцов сборник*, *Асеманиево евангелие*, *Супрасълски сборник*, *Савина книга*).

Златоструй от XII в. е писан от шестима преписвачи. На втория от тях се падат не само най-голямата част от текста, но и три от четирите случаи на употреба на буква *ж* в ръкописа: *прѣстѣжити*, *мѡжѣ*, *гѣжитѣ*.

Словникът на *Златоструй* е изключително богат. По приблизителни пресметания речниковите единици в него наброяват около 5000. Това го поставя редом с паметници като *Супрасълски сборник* и *Шестоднев*. В старобългарския език добре са застъпени сложните имена – лексеми, образувани от два пълнозначни елемента, от два корена. Този начин на образуване е много старинен, характерен за най-древните индоевропейски езици, а също и за всички славянски езици. В Златоструй от XII в. срещаме редица сложни думи, напр.:

ЯРХИ-: архѣрѣ

БЛАГО-: блѡсловетѣ

ВЕА-: вѣдѣмѣ

ВИНО-: виноградѣ

ДЪАГО-: дѣдѣмѣ

ДОБРО-: добродѣмѣ, добродѣмѣ

ЗЯКОНО-: законѡдѣмѣ

ЗЪАЛО-: зѣдѣмѣ

МИАЛО-: мѡдѣмѣ

СЕБѢТО-: себѣтозарѣнѣнъ,

САМО-: самохотѣнъ

СЛАСТО-: сластолюбивѣ

ТРЬ-: трѣстѣнъ

УСТВРЬ-: уствѣрѣнѣнъ, уствѣрѣдѣнѣнъ, уствѣрѣдѣнѣнъ

УЛОВѢКО-: уловѣковѣ

ШЕСТО-: шестокрылѣнъ

ЮДИН-: юдиногло.

Част от лексикалното богатство на *Златоструй* са прабългарските думи - 41 на брой. Някои от тях са многократно употребени в текста на отделни слова (къкъуѣгъ, санъ, уинъ, бракъ, урътогъ), докато други са единично засвидетелствувани. Прабългарските думи сродяват *Златоструй* с творчеството на Йоан Екзарх. Т. напр. в описанието на Симеоновия дворец и в стихотворната похвала на цар Симеон, писателят употребява *воларъ, висьръ, шаръ, кънигы, уинъ*. От посочените думи само *шаръ* не се открива в текста на *Златоструй*. Един от най-ярките примери за типична Екзарова лексика, засвидетелствана в *Златоструй*, е глаголът *въздвижѣти*: и *млатъ въздѣнѣнъ съ высости и оудари мѣтъ*. Този глагол е типичен за *Шестоднев*. Открива се още в *Супрасълски сборник*, в *Остромировото евангелие* и др. Според Ягич *въздвижѣти* има като синоним глагола *възвѣсти*.

В общия текст на *Златоструй* редом с неопределителното местоимение *къждѣ* се срещат още *кънижѣдо, кънижѣто, комоужѣдо, колижѣдо*. Тези примери илюстрират типичния за преславския културен диалект начин на образуване на неопределителни местоимения от въпросителните корени. Откриват се и в останалите съчинения на Йоан Екзарх. При наречията преобладават тези със завършек на *-ѣ*: *кромѣ, трѣмѣ, доврѣ, крѣмѣ, годѣ*.

Употребяват се съюзни връзки *акы, тауѣ, аще, такоже, неже, развѣ* и др.: *аще во съ сею жъртвое тѣло отидѣнъ; тауѣ же не вѣдѣу чѣснѣ приложити ихъ; воле же аще ти вѣша дѣли црѣ отроуа носити*. В общия текст на *Златоструй* тези съюзи имат широка употреба: *власть имлатъ дѣнакъ акы погъ развѣ стѣнѣ тѣнѣ*.

Направеният предварителен преглед на сведенията, които съдържа пергаментният препис на *Златоструй*, показва, че възникналият в Преславското книжовно средище паметник съхранява фонетичните, морфологичните, лексикалните и синтактичните черти на най-стария период от развоя на българския книжовен език. Доказва го богатството от форми и флексии, идентични с тези от класическите старобългарски паметници. Наред с това в ръкописа се отбелязват особености, развили се впоследствие като общобългарски. Това определя значимостта на сведенията, които носи *Златоструй* от XII век за историята на нашия език. Цялостното проучване на всяко едно от влизащите в състава му слова ще разшири периметъра на изследванията върху писмената култура на старобългарския Златен век.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Златоструй е едно от най-значимите явления в средновековната славянска писменост и култура. Той има значение за възстановяване на механизмите на адаптация на византийските модели, на принципите на конструиране на различни сборници през ранния Х в. и е важно свидетелство за това как старобългарската литература усвоява вековните достижения на християнската ексегетика и започва да създава и разпространява собствена книжовна традиция.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Павлова, Р. Болгаро-русские и русско-болгарские языковые связи. С., 1979.
- [2] Павлова, Р. пос. съч., с. 81.
- [3] Малинин, В. Н., Исследование Златоструя по рукописи Императорской публичной библиотеке. Киев, 1878.

За контакти:

Доника Станчева, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Филиал-Силистра, Катедра по филологически науки, Педагогика на обучението по български език и френски език, IV курс, e-mail: doni_ss91@abv.bg

Доц. д-р Тодорка Георгиева, Русенски университет Ангел Кънчев, Филиал-Силистра, Катедра по филологически науки, e-mail: knidor@abv.bg

Йоан Златоуст като богослов

автор: Доника Станчева
научен ръководител: доц. д-р Тодорка Георгиева

Joan Zlatoust comme un théologien-exégète: L'importance fondamentale de Joan Zlatoust comme un théologien-exégète est principalement dans les accents, qu'il place sur la morale pratique et de clarifier les principes de la sociologie chrétienne.

Key words: La sociologie, la sermon, christianisme, la pauvreté.

ВЪВЕДЕНИЕ

Заради изключителната висота на неговите проповеди и красноречие той е наречен Златоуст и е популярен с това име. Повечето от съчиненията му са проповеди и екзегези върху различни места от Светото Писание. Те не са запазени в собственоръчно направено от него изложение, а в редактирани впоследствие стенограми. Те са образец на християнско богословско творчество, в което значително място намира критиката срещу потъпканите човешки права, свободи и социална справедливост в борбата на божествената правда срещу трона, кесаря и престъпната върхушка на богатите, корумпираните и отстъпилите от обществените идеали на християнството. Основното значение на св. Йоан Златоуст като богослов – екзегет и проповедник е предимно в акцентите, които той поставя върху практическия морал и изясняване принципите на християнската социология.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Въпреки голямото по обем писмено и богословско наследство на св. Йоан, то няма абстрактно-теоретичен характер. Светият отец не се впуска в сложни философски формулировки и не си служи с мъглави понятия. Нито един от Отците на Църквата не е разкривал с такава енергия и решителност идеята за практическото християнство.

Според св. Йоан Златоуст социалният проблем трябва да заеме централно място в нравствената система на християнството. В това отношение той се ръководи от следните основоположни богословски принципи:

а/ идеята за единния произход на човешкия род от един Творец. Всички човеци са равни пред Бога по права и свободи. Всички народи представляват едно семейство и във взаимоотношенията си трябва да следват една и съща крайна цел – благоволението сред всички;

б/ утвърждаване равенството, ценността и достойнството на всяка личност. Човекът има изключителна, несравнима с никакви материални измерения стойност, не само защото е сътворен по образа на Вечния и Всеживотворящия Бог, но и затова, че в Богочовека неговото небесно човечество е вечно;

в/ признаване идеите на любовта, човечността и индивидуалните права и свободи за висши начала на човешките взаимоотношения, както и устремеността към смисъла на човешкото битие, който не може да бъде постигнат отделно от претворяването на тези ценностни идеи в живота.

Многократно св. Йоан Златоуст изтъква, че истинското християнство е неразривно свързано както с жива и дейна вяра, така и с добри дела. Те са немислими без тяхната взаимна споеност. Ако някой има правилна вяра, но не живее съобразно с тази вяра, то тя с нищо не го ползва в делото на спасението. Това е основна Златоустова постановка.

Социалната действителност по времето на св. Йоан Златоуст напълно контрастира на тези идеали и принципи. В своите проповеди, от една страна, той разкрива картината на живота, воден от заможните обществени слоеве,

притежаващи няколко разкошни и огромни домове, украсени с мраморни колони, галерии и балкони, заобиколени с множество статуи, с позлатени украшения върху покривите и стените и прочие. В своя разгулен и разточителен живот корумпираната прослойка не знае никакви граници. Редом с тази картина на охолство, разкош и разточителство, св. Йоан Златоуст рисува друга – картината на изключително потресаваща бедност и нищета. Докато богатите имат по-няколко необитавани от никого жилища, често пъти пред вратите на тия разкошни дворци се приютяват безброй нещастни бедняци, които нямат друг покрив освен небесния свод. Тогава, когато тия богаташи прахосват несметни суми за пиршества и охолан живот, за модни облекла и ненужен лукс, бедните нямат и дрипа, нито парче плат, за да покрият голотата си.

И затова с право св. Йоан поставя въпроса: не се ли повтаря в живота на съвременното му общество в широк мащаб голямата трагедия, която ни се разкрива от Исус Христос в евангелската притча за богаташа и за бедния Лазар. В случая две неща са от особено значение. От една страна, човек обикновено няма сили да се раздели с комфорта и богатството си, и, от друга – носенето на кръста, т. е. мъчителното себежертвено съществуване, когато трябва да се следват и отстояват висши идеали и принципи в живота.

“Никакви думи не могат да изразят всички скърби на онези, които живеят в нищета” – е реалистичният извод на св. Йоан Златоуст. Той остро бичува алчността на богатеещата управленска върхушка, защото “невъзможно е един да стане богат, ако друг преди това да не е станал беден” – отбелязва той.

Бедността като недоимък на благата на този свят е зло. Библейските пророци също я осъждат, защото е насочена срещу волята Божия. В повечето случаи според тях тя е резултат на несправедливостта и на човешкия грях. Бедните се намират под закрилата на Бога. В Новия Завет духовната бедност е поведението на откритост спрямо Бога и вътрешната готовност на ония, които очакват всичко от него. Въпреки че благата на този свят се ценят, то това не означава привързаност към тях. На даровете на Царството Божие се присъжда най-високата ценност.

Бедността е обвързаност, при което се приемат доброволно и от любов условията на живот в бедност на този свят, за да се даде свидетелство за борба против злото, както и за духовната възвисеност и свобода спрямо материалните блага, в следване идеала и примера на Христа.

Църквата и християните не се отъждествяват с определена идеология. Те се стремят да осмислят в актуална светлина неизменните принципи на любовта към ближния, социалната справедливост, достойнството на личността, в динамично изменяща се историческа действителност. Тук е необходимо да се имат предвид словата на Спасителя, че не човекът е създаден за съботата, а съботата за човека или с други думи: не човекът трябва да бъде подчинен на закона и на системата от относителни обществено-етични норми, но идеологиите трябва да служат за осъществяване на човечността в човека.

Християните следва да търсят възможностите да засвидетелстват своя принос за утвърждаване на индивида и на неговото достойнство, за разгръщане духовното богатство на личността. Християните не възприемат фетишизирането на който и да е било идеологически или социо-политически модел. Те разбират, че тяхното неизменно призвание е да бъдат съработници за усъвършенстване и демократизация на обществено-икономическите структури и на социалните взаимоотношения.

В първохристиянската Йерусалимската църква – както пише св. Йоан Златоуст в трактата си “Беседа II” върху книга “Деяния апостолски” – “благодатта се състои в това, че никой не е бил беден, т. е. заради голямото усърдие на даващите, никой не е оставал в бедност”.

И още една достойна за отбелязване постановка на този св. отец на Църквата: „Вярващият е човек на труда.” Християните възприемат труда не само като необходимост на живота, но и като нравствено задължение на вярата. За порицание са тунейдците, които нищо не работят, а живеят в корупция, спекула, и за сметка на другите. Да се изхранва човек с постоянен труд – това е вид философия; душите на такива хора са по-чисти, характерите по-силни – твърди св. Йоан Златоуст.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В острата полемика с религиозните извращения на духа и погазващите нравствените принципи на християнството св. Йоан Златоуст показва величието на своя дух и изключителната си любов към човека. Златоустовият принцип е: “Ние водим война, но тази наша война не живите прави жертви, а мъртвите – оживотворени духовно. Не еретика преследвам аз, а ереста; не грешника, – а греха. Колкото и да ме обиждаш, от чисто сърце ти го казвам: Мир, защото любовта на Бога е у мене. И колкото повече да намалява любовта ви към мене, толкова повече ще ви обичам.”

Затова Църквата винаги е сочила св. Йоан Златоуст като образец на изряден духовник.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Богословска мисъл, 2004, кн. 1-4, с. 21-31.

[2] Златоуст, Й. Девет слова за покаянието. София, 1994.

[3] Гранстрем, Е. Э. Иоанн Златоуст в древней русской и южнославянской письменности (XI-XV вв.). – В: Труды Отделения древней русской литературы (ТОДРЛ), Т. 35. Ленинград, 1980, с. 345-375.

За контакти:

Доника Станчева, Русенски университет „Ангел Кънчев”, Филиал-Силистра, Катедра по филологически науки, Педагогика на обучението по български език и френски език, IV курс, e-mail: doni_ss91@abv.bg

Доц. д-р Тодорка Георгиева, Русенски университет Ангел Кънчев, Филиал-Силистра, Катедра по филологически науки, e-mail: knidor@abv.bg

Лексикалното богатство в старобългарския превод на Златоустовите слова

автор: Доника Станчева
научен ръководител: доц. д-р Тодорка Георгиева

La richesse lexicale dans la vieille traduction bulgare des mots de Joan Zlatoust: Considéré le parole de Preslav centre garde les caractéristiques phonétiques, morphologiques, lexicales et syntaxiques de la période la plus ancienne période de la langue littéraire bulgare. Cela prouve la richesse des formes identiques à celles des anciens monuments classiques.

Key words: La parole, la langue, l'évolution, le mot

ВЪВЕДЕНИЕ

В състава на Краткия Златоструй влизат слова и поучения, които са надписани с името на Йоан Златоуст, но не са открити сред неговите хомилии. За тези слова се предполага, че са оригинални старобългарски творби. За да се атрибутират, е необходимо те да се проучат самостоятелно, като цялостен текст. Съвпаденията на жанровия им модел, на композиционно-стилистичните и на лексикално-фразеологичните им особености с модела и особеностите на старобългарските произведения с установен автор ще позволят да се търси авторвият “почерк” и да се изкаже по-определено предположение за вероятния им създател. По-долу ще се опитаме да дадем задоволителна представа за оригиналните произведения в състава на сборника Златоструй от XII век като езиков и литературен факт, като спрем вниманието си на *Слово ѿ ѿбогѣиѣхъ и ѿ богатѣиѣхъ. и ѿ покаянии ꙗко бѣше* (Слово за бедния и богатия и покаянието), л. 184г-186в.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Старобългарският превод на Златоустовите слова и поучения допринася за развитието на езика и книжнината на българи, руси и сърби. Той обогатява лексикалния фонд на българския език с нови думи или с нови значения на познати вече думи, напр. *вѣрѣти сѧ* - *вѣрѣсти сѧ* (120в) ‘вра се, въвирам се (за муха)’; *нѣкъдѧ* (10в), наред с *внѣзѧ* (117а) ‘внезапно’, отбелязана и в езика на Йоан Екзарх; *сѧмѣхъ* ‘актьор, артист, който играе на сцена; смешник, шут, пътуващ артист и музикант’ (40б, 128в); *тризна* ‘стадион, игрище’ (38б); *тризникъ* ‘атлет, гимнастик, състезател’ (38б); *ѡпъръ* ‘шепа’ (35в); *пѣстъникъ* ‘наставник, възпитател, учител, педагог’ (129в); *ѡцѡуѣникъ* ‘идолопоклонник’ (7а); *поиѣ* ‘обвинение, осъждане, изобличение’ (18а); *вѣлканъ* ‘каменно изваяние, стълп, каменно изображение на езическо божество’ (24а) и мн. др.

Лексикалното богатство в старобългарския превод на Златоустовите слова е огромно. Немалък дял от него не се среща в класическите старобългарски паметници, а една част се отнася към моравизмите в старобългарски. Тук се причисляват сложните думи *лихоглаголати*, *лихоглаголанне*, *лихоглание*, *лихоглѣние*, образувани с първи компонент *лихъ*. В разглежданото *Слово за бедния и богатия и покаянието* тези думи имат редовна употреба, напр. *лихогѣмѣць* ‘скъперник, користолюбец’ /185г/.

Засилената употреба на образувани с представки думи се приема като една от езиковите особености, която би могла да се използва като средство за атрибуция. В разглежданото слово има многобройни случаи на думи, образувани с присъщите на Златоустовия език представки *вѣзъ-/вѣсъ-*, *вѣъ-*, *вѣзъ-/вѣсъ-*, *изъ-/исъ-*, *нѣ-* *вѣспрѣстанѣиѣ*,

въдъхати, въсхъхати, въставити, възложити, въсияти, въспоминание, исповръхти, истръгнѣти, испровержение, низаниши, измолити, нпмолѣтъ.

Значима част от цялостния анализ в нашата работа представлява лексикалното проучване на *Слово ѿ оубогънѣхъ и ѿ богатынѣхъ. и ѿ покаани* : *ѣи ѣлѣи*. За реализиране на тази задача е изработен речник на словото, съдържащ **1043** думи, разпределени по части на речта, както следва: **230** съществителни имена, **92** прилагателни имена, **230** глаголи, **143** местоимения, **53** наречия, **14** числителни имена, **281** служебни думи.

Лексиката на *Слово ѿ оубогънѣхъ и ѿ богатынѣхъ. и ѿ покаани* : *ѣи ѣлѣи*, свидетелства за силно развитата словообразователна система на старобългарския език. И тук широко застъпени са префиксацията и суфиксацията, откриват се композити и заети думи.

Авторът на *Слово ѿ оубогънѣхъ и ѿ богатынѣхъ. и ѿ покаани* : *ѣи ѣлѣи* показва забележителен езиков усет и умение да гради нови или да нюансира вече познати значения на старобългарски думи. За него афиксацията е предпочитано средство за обогатяване на книжовната лексика. С представка *възъ-/въс-* са формирани 10 думи; с *въ-* – 2 думи; с *на-* – 6 думи; с *отъ-* – 5 думи, с *по-* – 15 думи; с *при-* са формирани 4 думи; с *прѣ-* – 5 думи; с *разъ-/рас-* – 4 думи; със *сѣ-* – 8 думи, с *оу-* – 3 думи. Широкото прилагане на префиксацията като способ за обогатяване на книжовния език разкрива забележителния усет и майсторството на старобългарския творец, създал това поучение за бедния и богатыя.

В словообразователната система на *Словото* суфиксацията е широко приложена, особено при образуване на книжовномаркирани думи. Избраната тематика налага употребата на християнска терминологична лексика, образувана преди всичко с наставки *-ниѣ, -ниѣ* и *-ѣство*: *искъшнѣниѣ, вѣселѣниѣ, въспоминѣниѣ, господѣство* и др.

В *Слово ѿ оубогънѣхъ и ѿ богатынѣхъ. и ѿ покаани* : *ѣи ѣлѣи* се наблюдава ярко изразената валентна способност на корени, които, свързани с различни афикси или с други корени, образуват цели словообразователни гнезда. Обикновено това са лексеми, назоваващи символи и понятия на новата религия, напр.:

правѣднѣхъ — *правѣдникѣхъ*;

господѣ — *господѣнѣхъ* — *господѣство*.

Синонимията е резултат най-вече от словообразователни процеси. Същата особеност наблюдаваме и в останалите слова от *Златоструй*, както и в повечето от произведенията на старобългарската епоха. Еднокоренните синонимни групи (или двойки) са продукт на словообразователен процес: *рици* — *нарици*. Те заемат съвсем малка част от синонимното богатство в творбата. Съществена част съставят образуванията от различни старобългарски корени синоними: *лимоходѣти* — *лимонѣти*; *прѣнѣти* — *поѣти*, *нарици* — *прозвѣти*.

В разглежданото слово думата *държава* (л.186в) е употребена само един път - в заключителната формула, с която се пожелава на Христос „*слава и държава*“, т.е. ‘власт и могъщество’. Това значение на думата е старобългарско, както може да се съди по Пращия речник, и праславянско. Съвременното значение ‘държава’ на старобългарската форма *държава*, което освен в българския се намира още в сърбохърватския, словенския, украинския и белоруския език, е резултат от смисловия развой на праславянското *d`r̥žava. За многозначната дума може да се допуска същевременно и известен елемент на архаизация или отстъпване на по-заден план на значението ‘могъщество’, с което тя се среща в края на словото. Но за да е могло това значение все още да бъде представяно с формата *държава*, или за да

е могъл изборът в словото да падне точно на тази форма, сигурно е имало някакви основания. Трябва да се вземе под внимание констатацията, че тук имаме употреба на интересувашата ни форма в един почти установен обрат – формула за богослов, която се среща и други преводни и оригинални старобългарски произведения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Комплексният подход при изучаването на поученията в сборника *Златоструй* от XII век позволява всяко от тях да се проучи цялостно – като литературен, културен и езиков факт от епохата на ранното християнство у нас. Получените знания ще послужат като определяща основа при установяване на кой да е анонимен създател на старобългарски произведения. Анализът на *Слово ѿ оубогъишѹхъ и ѿ богатишѹхъ. и ѿ покаянии* ∴ *ѿи ѿбви* показва, че в него е засвидетелствана старобългарската книжовна лексика, съчетана с народноразговорни елементи, въведени в писмена употреба. Сред редките думи в произведението има и такива, които се срещат в превода и на други произведения на Златоуст.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Георгиева, Т. Симеоновият Златоструй и неговият препис от XII века. Силистра, 2002.
- [2] Георгиева, Т. За състава на Златоструй от XII век. В: Научни трудове на Русенския университет. Русе, 2004. Т. 41, серия 5.
- [3] Иванова-Константинова, Кл. Неизвестна редакция на Златоструя в сръбски извод от XIII век. – В: Сборник историје книжевности. Одељенье језика и книжевности. Београд, 1976, 89-107.
- [4] Иванова-Мавродинова, В. За украсата на ръкописите от Преславската книжовна школа. – В: Преслав. Т. I., София, 1968, 80-120.

За контакти:

Доника Станчева, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Филиал-Силистра, Катедра по филологически науки, Педагогика на обучението по български език и френски език, IV курс, e-mail: doni_ss91@abv.bg

Доц. д-р Тодорка Георгиева, Русенски университет Ангел Кънчев, Филиал-Силистра, Катедра по филологически науки, e-mail: knidor@abv.bg

Библеизмите в разказа „Отец Сисой” на Елин Пелин

автор: Ваня Проданова

научен ръководител: доц. д-р Петранка Трендафилава

Bibleizm's in Elin Pelin's story "Father Sison": The report presents semantic changes bibleizm's in one of the stories of Elin Pelin - story "Father Sison." As a result of analysis, it was found that in all tokens drawn from the Bible occurred semantic changes dictated by three factors: complete replacement of the description object; typical use; influence of the Orthodox tradition.

Key words: the Orthodox tradition, bibleizm's, story "Father Sison

ВЪВЕДЕНИЕ

Разказът „Отец Сисой” е едно от произведенията, включени в цикъла „Под манастирската лоза” [1] на Елин Пелин. Цикълът разрушава затвърдената представа, че Елин Пелин е „художник на българското село”. Творбата тематично е отдалечена от битовото ежедневие. Поставени са универсални общочовешки проблеми за изначалната връзка между добро и зло, между душата и тялото, небесния и земния живот. Със сборника разкази „Под манастирската лоза” и чрез образите на героите Елин Пелин отрича религиозния фанатизъм, прекомерността, противопоставянето на божии закони и утвърждава жизнелюбието, любовта, естеството, естествеността. Внушава житейска философия и открива красотата на обикновеното в живота. Сборникът е своеобразна апология на добродетелта, на търпимостта. „Под манастирската лоза” съчетава добродетелното християнство и ренесансовото жизнелюбие [2].

ИЗЛОЖЕНИЕ

Хедонистът Елин Пелин защитава природосъобразния начин на живот, а творбата му се превръща в апотеоз на доброто, на любовта и природата, на човека. Затова в езика на автора неизбежно присъства лексика, заета от Свещеното писание и от православната традиция. Искам да направя уточнението, че в тази творба съществуват много неологизми, имитиращи библеизми, и които са изковани от корени на библейски думи и корени на думи от книжовния език (напр. „благообразен”). Този тип неологизми притежават стилистична функция. Чрез тях Елин Пелин иронизира, пародира неестественото, неморално и противоречащо на жизнелюбещото християнство поведение на своите герои. Моята задача обаче е да проследя до каква степен библеизмите, употребени в разказите на Елин Пелин, са с автентичното си значение и до каква степен те са претърпели промени във формата и семантиката си.

В разказа „Отец Сисой” откроявам 5 библеизма „блажен”, „отец”, „душа”, „свят”, „а, -и (прил.)” и „патриарх”.

Лексемата *блажен* като прилагателно име в Тълковен речник на българския език [3] е отбелязана като прилагателно и като наречие със значенията: *блажено* – *блажен* – *а, -о, -и* прил. *Много щастлив, честит. Блажена усмивка. Блажени са вярващите.* нареч. *блажено.* *Усмиввам се блажено.*

В разказа тя е използван в следния контекст: *С ваше позволение ще скрия името на манастира, където прекарах едно блажено лято, гостенин на добрия игумен отец Сисой.* Тук лексемата *блажено (лято)* функционира като прилагателно име и има преносна употреба със значение „щастливо лято”, което в прякото си значение е „щастливо, радостно преживяване през това лято” и се превръща в наречие.

В притчите на Соломон думата *блажен* притежава сходна с речниковата семантичната стойност „чувстващ се щастлив”: *блажен е този, който е намерил*

мъдрост; блажен е този, който внимава, т.е. изпълнява словото на Бога; блажен е този, който уповава на Господ. Срв.:

Притчи 3:13. „Блажен оня човек, който е намерил мъдрост, И човек, който е придобил разум”.

Притчи 3:18. „Тя е дърво на живот за тия, които я прегръщат. И блажени са ония, които я държат”.

Притчи 16:20. „Който внимава на словото ще намери добро. И който уповава на Господа е блажен” [4].

По-особен аспект има понятието „блажен” в известната „Проповед на планината” от Евангелие на Матей, където са открити 9 блаженства. За разлика от „Притчи”, в които блаженството е насочено към индивидуалната личност и взаимоотношенията ѝ с Бога, в Евангелието на Матей качеството „блажен” е приписано към всички хора, които търпят страдания в името на Христос. На практика блаженството се превръща в разпознаваемия белег за спасение, срв.: Мат. 5:3 – 11: (3) „блажени бедните духом”, (4) „блажени плачещите”, (5) „блажени кротките”, (6) „блажени гладните и жадните за правда”, (7) „блажени милостивите”, (8) „блажени чистите по сърце”, (9) „блажени миротворците”, (10) „блажени изгонените заради правда”, (11) „Блажени сте вие, когато ви похулят и изгонят, и кажат против вас лъжовно каквато и да е лоша дума заради Мене”. В „Притчи” лексемата „блажен” означава преживяване на радост, щастие в реалния живот, в момента, а в Евангелието на Матей „блажен” е тждествено на понятието „спасен” и няма за значение „радостен, щастлив в момента”, а фиксира един бъдещ момент, в който това състояние ще бъде възможно.

Можем да обобщим, че лексемата *блажен* в разказа „Отец Сисой” е използвана за обозначаване на определено качество на физическо преживяване, а в Библията тя се употребява, за да се назове качество на духовно състояние.

Лексемата *отец* в Тълковен речник на българския език е отбелязана със следните значения: *отец* (ост.), мн. (отци, м.) – 1. Баща. 2. Название на свещеник, калугер или владика и обръщение към него. Например *Отец Паисий. Отците влязоха в метоха. • Нашите отци. Прадедите ни, предците ни.*

В разказа срещаме лексемата в посочения по-горе контекст: *С ваше позволение ще скрия името на манастира, където прекарах едно блажено лято, гостенин на добрия игумен отец Сисой.* В езика на Елин Пелин думата *отец* се използва със значението „название на свещеник, калугер или владика”.

В Библията думата *отец* се употребява в безкрайно количество текстове, затова тук ще посочим само два с по-типична употреба:

Матей 5:16. „Също така нека свети вашата видеина пред човеците, за да видят добрите ви дела, и да прославят вашия Отец, Който е на небесата”.

Матей 5:45. „... за да бъдете чада на вашия Отец, Който е на небесата; защото Той прави слънцето Си да изгрява на злите и на добрите, и дава дъжд на праведните и на неправедните”.

В Библията собственото име *Отец* адресира навсякъде едно от лицата на Бога и не се използва в никакъв друг смисъл, освен като назоваване на „биологичен баща”. Употребата на съществителното *отец* със значение „духовен баща” и във функцията му на свещеническо звание в разказа е трансформация на собственото име в нарицателно и е продиктувана от наложилите се православни канонически норми.

Лексемата *душа* в Тълковен речник на българския език е отбелязана със значенията: *душа* (мн. *души*. ж.) – 1. *Дух* (в 1 и 3 знач.). *Душата му я търси цял живот. Душата се отделя от тялото в момента на смъртта.* 2. Вътрешни качества, особености на човека. *Добра душа.*

В разказа лексемата е използвана в следния контекст: *Бурното и дълго минало на отец Сисой бе му принесло много житейска опитност, а черковните книги и*

библията, над които прекарваше усамотените си часове, бяха проявили душата му със света мъдрост. В езика на Елин Пелин думата душа се използва със значението „мисъл“ („проявили мисълта му с мъдрост“).

В Библията лексемата *душа* наименува „безсмъртната част от триединството човек: дух, душа и тяло“. От гледна точка на Свещеното писание душата е „вътрешният човек“, т.е. носи всички характеристики и спомени на личността. Следователно не съвпада с нито едно от речниковите значения на думата, срв.:

Битие 2:7. „И Господ Бог създаде човека от пръст из земята, и вдъхна в ноздрите му жизнено дихание; и човекът стана жива душа“.

Иез. 3:21. „И ти си спасил душата си ...“.

Мат. 10:28. „И не бойте се от ония, които убиват тялото, а душата не могат да убият; а бойте се повече от Оногова (от Бог, бел. моя), Който може и душата, и тялото да погуби в геената“.

Употребата на библиейското понятие „душа“ в разказа „Отец Сисой“ не съвпада напълно по семантика със значението му в Библията. В „Отец Сисой“ лексемата приема за значение абстрактното значение „мисъл“ и не се обвързва с трансцендентната същност на понятието.

Лексемата *свят*, -а, -и в Тълковен речник на българския език е отбелязана със значенията: *свят*, -а, -и – 1. Осветен свисше; 2. прен. Скъпа - *Святата земя*. 3. прен. Ценна - *Свещен завет*; 3. Чист. *Святата идея*.

В разказа лексемата е използвана в следния контекст: *Бурното и дълго минало на отец Сисой бе му принесло много житейска опитност, а черковните книги и библията, над които прекарваше усамотените си часове, бяха проявили душата му със света мъдрост*. В езика на Елин Пелин думата *света* е фонетичен вариант на лексемата *святата* и се използва със значението „осветена; идваща от Бога“.

В Библията прилагателното *свят* има за значение „осветен, изчистен от греха“, срв: *Левит 20:7 „И тъй, осветете се и бъдете свети, защото Аз съм Господ вашият Бог“; 2 Летописи 29:5 „Слушайте ме, левити, осветете се сега, осветете и храма на Господа Бога на бащите си, и изнесете нечистотата от светото място.“*

Употребата на библеизма *свят* в разказа не съвпада с тази в Библията, нито с употребата му в православната традиция. В Свещеното писание *свят* е само Бог, Словото Му и Истината Му. В православната традиция се прави разлика в употребата на прилагателните *свят* и *свещен*: *свят* е Бог, а някои предмети, които са църковни атрибути, могат са наричани *свещени*. В разказа на Елин Пелин *свят* служи за определение на абстракция.

Лексемата *патриарх* в Тълковен речник на българския език е отбелязана със значенията: *патриарх* (мн. *патриарси*, м.) – 1. Духовно лице с най-висок сан, глава на православната църква. Вселенски патриарх. 2. Родоначалник.

В разказа лексемата *патриарх* е използвана в следния контекст: *Уверен съм, че ако тия мисли биха могли да излязат от устата на дядо владика, той щеше да се възгордее повече от патриарх, но отец Сисой седеше спокоен, взимаше трохи от масата и ги хвърляше с хубавата си свещеническа ръка на кокошките и на врабците, които се трупаха около него и без страх кацах на раменете му*. В езика на Елин Пелин думата *патриарх* се използва със значението „духовно лице с най-висок сан, глава на православната църква“.

В Библията съществителното *патриарх* има за значение „родоначалник“, срв:

Деяния на Апостолите 2:29. „Братя, мога да ви кажа свободно за патриарха Давида, че и умря и биде погребан, и гробът му е у нас до тоя ден“.

Евреи 7:4. „А помислете, колко велик беше тоя човек, комуто патриарх Авраам даде и десетък от най-добрата плячка“.

Библейски патриарси са Давид, Авраам и Яков. Само с тях Бог сключва завет и ги помазва за водачи на народа му. Давид е обявен за патриарх на еврейския народ,

защото той е царят, най-близо стоящ до Бога от всички царе на евреите. На Авраам му се ражда син по обещание от Бога (когато е бил на 100 години, а жена му, Сара – на 90) и от Авраам се поставя началото на велик и многоброен богопомазан народ. Яков пък се бори с ангел, за да получи благословение и помазание, и дори го побеждава. В борбата ангелът се докосва до единия му крак, който след това остава завинаги сакат. Поради дързостта да воюва с Ейова, за да получи правото да бъде благословен и закрилян от Всевишния, Бог наистина го възнаграждава с голямо богатство и многобройна челяд. Яков остава завинаги верен на своя Бог (Йеова) и продължител на рода, завещаен му от Авраам. Затова всички евреи го тачат като патриарх.

По аналогия с библейския завет в православната църква се избират за патриарси свещеници, които са напълно посветени на Христос, които се отличават с чистота на сърцето и голяма любов към миряните си. Това са хора, които са способни, както Давид, Авраам и Яков да се грижат за своето паство, да напътстват и направляват в духовния му път всеки член на своята епархия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Лексемите *блажен*, *душа*, *отец*, *свят* и *патриарх* са заети без изменение във формата им от Библията. Във всички тях са настъпили някои семантични промени в езика на Елин Пелин, които са продиктувани от различни фактори:

1. Замяна на обозначавадения обект. Само в един от случаите билеизма е с изцяло променена семантична стойност, която не е повлияна от употребата, а от смяна на обозначаваения от нея обект. Това е лексемата *душа*. В библейския текст тя обозначава трансцендентното понятие за безсмъртната част от триединството човек, а в разказа - абстракция.

2. Нетипична употреба. Във всички останали случаи промяната в семантиката на билеизма настъпва в резултат на необичайна за него употреба. В едни случаи Елин Пелин използва билеизмите с преносна употреба, като например лексемата *свят*. В Библията прилагателното *свят* определя само атрибутите на Бога, а в разказа „Отец Сисой“ служи за определение на сезон. Благодарение на преносната си употреба от прилагателно, което обозначава качество на обект, лексемата започва да функционира като наречие, разкриващо качество на действие. Лексемата *блажен* също има пренасочена употреба, при която вместо да обозначава качество на духовно състояние тя обозначава качество на физическо преживяване.

3. Влияние на православната традиция. В други случаи промяната в семантичната стойност на билеизма е настъпила в резултат от употреба, наложил се в православната традиция. Под влияние на църковно-православната практика в лексемата *отец* е настъпила семантична промяна – в библейската култура тя назовава собственото име на едно от лицата на Бога, а в разказа на Елин Пелин се е превърнала в съществително нарицателно име, придружаващо собствените имена на свещениците, и означава „духовен баща“.

Лексемата *патриарх* има разширена употреба в православната традиция, като се е превърнала в звание на духовно лице с най-висок сан на православната църква.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Елин Пелин. Съчинения. Издание „Български писател“. София, 1987.
- [2] Андрейчин Л., Георгиев Л. Български тълковен речник. Издателство „Наука и изкуство“. София.
- [3] Библия „Книгите на Священото писание на Ветхия и Новия завет“. Издание на Св. Синод на Българската църква, София, 2011.

За контакти:

Ваня Проданова, IV курс, Педагогика на обучението по български език и френски език. Филиал-Силистра на Русенския университет

Доц. д-р Петранка Трендафилова, Катедра по филологически науки при Филиал-Силистра на Русенския университет

Образът на настъпващата старост в последните две глави на книгата *Еклисиаст*

автор: Нина Топалска

научен ръководител: проф. д-р Димитрина Игнатова-Цонева

The Image of Human Aging in the Last Two Chapters of the Book of Ecclesiastes: The description of old age and death in the last two chapters of the Book of Ecclesiastes sums up the main message of the author – people can enjoy life remembering their Creator. Many metaphors present the personal catastrophe of aging and approaching of death in one of the most beautiful poems in the Old Testament.

Key words: *The Poem of Old Age and Death, Metaphors of Human Aging, Allegorical Approach.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Еклисиаст е една от най-актуалните за съвременния читател и най-виртуозно написаните старозаветни премъдростни книги. Наред с *Притчи Соломонови* и *Йов*, тя оформя не само ядрото на старозаветната литература на мъдростта, но и своеобразна трилогия, в която *Притчи* задава темата, разкрива базисните разбирания на древните евреи за мъдростта и ги въплъщава в най-характерната за премъдростните книги поучителна художествена форма, авторът на *Йов* подхваща тази тема, но я доразвива в съвсем нова перспектива, а мъдрецът *Еклисиаст* поставя съществени въпроси, засягащи дълбокия смисъл и ползата от мъдростта, на които се опитва да даде отговор през призмата на собствения си опит [4].

ИЗЛОЖЕНИЕ

Книгата *Еклисиаст* оставя своя отпечатък в световната литература с неповторимия си стил и език, с идеите и богатата си образност, както и във възгледите на много философи, откриващи в нея ясно открояваща се житейска позиция и отношение към света.

Основната тема за смисъла и кръговрата на живота, разгърната полифонично на фона на повтарящия се рефрен „Суета на суетите!“, намира своята кулминация в *Поемата за младостта и старостта* (11:7-12:7) – един от най-въздействащите със своята сгъстена метафоричност, пластичност на изображението и дълбок лиризм старозаветни текстове.

Примерите, използвани в настоящия доклад, са ексцерпирани от изданието на Българския синодален превод на Библията от 1993 г. [2]

Мястото на книгата *Еклисиаст* в старозаветната премъдростна литература

Няма съмнение, че книгата *Еклисиаст* принадлежи към старозаветната литература на мъдростта, макар че тя се отличава от останалите премъдростни книги с яркото авторово присъствие, философския тон на изложението и екзистенциалния поглед към въпросите на битието. Ако *Притчи Соломонови* приема, че човекът живее в един подреден свят, който се основава на строги закони, и страхът от Бога гарантира благоденствие в този свят, авторът на *Йов* разбира от опит, че съвсем не може да се разчита на такава зависимост и праведността не е гаранция за щастлив живот. Той обаче не желае да се отрече от Бога, Когото безусловно приема за свой Творец, дръзва да се изправи срещу Него с въпросите си и намира надежда сред скръбта в самата среща със Създателя.

В книгата *Еклисиаст* чуваме една съвсем нова констатация: „Всичко е суета“ – постиженията, удоволствията, основните житейски устои, на които човекът разчита, дори търсенето на мъдрост. В същото време авторът ни съветва да се радваме на всичко, което имаме под слънцето.

Мнозина са склонни да заключат, че тази книга е песимистична, меланхолична и дори безполезна за читателя, който при прочита ѝ попада в някаква безизходица на мисълта, но истината е, че няма по-реалистична книга в старозаветния премъдростен корпус. Нейният автор не е нито скептик, нито материалист, а мъдрец, чиито убеждения разчупват рамката на общоприетото разбиране за мъдростта; писател, който изпреварва своето време със своя стил и художествени похвати. Суетата, за която той предупреждава, се изразява в грешния подход към живота, в убеждението, че можеш да придобиеш мъдрост, да достигнеш до благоденствие и да ги задържиш, да постигнеш сигурност и да я предадеш на децата си. Разковничето на щастieto не е в постигането, а в радостта, в благодарността към Създателя, Който позволява да притежаваш. Не скептицизъм, а ведрост и сърдечна лекота; не отричане на божествения ред, а покорство пред Твореца откриваме в книгата *Еклисиаст*.

Метафоричното изображение на настъпващата старост в последните две глави на книгата *Еклисиаст*

Втората част на единадесетата и почти цялата дванадесета глава на *Еклисиаст* са посветени на темата за настъпващата старост. Авторът съветва младежа да се радва на младостта и да помни своя Създател, докато е в силата си и не е почувствал теглото на старостта.

За младия човек е трудно да си представи напълно в какво се изразява това тегло, защото „сладка е светлината, и приятно е за очите да гледат слънце“ (Екл. 11:7). Контрастът между светлината и тъмнината е често срещан в библейския текст. Тук той е в основата на една метафорична прелюдия към описанието на старостта. Слънцето в цялата книга се използва като метафора – с израза „под слънцето“ авторът обозначава живота. Да си видял и познал слънцето, означава да си живял, а младежът гледа слънцето с непомрачен поглед, без умората, която идва с напредването на възрастта [8], затова той е предупрежден навреме да се замисли за тъмните дни, които идват.

Силата и неотменността на настъпващата старост и нейната естествена последица – смъртта, са предадени в дванадесетата глава на *Еклисиаст* изключително образно и динамично. *Поемата за настъпващата старост* е изтъкана от множество експресивно-емоционални метафори, които създават основата на един микросюжет в рамките на основния текст. С открояването на контраста между светлината и тъмнината младежката радост е противопоставена не толкова на самата смърт, колкото на процеса, който я предхожда.

Поемата започва с повелителното „Помни твоя Създател“ (Екл. 12:1) – още в дните на младостта, докато не е настъпил обратът, въведен с тройно повторение на съюза „докле“: „докле не са дошли тежки дни (...) докле слънце, светлина, месечина и звезди не са потъмнели, и не са дошли пак черни облаци след дъжда; докле не е настъпил оня ден (...)“ (Екл. 12:1-3). Употребата на разговорната форма на този съюз, както и на съюза „кога“, също неколккратно повторен, в Синадалния превод на текста създава допълнителна песенно-фолклорна атмосфера, маркирана и от други стилистични особености, например използваните остарели или диалектни лексеми и словосъчетания („месечина“, „пътните врата“, „хромелите“). В основата на поемата лежи алегорията, а нейните корени мнозина изследователи търсят именно във фолклора, в митологичното съзнание на народа [3].

За почти всички тълкуватели на книгата *Еклисиаст* е важно да се определи същността на образния език в стихове 2-6 на дванадесетата глава – дали старостта се представя чрез различни метафори, или всеки детайл е елемент от един общ алегоричен образ.

Метафоричното тълкуване приема, че старостта е изобразена чрез метафорите за тъмнината, смяната на сезоните и запустяването на дома. Алегоричното

разбиране възприема описанието на дома и неговите обитатели като алегория за старостта и нейните последствия.

Става дума за физиологична алегория, при която определени детайли от описанието се асоциират с части от тялото (къщните пазачи, които треперят, са ръцете; силните мъже – краката; тези, които мелят – зъбите; гледащите през прозореца – очите; вратите, които се затварят – ушите или устата; замлъкването на шума – затихването на гласа с напредването на възрастта). [8]

Алегоричното тълкуване среща трудности при интерпретацията на някои от образите. Пример за това е четвъртият стих, където се казва: „кога (...) човек почне да става по гласа на петела, и дъщерите-певици замлъкнат“. Ранното ставане би могло да означава липсата на здрав сън при стария човек, а дъщерите-певици да са птиците, чиято песен той вече не може да оцени, защото е изгубил вкуса към живота.

Петият стих разширява алегорията с три образа, допълващи описанието на възрастния човек, които са неочаквани за българското езиково съзнание и носят особена експресия: „кога зацъфти миндалът, и скакалецът стане тежък, и каперсът се пръсне“. Цветът на бадема (в синодалния превод е използвана диалектната лексема „миндал“) е метафора за белите коси, натежалият скакалец извиква представата за забавеното придвижване на уморения от старостта човек, а каперсът (средиземноморско растение, използвано за подправка), който вече не събужда апетита, подсказва за липсата на удоволствие от живота. В превода от оригиналните езици [1] тази част от стиха гласи: „когато зацъфти бадемът и скакалецът натежи, и всяко желание заглъхне“.

Не може да се прокара ясна граница между чисто алегоричната и общометафоричната интерпретация на разглеждания откъс от текста. Алегорията за опустяващия дом и обърканите му обитатели е част от една по-цялостна метафорична картина на настъпващата старост. Като че ли най-последователно алегорията е застъпена в описанието на къщните обитатели, а образите от природата до голяма степен я разколебават. Бадемът, скакалецът и каперсът могат да се приемат като метафори за разцъфването и новото начало, което отвеща интерпретацията към по-различна плоскост – старостта и приближаващата смърт контрастират на възраждащата се природа.

Всъщност подобно крайно разграничение съвсем не е необходимо, защото алегорията е вид метафора и в основата ѝ лежи емоционално-оценъчното представяне на идеи, обекти и явления по образен път, фигурално. Чрез алегорията в този текст авторът динамично и картинно представя микротемата за старостта и смъртта, като си служи с познати на непосредствените адресати образи.

На българския читател е сравнително познато метафоричното представяне на настъпващи беди и опасности чрез образите на разразяваща се буря, опустяващо домашно огнище или приближаваща зима, но някои от метафорите в разглеждания текст внасят допълнителни нюанси в нашата езикова картина на света. Особено интересен пример за това е шестият стих: „докле се не скъса сребърната верижка и не се съдере златната превръзка, и не се строши стомната при извора, и не падне колелото над кладенеца“.

На пръв поглед, символиката е ясна – скъсването и строшаването се свързват с края на нещо съществуващо – в случая, на човешкия живот. Изразът „златната превръзка“ обаче не отговаря на оригиналния еврейски израз, който означава чашка или съд [7]. В новия библейски превод от оригиналните езици [1] първата част от шестия стих е преведена така: „преди да се скъса сребърната нишка и златният светилник да се разбие“. Тук вече верижката и съдът създават една обща представа за кандило, което при скъсването пада и се разтрошава, а маслото в него се разлива.

Някои библейски тълкуватели виждат в изброените предмети метафора за отделящата се от тялото душа. Част от тях извеждат физиологичната образност още по-далеч, като свързват верижката, съда и маслото с гръбначния мозък. Алегоричната интерпретация предполага референция, при която всеки предмет от описанието отговаря на определен човешки орган. Стомната би могла да означава главата, а колелото над кладенеца да извиква представата за белите дробове, които при смъртта поемат въздух за последен път [5].

Финалният акорд на картината поставя седмият стих: „И ще се върне пръстта в земята, каквото си е била; а духът ще се върне при Бога, Който го е дал“, който е пряк отглас на Битие 2:7: „И създаде Господ Бог човека от земяна пръст и вдъхна в лицето му дихание за живот; и стана човекът жива душа“.

Движението, кръговратът са особено характерни за стила на автора. В книгата *Еклисиаст* цикличността се проявява не само тематично, но и структурно – тя започва с поема за ползата от труда на човека под слънцето и завършва с поемата за края на човешкото съществуване. В последната глава читателят, макар да не е открил точни отговори на многото въпроси, поставени в текста, остава с усещането за някакво вътрешно удовлетворение, което сякаш се корени точно в този житейски кръговрат, създаден и поддържан от Твореца. Повтореният рефрен: „Суета на суетите!“, в последната глава не звучи така песимистично, както в началото, защото авторът е разкрил една нова перспектива – не е нужно човек да се стреми да вникне в тайната на творението, достатъчно е да се радва на времето, което Бог му е подарил на тази земя.

Основните две метафори, представящи окончателното настъпване на смъртта в разглеждания текст, са тези за угасващата светлина (при падането на кандилото) и за пресъхналият извор (от който няма как да се почерпи вода). Угасването на светилото обичайно символизира смъртта в библейската образност, а изворът често се сравнява с живота. Представата за отделянето, скъсването на силна връзка е в основата на метафоризацията – отделянето на душата от тялото наподобява загасването на огъня в кандилото при разливане на елея от него, както и прекъсването на достъпа до водата в извора заради счупване на съдовете, които осигуряват този достъп.

Интересен е паралелът, който можем да направим между старозаветната образност и тази, която е характерна за езиковото съзнание на българина. За евреите Бог е извор на живот, а водата, която е насъщна нужда, е особено ценна в Палестина, където водните запаси не са достатъчни.

В българските народни вярвания водата, особено кладенецът, крие и мрачна сила. Поглеждайки във вода, човек може да види образа си по-ясно и да придобие представа за живота след смъртта. Според нашата народна вяра душата, преди да напусне тялото, се стяга за път, но понеже не ѝ се излиза, смъртта започва да руши тялото, като го превръща в срутена къща [6]. Алегоричното представяне на настъпващата старост като опустяваща къща с нейните обитатели не е далечно за българското езиково съзнание.

Независимо кой интерпретаторски подход ще приемем при анализа на текста от *Еклисиаст* 11:7-12:7 – общометафоричния или чисто алегоричния – можем да обобщим, че описанието на настъпващата старост и смъртта е една от най-поетичните и въздействащи картини, които откриваме в библейския текст. За езиковото съзнание на българския читател голяма част от образите са познати и дори натоварени с богата асоциативност, а други носят полъха на далечното и изграждат нови асоциативни връзки, които обогатяват езиковата му памет.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Книгата *Еклисиаст* разкрива своеобразен поглед към живота и позиция, която привидно се противопоставя на традиционната еврейска мъдрост. Тя е новаторска и във формално, и в съдържателно отношение, новаторски са стилът и езикът, художествените похвати, с които авторът си служи.

Въпросите за ползата от труда, за мястото на човека в творението са поставени в контекста на неспирния кръговрат, който Творецът е създал и поддържа. Кръговратът в *Еклисиаст* се превръща в самостоятелна художествен образ, който се въплъщава дори във формата на текста.

Поемата за младостта и старостта в последните две глави на книгата е отговор на поставения в началото въпрос за смисъла на живота и събира в себе си като фокус основния замисъл, за чиято реализация авторът си служи с открояваща се стилистична стратегия – риторични въпроси, повторения, привидни противоречия. Образността като основна характеристика на текста също е част от тази стратегия, чиято кулминация бележи пластичната и динамична картина на житейския залез на човека, при описанието на която фигуративният език и метафоричната плътност по никакъв начин не разколебават смисъла, а напротив – разкриват особено въздействащо същинския, скрит смисъл на човешката преходност и зависимост от Създателя.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Библия (нов превод от оригиналните езици). Българско библиейско дружество, С., 2013.
- [2] Библия. Синодално издателство. С., 1993.
- [3] Велева, М. Стилистичният анализ на художествения текст. С., 1990.
- [4] Genung, J. F. A Guidebook to the Biblical Literature. Boston: Ginn, 1919, <http://www.questia.com/read/18795981>.
- [5] Keil, C. F., F. Delitzsch. Commentary on the Old Testament. Volume 6, Massachusetts, 2006
- [6] Маринов, Д. Избрани произведения, т. I, С., 1981.
- [7] Марковски, Ив. Книгата Еклисиаст: ексигетически анализ с оглед към по-важните проблеми – В: ГСУ БФ, т. 10, 1932-1933, с. 1-96.
- [8] Murphy, R. Word Biblical Commentary. Volume 23a: Ecclesiastes, Texas, 1998.

За контакти:

Нина Топалска - редовен докторант към Катедра „Български език, литература и изкуство“, Факултет „Природни науки и образование“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 0899 152892, e-mail: ntopalska@uni-ruse.bg.

Проф. д-р Димитрина Игнатова-Цонева, Катедра Български език, литература и изкуства

Истината като културна ценност в български и румънски пословици

автор: Силвия Ангелова

научен ръководител: доц. д-р П. Трендафилова

Abstract: The report presents the cultural specifics that owns the concept "truth" in the Bulgarian and Romanian national collective consciousness. The observations were made on the basis of a comparative linguistic and cultural study of Bulgarian and Romanian proverbs.

ВЪВЕДЕНИЕ

По своята същност лингвокултурологичното съпоставяне е аксиологическо, ориентирано към ценностното значение на всяка една паремия. Лингвокултурните концептите в българската и румънската паремиология, тяхното съпоставително анализиране ни дават възможност да открием етнокултурните специфики, свързани с битието и духовния живот на българите и румънците. Константин Негряну [1] пръв въвежда понятието етнополе. По негово мнение терминът обхваща всички пословици и поговорки, принадлежащи на един и същ концепт. Повечето от тези етнополета са концептуализирани в двойствена форма, манихейски тип, присъщ на начина, по който създателят (народният творец) им гледа на света.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В картината на света за националното българско и румънско колективно съзнание една от вечните и най-значими ценности с положителна аксиологическа характеристика това е истината. В паремиологичния фонд на двата народа истината приема космополитични размери.

В пословиците *Истината излиза на мегдана; Истината е вечна; Истината море преплува; Удави правдата, тя пак ще изплува; Истината във вода не потъва и в огън не изгаря* [2]; *Adevarul pluteste ca unt de lemn – бълг. Истината плува като дървеното масло; Chiar de acoperi adevarul cu aur, el tot iese la lumina – бълг. Дору и да покриеш истината със злато, тя пак ще излезе наяве; Adevarul este usa raiului – бълг. Истината е вратата на рая; Adevarul e ca focul: cand cauti sa-l acoperi, arde – бълг. Истината е като огъня: когато гледаш да го покриеш, пламти; Adevarul invinge orice – бълг. Истината побеждава всичко* [3], истината става явна, известна на всички, утвърждава се крайната ѝ победа. Идеята за всепобеждаващата сила на истината лежи в основата на пословиците *С правината се стига накрай света; Правдата планини премества; Adevarul straluceste mai tare ca soarele – бълг. Истината блести по-силно от слънцето; Veridicitatea este fiica timpului, nu a autoritatii – бълг. Правдината/истинността е дъщеря на времето, а не на властта*. Пословиците *Правото никому не тежи и Dreptatea e scrisa la fiecare in varful nasului – бълг. Правото е написано на всеки на върха на носа* отново подчертават разумността на придържането към истината.

С помощта на хипербола в паремиите се внушава посланието за изключителната сила и всемогъщество на правдата. Интересен факт е, че в езиковия състав и на българските, и на румънските паремии като синоним на думата *истина* са включени лексемите *правда* (рум. *dreptate*), *правдина* (рум. *adevar*), *право* и *правина* (вариант на „правдина“ само в български пословици), чието значение е различно от лексикалното им значение „справедливост“, наблюдавано в други пословици и поговорки. Това означава, че една и съща лексема е носител на две денотации: *истина* и *справедливост* и по такъв начин може да се превърне в източник на различни концептуални препратки. С второто си значение тези думи навлизат в етнополе на друг концепт.

Други наши пословици *Истината отънява, ама не се скъсва със синоними Правината изтънява, но не се къса; Правдата е като паяжина, тънка, ама пак не се къса; Правината се тъпче, ама не се къса* извеждат на преден план идеята, че човек трябва да следва истината заради нейната абсолютна устойчивост и вечност, дори и когато на пръв поглед изглежда тя да е накурнена. В някои от паремийите образите на правдата и истината са абстрактни.

Друг стилистичен прием е персонифицирането на истината, която “може преплува” (*Истината море преплува; Adevarul si din strafundurile marii iese la iveala – бълг. Истината излиза наяве и от бездните на морето*), правината, с която “се стига на край света” (*С правината се стига накрай света;*) и правдата, която “планини премества”, “самата тя е себедостатъчна и себедоказваща се” (*Правдата планини премества; Adevarul in desert si nedovedit a ramane nu poate – бълг. Правдата/истината и в пустинята не може да остане недоказана*).

В националното колективно съзнание на двата народа отстояването на истината подчертава **нравствените качества** у човека смелост, благоразумие и чиста съвест. Всяка от тези ценности формира свое етнополе.

Етнополе „смелост”. Българските паремии *Правият не се бои; Кажу си право пред всеки и не се бой от никого; Право, куме, та в очи!* [4] насърчават да се казва истината без страх, защото това изисква моралния кодекс. Пословици носят посланието, че онзи, който постъпва в съгласие с истината, няма от какво да се бои, той е в най-сигурна позиция, той е винаги неуязвим и защитен.

Многовековният опит на двата народ обаче показва, че често отстояването на истината е повод за физическо страдание, защото истината, изповядана със смелост, обикновено се сблъсква с бруталната реакция на онези, които са засегнати от нея: *рум. A vorbit adevarul si a venit cu capul spart – бълг. Казал истината и се върнал с разбита глава; Spune adevarul ca ti se sparge capul – бълг. Кажу истината, да ти се разбие главата; Cine cuteaza sa spuna adevarul, poate lesne umbla batut ca tarul – бълг. Който се осмели да каже истината, може лесно да обикаля здраво набит; Cine cuteaza sa spuna adevarul poate lesne umbla batut ca tarul – бълг. Който смее да каже истината може лесно да обикаля като обрусена ябълка. бълг. Който лъже, обядва, който право казва, не вечеря; Правото в очи бодее; Думай правото – да станеш омразен; Право, който казва, през девет села го извеждат*.

Етнополе „благоразумие”: *бълг. Внимавай, като лъжеш, а повече внимавай, като казваш истината. (от истината боли). Речи – не ща, че не реквай лъжа!; Всяка шега наполовин е истина* [5]; *рум. Boala vorbirii este minciuna – бълг. Болестта на речта е лъжата; De la adevar la minciuna e numai un lat de mana – бълг. От истината до лъжата е само една длан. Благоразумието води до намиране на хитроумен начин да се каже истината*.

Етнополе „чиста съвест”: *бълг. Когато ти е сърцето чисто, не бой се от нищо; рум. Nu se poate sa ai inima curata si sa spui vorbe murdare – бълг. Не може да имаш чисто сърце и да говориш мръсни приказки; Cerul curat de traznete nu se teme – бълг. Ясното/чистото небе не се бои от мъгливи*. В българското умотворението *Правият се смее, кривият се крие* е отразена идеята, че спокойният, доволен и весел човек, който постъпва в съгласие с правото, е противопоставен на нечестния човек, чиято гузна съвест го принуждава да се крие.

Характеристиката на концепта „истина” се допълва и чрез противопоставянията **истина/лъжа, сила/безсилие, щастие/страдание**.

Етнополе „лъжа”. В българското и румънско колективно съзнание е заложено убеждението за **превъзходството** на истината над лъжата: *рум. Gura mai lesne vorbeste adevarul decat minciuna – бълг. Устата по-лесно произнася истината отколкото лъжата; Gura pacatosului adevar graieste – бълг. И грешникът казва истината* [6]. В картината на света за националното българско и румънско

колективно съзнание румънската пословица *Adevarul si minciuna sunt dusmani neînduplecati* – бълг. *Истината и лъжата са непримирими врагове* представлява констатация на антонимията между двете аксиологически същности. В пословицата *În orice minciuna e un graunte de adevar* – бълг. *Във всяка лъжа има зрънце истина*, обаче се обуславя признакът *превъзходство*, с който е свързана характеристиката на концепта „истина“.

Стилистичен похват в българските пословици е антонимното противопоставяне *тънко и здраво // дебело и разруσιμο*. Много често образът на истината се представя като нещо тънко и здраво, което предизвиква асоциации с нишка или конец. В една от пословиците *Правината е тънка като паяжина, ама пак се не къса* истината е описана като паяжина, която „не се къса“; в друга пословица *Лъжата е дебела, а къса, истината е тънка, а дълга* (вар. *Лъжата е дебела, ама и кратка; правицата е тънка, ама и дълга*) тя е противопоставена на лъжата, описана като „дебела и къса“, т. е. привидно солидна, но нетрайна. Посредством тези контрастни физически качества, се внушава идеята за скритата вътрешна сила и устойчивост и само за привидната слабост на правдата и истината и следователно и на човека, който постъпва в съгласие с тях.

Комплексността на концепта „истина“ в румънския език произтича от използването на антонимните културни стойности *истина // лъжа* в многобройни етнознаци:

Adevarul intr-un cuvânt, iar minciuna in mii si sute – бълг. *Истината в една дума, а лъжата в стотици и хиляди*. Този, който лъже обикновено е многословен в стремежа си да убеди другите в истинността на думите си;

O minciuna spusa cere alte sapte, ca sa fie acoperita – бълг. *Една казана лъжа изисква други седем, за да бъде покрита*. Тази румънска пословица е синоним на българската *Една лъжа води след себе други десет*. Истината е една единствена, а лъжата никога не се движи сама, тя поражда една след друга следващи лъжи и така човек попада във водовъртежа на един мъчителен фалш при взаимоотношенията си с другите.

Adevarul merge mai incet, micnucuna se grabeste – бълг. *Истината върви по-бавно, а лъжата бърза*. В случая се проявяват два семантични пласта – а) истината преценява, обмисля, а лъжата е припряна, не обмисля дълго и б) лъжата изпреварва истината, бързо се разпространява, тъй като хората са по-склонни да ѝ повярват. С вторичната номинация е свързана и идеята в българската пословица *Лъжата върви напред, а истината – подир*. Тук отново се забелязва двупластова семантика: а) лъжата изпреварва истината и б) лъжата винаги е застигана от истината;

O minciuna bine ticluita plateste mai mult decat un adevar – бълг. *Добре съчинената лъжа плаща повече отколкото истината*. Последствията за този, който не говори истина, макар и изкусно да маскира лъжата си, са винаги по-големи от последствията, които понася говорителят на истината;

De la adevar la minciuna e numai un lat de mana – бълг. *От истината до лъжата е само една длан*. Истината лесно може да се подправя с полуистина.

Думите, които се конкурират при осъществяването на паремийната междумикротекстуална антонимия, се асоциират с представи, които назовават еднакво antagonisticни понятия и по този начин опозицията е двойна: в една и съща паремия се противопоставят лексикалните антоними „криво/право“, „тъмно/светло“ и контекстуалните антоними „седим/съдим“, „крадец/истина“: *Sa stam stramb si sa judecam drept* – бълг. *Криво да седим, право да съдим*; *Hotul la intuneric si adevarul la lumina* – бълг. *Крадецът на тъмно и истината на светло*.

Има случаи, при които народността оценка за превъзходството на истината само на пръв поглед е antagonisticна. Най-показателен пример представляват двете румънски пословици *Adevarul nu trebuie dovedit. El exista si atat* – бълг.

Истината не трябва да се доказва. Тя съществува и толкова, но и Dreptatea a pierit din lume – бълг. Правдата е изчезнала от света. От една страна, истината се утвърждава като вечна и непобедима, но от друга, тъкмо обратното – лъжата е тази, която е доминираща, а истината се оказва безсилна да се пребори с нея, срв. още с: *рум. Minciuna sparge case de piatra dar alteori pretuieste mai mult ca un adevar perus la locul lui – бълг. Лъжата троши каменни къщи, но друг път струва повече от истина, казана не на място; бълг. Правда ли говориш, напусто се бориш; Една лъжа сто истини разваля; Който лъже – на върже, който не – на две.* В пословичното съдържание всъщност няма противопоставяне, а е залегнала дълговековната мъдрост, която не е прокламираща, а констатираща реалните последици за тези, които отстояват правдата. Отхвърлянето на последователите на истината от мнозинството логически произтича от манипулативната склонност на хората, проявяваща се във всички времена и във всички общества. В двете румънски пословици *Adevarul nu trebuie dovedit. El exista si atat – бълг. Истината не трябва да се доказва. Тя съществува и толкова, но и Dreptatea a pierit din lume – бълг. Правдата е изчезнала от света* е отразен дуализмът на вечно съществуващите и намиращите се в постоянно противоборчество добро и зло.

Философската аксиома за симбиозата на доброто и злото в човешката личност отразяват пословиците *De la adevar pana la minciuna e un lat de palma – бълг. От истината до лъжата е само една длан; Gura vorbeste adevarul si minciuna – бълг. Устата казва истината и лъжата.* Границата между двата антонима лъжа и истина е относителна в националното колективно съзнание.

Народът, натрупвайки широк житейски опит, е стигнал до извода, че истината понякога се приема за лъжовен, алогичен или глупав аргумент. Правилното декоридиране на съобщението се състои в интуитивното схващане на истината, издадена дори от тези, които биха я заобиколили. Вероятно става въпрос за искреност, наивност или за неспособност за симулиране: *От луд и пиян научаваш истината; Gura minciunosului adevar graieste – бълг. Устата на лъжеца истина говори; Gura nebunului adevarul graieste – бълг. Устата на лудия истина говори; Din gura prostului afli adevarul – От устата на глупавия научаваш истината. Copiii si nebunii spun adevarul – бълг. Децата и лудите казват истината.* Липсата на притворство, каквото съществува у децата и «нищите духом», е причина те да не умеят да завоалират истината, а да говорят само онова, което мислят и чувстват. Глупавият човек първо говори, а после мисли, поради което не умее да заобиколи истината, да прецени дали трябва или не трябва да я казва.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В българското и румънско колективно съзнание истината е всепобеждаваща. Тя се противопоставя на лъжата и винаги я застига и надмощва. Двата народа не пеят реалистичната картина, представяща последиците за тези, които отстояват правдата: те ще бъдат отхвърлени от хората, защото никой не обича да му казват истината в очите; дори ще понесат физически и духовни страдания. Затова придържането към истината е възможно само за хора с нравствените качества смелост и чиста съвест. Същевременно човек трябва да проявява благоразумие кога и как да поднесе истината. В народното светоусещане на българи и румънци лежи убеждението за силата и могъществото на истината, които правят неизменна крайната ѝ победа.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Negreanu, C. Structura proverbelor romanesti. Ed. Stiintifica si Enciclopedica, Bucuresti, 1983.
- [2] Славейков, П. Български пословици. Български писател, София, 1954.

- [3] Botezatu, Gr., Hincu, A. Dictionar de proverbe si zicatori romanesti. Litera-International, Bucuresti-Chisinau, 2001.
- [4] Стойкова, Ст. Български пословици и поговорки. Колибри, София 2007.
- [5] Петрова, Р. *Български паремии за присмех и похвала*. Изд. Център при Русенски университет „Ангел Кънчев“ 2013.
- [6] Junghietu, E. Proverbe si zicatori. “Cele mai cautate perle folclorice”. Ed. ARC 2013.

За контакти:

Силвия Ангелова, докторант на Катедра по филологически науки към Русенски университет „Ангел Кънчев“, Филиал Силистра, e-mail: silvijabg@yahoo.com

Доц. д-р Петранка Трендафилова, Катедра по филологически науки към Русенския университет, Филиал Силистра, e-mail: pepa_don@abv.bg

Средновековният българин между вярата и неверието

автор: Мария Томова

научен ръководител: доц. д-р Тодорка Георгиева

Medieval Bulgarian between religion and unbelief

Key words: religion, unbelief, Zlatoustroy

ВЪВЕДЕНИЕ

Християнското учение се разпространява на Балканите от III век насам, като паралелно с него започват да проникват и различни ереси, съществували в източната църква. В Тракия има цяла колония от последователи на монофизитската ерес [1], а по границата с България живее население, изповядващо манихеопавликанската [2], месалианската (евхаитската) [3] и иконоборческата ерес. Тези учения намират широко разпространение и по нашите земи. Това не е случайно, тъй като през епохата на Средновековието опозицията срещу съществуващия държавен ред и неговия идеен крепител – църквата – се изразява посредством еретическите движения, поставящи търсенето на идеала за съвършеното християнство върху социална основа [4].

ИЗЛОЖЕНИЕ

След приемане на християнството, а вероятно и преди това, в България пристигат проповедници и на други религии и учения, главно заради първоначално неустановеното положение на новооснованата българска църква. Най-вероятно в България е бил изпратен епископ, но не като свещеноначалник на българската църква, а като началник на религиозната мисия” [5]. Дори след окончателно присъединяване на българската църква към източното изповедание у нас продължава широкото разпространение на езически, дуалистични и нехристиянски вярвания. Налагането на християнството като господстваща религия среща толкова сериозна съпротива, довела до безпрецедентната разправа на царската власт с привържениците на първобългарската религия. Отглас от тези събития се открива във византийски и западни хроники и разкази, както и в текстовете на редица старобългарски паметници и съчинения. Т. напр. сведения за разпространението на юдейството срещаме в *Житието на Константин-Кирил Философ* и във *Въпросите на цар Борис до папа*; за мохамеданството – във *Въпросите на цар Борис до папа*; в 4-тото слово на *Шестоднева* Йоан Екзарх укорява езичниците и манихеите, а сред разработваните в словата на *Златоструй* [6] теми основни са темите за неверието и идолопоклонството; редом с тях на осъждане са подложени самарянските събори и погребални обичаи (л. 149а, л. 151а), поганските нрави (л. 30в), езическите обичаи и игри (л. 128г) и др.

По-голямата част от словата в *Златоструй* са преведени от гръцки език. Заради своята актуалност и достъпност, ярка образност и сила на внушенията, ясен и разбираем език, тези слова заемат централно място в сборника. Редом с тях стоят и 15 оригинални старобългарски поучения, които разработват същата проблематика, а по литературни достойнства не отстъпват на преводните.

Много важна за разбиране на замисъла и определяне времето и мястото на създаване на *Златоструй* е библейската книга *Второзаконие*. Че съдържанието ѝ е било особено актуално за България в първите години след покръстването свидетелства и *Писмото на патриарх Фотий до цар Борис*. Чрез преки цитирания или посредством перифрази основните идеи и духът на тази библейска книга са здраво вплетени в тъканта на всяко едно от поученията в сборника *Златоструй*. В тях без изключение се засягат въпросите за неверието и двоеверието на лъже-

християните, които редом с почитането на Христос спазват езически обичаи. Словата са адресирани към тези, които поради идолопоклонство или неукрепнала вяра, отричат основните постулати на християнството: че вселената – видима и невидима – е Божие творение, посредством което Бог извежда от небитие към битие познатия ни свят с всички негови обитатели и с човека, създаден по Божии образ и подобие; че злото не е присъщо на Божието мироздание, че праведните ще възкръснат за вечен живот.

По-долу ще разгледаме как са разработени темите за неверието и идолопоклонството в оригиналните слова от кратката редакция на сборника *Златоструй* (XII в.). Първото от тях [7] разглежда неверието като първопричина за човешките слабости и прегрешения, заради които човешкото житие е пълно с беди и пакости (л. 11б). Защото кой грабител и богатолюбец е праведен или целомъдрен, възкликва проповедникът (л. 8г)? Мнозина са тези, които сластолюбиво и неискрено гледат на света, видят го във немилити и падения и всячески похоти плътския (л. 9г). Но това, което е преходно, води човешката душа към погубване. Преходен и скоропреминаващ е човекът: смети се брате, нѣ ли ти тако же наше житиѣ и нѣ ли ти дѣла землю тѣмъ боудеши копати ли ораше. а оутрѣ доудеши. и по томъ инѣ ... нѣ ли наше житиѣ акы гостиница. акы въ гостевоу пришедѣшескоу ѿсоудѣ ѿходниѣ (л. 9в). Единствено спасителен е пътят на вярата в справедливия и човеколюбив Бог. Този е пътят, по който вървят градоуци въ законѣ гнѣ (л. 8г), и който води към вечно блаженство.

Второто слово разкрива уродливия образ на сребролюбието като израз на неверието. "Нѣ можешъ бо нѣмѣтиа любити и дѣла (л. 12в), говори духовният пастир, защото имането е земя и пепел". Нищо друго не прави човека толкова окаян, колкото алчността; тя въздвижва море от напасти и рани, от кавги и клетви, от вражди и страдания (л. 12в). Сребролюбецът се измъчва повече от заключения в тъмница не заради оскъдица, а заради безмерното си влечение към богатство. Колкото повече притежава, толкова повече расте ненаситността му. Тази душегубителна страст го обрича на вечна мъка както на този свят, така и в отвъдния.

Третото оригинално слово - *Слово за кротките и тихите и за гневливите* - е присъщо над неверието, което кара човека да загърбва Божиите повели и сам да се обрича на гибел. Хората обичат парите и почестите, които им оказват другите, но пренебрегват това, което Бог им дава и обещава - вечна слава в небесното царство (л. 13б). За ревностния християнин основно мерило за праведност е боголюбието. Подобно на Христос боголюбецът е смирен и мъдър; със своето благородство и разсъдливост той е полезен на себе си и на другите. Неговата душа прилича на прекрасна усамотена градина: яко и върхъ горы устѣмъ вѣтрѣмъ повѣваемъ. свѣтлыи лѣчи илѣи. и источникыи устѣи и цвѣтѣи въсакѣ доврокѣмъ и краснѣи (л. 14а), докато душата на гневливия прилича на тържище, пълно с шум и глъчка (л. 13г). Липсата на вяра превръща човека в звар (л. 13в). "Но да не бъдем гневливи - призовава проповедникът - за да не станем за радост на бесовете". Поучавайки се от Светите книги, нека бъдем кротки, тихи, утешители, милостиви, а не безумни. Защото такава е Божията воля.

В *Слова за почитането на свещениците* авторът разяснява същността на църквата и йерархия ѝ, функцията на отделните църковни длъжности, задълженията, които имат в общото служене на Бога свещенослужителите и вярващите. Според Словото, най-високият църковен пост, който е отреден при първоначалната организация на религиозните дела у нас, е епископският [8]. "Без епископа не подобава нищо да се извършва, защото множеството блага отива там, където е епископът - говори проповедникът. - Там, където се изповядва името Христово, се устройва съборната църква" (л. 51а-б) [9]. Който скрива от епископа това, което прави, служи на дявола, затова вярващите трябва да пазят като огъня

словото на Христовите служители и да изпълняват Божия закон, като "не се отклоняват нито наляво, нито надясно" (л. 51в, цит. на Второзаконие 5: 32), защото на осъждане и смърт е подвластен всеки, иже аще сътворитъ прѣздрѣніе. же не послушати сѣишика. достоинъ юсть члвкъ тѣ смърти (л. 51в), и който сѣишикоу противелати сѧ. противелашини бо сѧ соудѣ приемяють (л. 51г).

Климентовото Слово за *Светата Троица* е остро изобличение на неверието и "поганските нрави", които се ширят сред новопокръстения български народ: слыша стѣша кънигы по всѧ дни чѣтати. не имахъ вѣрты нѣ снѧхъ сѧ оканъгын глѧ азъ ли хоцю оунии чѧди всѧа быти. нѣ да сѧ наслаждѣ похоти вѣка сего (л. 30а). В Словото се засяга един много интересен аспект от живота на тогавашното общество, на който се обръща внимание и в предположително Климентовото Слово за *срядата и петъка* - срамът и неудобството на човека признае греховете си пред други хора: да члвкъ ли сѧ постыдаа тѧшии грѣхы брате. и съ нѧни хоцѣши въ смърти ити. и по смърти въ мѣкоу вѣкуноу. а бѧ сѧ не стыдиши. ни боиши. а чрѣсѣ законъ юго хѣда (л. 30в).

За следващото слово - *Слово за тварите Божи и за кончината и за покаянието* - също се допуска, че е произведение на Климент Охридски. То е възхвала на Бога творец и на Христовата вяра: правѧа же вѣра кръстѧнѧска сица юсть. вѣровати подобаетъ въ единого стѣоу трѣцю. въ единого бѣство. едина власть. единъ поклонъ. едино сѧниие. въ трѣхъ собѣствѣхъ. сирѣчь лицихъ (л. 117г). Същевременно Словото осъжда невярващите, които дѣлы зѣлѧилии дѧволи отхвърлят Божиите повели, забравяйки за деня на Страшния съд.

Едно от най-въздействащите слова, насочено срещу двоеверието и лъжезаконieto, е *Слово за засухата и за Божиите наказания*. Престъпвайки заповедта да не служат на други богове и да не им са кланят, човеците предизвикват Божия гняв (Второзаконие 11: 16-17), заради което казни бѣжна на нѣ по всѧ дни приходѧтъ за грѣхы наша. вѣдрѣмъ. градѣмъ. сланоу. гладѣмъ. морѣмъ. болѣзньми. рѧтъми. напастѣми (л. 127б). Тези наказания са временни, те целят осъзнаване на греха, разкайване и обръщане към Бога. "Но не ви виждам да се събирате в църквата - говори с горчивина проповедникът, - нито да се отвръщате от своята злоба, а акты свинни въ калѣ грѣхѣвѣхъ присно калѧюще сѧ и акты пѣси на сѧа блѧвотинны възвѣрѣшающе сѧ" (л. 127б). Непокорството и неразкаянието са присъщи на дявола, затова авторът нарича противенето на Божиите повели, кумиротслужението, езическите обряди и игри "бесовско угодие" (л. 127в). Укорите му разкриват истинската дълбочина на лицемерното богопочитание, в което е изпаднал българският народ скоро след покръстването: "Вашите ръце и нозе са слаби при вършенето на добри дела в църквата, но са бързи към игрищата и към идоложертвениците, когато служите на лукавия" (л. 127в). "Вие се отклонихте от моя път, като съблазнихте и други - говори проповедникът" (л. 127г), перифразирайки книга *Второзаконие*: "Виждам как с устата си се приближавате към мене и с устните си ме почитате, но сърцето ви далече отстои от мене, говори Бог" (л. 128а). Всекидневните грижи са греховно бреме, ако човек не разпознае в тях беззаконието и съблазните, които оковават неговата душа и ѝ пречат да полети към небесните висини (л. 127а).

Деветото оригинално слово - *Слово за страха от Бога и за покаянието* - осъжда неверието, което е рожба на двоеверието. И това Слово звучи като равностетка за определен изминал период след покръстването на България, когато християнството е единствената официална религия, но неизживяното езичество продължава да стои между българина и Бога. Разказвайки евангелската притча за сеяча, проповедникът с огорчение констатира: акы же въ истинѣу кѧмѧа зѣмѧа неслѧъ

неприемлющи отишоу да ни прозълбающи сѣмене дхѡвѣна (л. 145в). Защото семето на вярата е паднало върху каменистата почва на българското сърце, където прозълбѣ истъше. нильже не имаше камо коренние прострети (л. 145в). Много е възможно тук авторът да визираща точно определен момент от нашата стара история, когато опитът на управляващата първобългарска върхушка да отхвърли християнството става причина мнозина да отстъпят от новото изповедание: иже въ вѣрѣмъ вѣроу юмлюють. и пакы въ вѣрѣмъ напасти остоунають (л. 145в).

Следващото от оригиналните старобългарски слова - *Слово за благопохвалата заради умиращите* - осъжда неверието, че има възкресение и вечен живот за праведниците, че Бог се грижи за своите чеда и тук, на земята, и на другия свят. Наред с това книжовникът укорява прекомерния плач над покойниците, които се нуждаят повече от нашата молитва за спасение на душите им, защото зѣлѣ жизнь свою съконъуають (л. 155а). Авторът припомня записаната в книга *Второзаконие* 14:1 повеля живите да не нараняват тялото си, или да бръснат челата си заради скръбта по мъртвец. В сборника *Златоструй* има още едно слово, посветено на темата - Златоустовото *Слово за търпението и за благопохвалата и за това да не плачем твърде много за умиращите*. Поместването на двете слова едно след друго - едното преводно, а другото - старобългарско, говори, че вероятно преди и след покръстването сред народа са били разпространени нехристиянски обичаи, съпроводени с раздиране на дрехите, удряне по гърдите и скубане на косите при оплакване на починалия (л. 151б). Тези погребални ритуали великият проповедник Йоан Златоуст нарича самарянски събори (л. 151а), а изпращането на покойника с певци - елиински (л. 151б).

Поучение за това, че е добре за всеки човек да милеем, също разработва темата за вярата и неверието, представена от гледната точка на духовното лице, което не бива да се грижи само за сѣдѣщи въ горахѣ, тъй като "те са чисти и святи по житие и по вяра" (л. 158а), а трябва да упорства за спасението на всяка човешка душа. Още повече за душите на тези, които са противници на човеколюбието и милосърдието, защото прекомерно са привързани към своето богатство: Павла въ рече въ кротости наказати противящияхъ сѣ... да разоушѣють истинноу и истрѣбятъ сѣ отъ сѣти днавола, оуловяющихъ въ волю юго (л. 158г).

Слово за Адам и за дървото на познанието поставя на разглеждане темата за непослушанието и пренебрегването на Божиите заповеди. Припомняйки библейската притча за първите хора, проповедникът умело тълкува смисъла на забраните, с които човек се облъсква в своя живот. Те се дават, за да не се изкушава и да не забравя, че е подвластен на своя Създател: тако доволъ юсть юже послушати (л. 183а).

Слово за евангелските думи "Ако простите греховете на своите длъжници, ще прости и вам Бог" е възхвала на човешкия дух, повярвал, че мощни воудѣмъ. уловѣколюбъци бѣти. югда сотонинѣскыа враждѣ отъвѣржѣмъ и унстолѣмъ намѣ соушѣмъ (л. 191б-в), че "корен на всичко добро е любовта, а начало на всяко зло - дяволската ненавист (л. 191б). В очите на проповедника неверието произтича от непокорството и гневливостта, отхвърлящи проповядваното смирение и кротост, макар че най-първата Божия заповед е: да има чиста любов и доброта между хората (л. 192а).

Слово за Авраам и за неговия син Исаак е разказ за Божието човеколюбие и за силата на вярата, че всеки, който следва повелята: "обичай Господа своя Бог от цялото си сърце и с целия свой ум (л. 194а, цит. на Второзаконие 10: 12) ще бъде възнаграден.

Слово за това как подобава да се почитат родителите е възхвала на Божиите заповеди – благи и чисти просвещават душата на вярващия и го учат на

любов и уважение към своите баща и майка. В християнството родителите са на особена почит, защото чрез тях по Божия благодат човек идва на този свят и от тях е отгледан с обич. Но забравящите Божията заповед: "Почитай баща си и майка си според както ти заповяда Господ твой Бог, за да се продължат дните ти, и да благоденстваш на земята" (Второзаконие 5:16), и немилостиви по сърце синове помрачават старините им, отказвайки да се грижат за тях. С примери за прояви на грижа и състрадание при птиците проповедникът призовава човеците да тачат остарелите си родители, защото в Съдния ден всеки ще дава отговор за своите дела.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Поколение след поколение българите са поучавани и завръщани в лоното на правата вяра християнска. Затова и поместените в сборника *Златоструй* слова получават толкова широко разпространение, като редом с това в продължение на векове са подлагани на заимстване, преработка и редактиране.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Theophanis continnati. Chronographia. CB. ed. J. Bekkeri, 1838.
- [2] Преселени през 745 г. от император Константин V Копроним, те и в новото си местонахождение продължили да разпространяват своето учение - Златарски, В. История на българската държава... Том 1., част 2., с. 61-62.
- [3] Това вероизповедание е донесено на Балканите от Мала Азия при преселването на големи човешки маси от император Константин V Копроним през 755 г. - Златарски, В. История на българската държава... Том 1., част 2., с. 62.
- [4] До голяма степен възникването на ересите се дължи на еkleктичният характер на християнската религия, която съдържа в себе си идеите, морала и интересите на различни социални слоеве.
- [5] Златарски, В. История на българската държава през средните векове. Том 1. Първо българско царство. Част 2. От славянизацията на държавата до падането на Първото царство. Второ фототипно издание. София, 1994, с. 60, бел. 1.
- [6] В настоящето изследване се разглеждат словата в кратката редакция на сборника *Златоструй* по пергаментния препис от XII в., съхраняван в Руската национална библиотека в град Санкт Петербург, Русия под сигнатура F.n.I.46.
- [7] Оригиналните слова се разглеждат според мястото им в сборника, независимо от това, че пагинацията на листовите не дава ясна представа за действителното им подреждане. При преподвързване са били разбъркани листовите на ръкописа, в резултат на което са били погрешно номерирани.
- [8] По въпроса за най-ранната организация на църквата у нас данните от сборника *Златоструй* се съгласуват с информацията от историческите извори.
- [9] „Вярвам в една, свята, съборна и апостолска църква“ - така звучи деветият член на древния Никео-Цариградски *Символ на вярата* - онзи боговдъхновен текст, който вече над 1600 години съставлява догматичната основа на Православието (<http://bg-patriarshia.bg>). Съборната Църква обединява в себе си всички истински вярващи в света. Тъй като според думите на апостол Павел, Господ Исус Христос е „Глава на Църквата, и Той е Спасител на тялото“, то за да участва човек в извършването от Него спасение, трябва да бъде член на Неговото тяло, тоест на Съборната Църква. Апостол Петър пише, че Кръщението ни спасява подобно на Ноевия ковчег. Като от всемирния потоп се спасили само тези, които се намирали в Ноевия ковчег, така и всички, които търсят вечното спасение, могат да го намерят единствено в Едната Съборна Църква (<http://vmh-bg.com>).

За контакти:

Мария Томова, докторант в Катедрата по филологически науки, Филиал-Силистра на Русенския университет “Ангел Кънчев”, e-mail: tomova_maria@abv.bg

Доц. д-р Тодорка Георгиева, Катедра по филологически науки, Филиал-Силистра на Русенския университет “Ангел Кънчев”, e-mail: knidor@abv.bg

Правила за пунктуация в английския език (сравнение с българския език)

автор: Десислава Тахнева

научен ръководител: доц. д-р Диана Железова-Миндизова

Rules for punctuation in English language (Comparative with Bulgarian language): Punctuation is the system of signs or symbols given to a reader to show how a sentence is constructed and how it should be read.

Sentences are the building blocks used to construct written accounts. They are complete statements. Punctuation shows how the sentence should be read and makes the meaning clear.

Every sentence should include, at least, a capital letter at the start a full stop, exclamation mark or question mark at the end. This basic system indicates that the sentence is complete.

Key words: Punctuation, Commas, Semicolons, Parentheses.

In the English language has punctuation, some of them are used in the same way in Bulgarian, but some of them have nothing to do. Punctuation is a set of punctuation marks and additional simwills and rules for their deployment in the sentence in the text. The main function of punctuation is to dismember the text so that it is properly understood by the reader.

Commas:

There are some general rules which you can apply when using the comma.

However, you will find that in English there are many other ways to use the comma to add to the meaning of a sentence or to emphasize an item, point or meaning.

Although we are often taught that commas are used to help us add 'breathing spaces' to sentences they are, in fact, more accurately used to organize blocks of thought or logical groupings. Most people will now use commas to ensure that meaning is clear and, despite grammatical rules, will drop the comma if their meaning is retained in the sentence.

A. Using the comma to separate phrases, words, or clauses in lists

1. a series of phrases

- *On my birthday I went to the cinema, ate dinner in a restaurant and went dancing.*

2. a series of nouns

- *The meal consisted of soup, fish, chicken, dessert and coffee.*

3. a series of adjectives

- *She was young, beautiful, kind, and intelligent.*

Note: if an adjective is modifying another adjective you do not separate them with a comma - e.g. She wore a bright red shirt.

4. a series of verbs

- *Tony ran towards me, fell, yelled, and fainted.*

5. a series of clauses

- *The car smashed into the wall, flipped onto its roof, slid along the road, and finally stopped against a tree.*

B. Using the comma to enclose insertions or comments. The comma is placed on either side of the insertion.

- *China, one of the most powerful nations on Earth, has a huge population.*

C. Use the comma to mark off a participial phrase

- *Hearing that her father was in hospital, Jane left work immediately.*

D. Use the comma in 'tag questions'

- *She lives in Paris, doesn't she?*

- *We haven't met, have we?*

E. Use to mark off interjections like 'please', 'thank you', 'yes', and 'no'

- Yes, I will stay a little longer, thank you.

General notes:

1. Misplacing a comma can lose friends!

Putting a comma in the wrong place can lead to a sentence with a completely different meaning, look at these two examples:

- I detest liars like you, I believe that honesty is the best policy.
- I detest liars, like you, I believe that honesty is the best policy.

The comma in the Bulgarian language is a punctuation mark, which tonal and syntactic be relatively self-contained parts of the sentence (homogeneous par words and phrases separate parts) and simple sentences in the composition of the complex. Sometimes the comma is used to further clarify the meaning of the sentence and to indicate that the sentence was submitted additional syntactic nuance.

Generally comma has two functions: definition - when it is used to pay part of the sentence on the other, and surrounding - when released words or phrases or clauses, located between the main parts of the sentence. Dividing function is performed by a single use of a comma in the present case and envelope function is performed by a pair of commas, placed left and right of the removed part.

In the letters, petitions, applications, complaints, requests and more. Appealing to the person or institution being written on a separate line starts with a capital letter, then the address is written comma:

Уважаеми дами и господа,

Предлагам на вниманието Ви следния доклад...

When the address is within the sentence, it is removed from both sides by commas, as it is used as part interjected.

The comma is a sign of separation of homogeneous, distinct and parts of sentences, and simple sentences in the composition of the complex.

Semicolons:

The semicolon is somewhere between a weak full stop and a strong comma and used to join phrases and sentences without having to use a conjunction (*and, but* etc.) where the phrases or sentences are thematically linked but independent.

• Semicolons join independent clauses in a compound sentence if no coordinating conjunction is used.

EXAMPLE: *Michael seemed preoccupied; he answered our questions abruptly.*

• Semicolons are used before a conjunctive adverb (transition word) that joins the clauses of a compound sentence.

EXAMPLE: *The emergency room was crowded; however, Warren was helped immediately.*

- Semicolons help avoid confusion in lists where there are already commas.

EXAMPLE: *We traveled to London, England; Paris, France; Berlin, Germany; and Sofia, Bulgaria.*

Semicolons in the Bulgarian language are used to separate the relatively independent syntactic entities within simple and complex sentences. Plain-listed by semicolons separate larger whole rather than general, separated by commas.

Semicolon is used in the following cases:

1. In the context of a simple sentence that contains the extended time-homogeneous I, in which already used commas to separate larger wholes:

Има всякакви студенти: отличници, тройкаджии, преследващи високи оценки за сдобиване със стипендии; но всички обичащи Алма Матер.

2. Within a complex sentence between more independent parts whether connections are parataxis, inventor or subordinating conjunction-our:

Настане вечер, месец изгрее, / звезди обсият свода небесен; / гора зашуми, вятър повее — / Балканът пее хайдушка песен! (Хр. Ботев).

Parentheses:

Elements inside parentheses are related to the sentence but are nonessential.

- Parentheses set off additions or expressions that are not necessary to the sentence. They tend to de-emphasize what they set off.

EXAMPLE: *We visited several European countries (England, France, Spain) on our trip last year.*

- Parentheses enclose figures within a sentence.

EXAMPLE: *Grades will be based on (1) participation, (2) in-class writing, and (3) exams.*

- When the group inside the parentheses forms a complete sentence but is inserted inside a larger sentence, no period is needed. However, if a question mark or exclamation point is needed, it may be used.

EXAMPLE: *The snow (she saw it as she passed the window) was now falling heavily.*

- When parentheses are used to enclose an independent sentence, the end punctuation belongs inside the parentheses.

EXAMPLE: *Mandy told me she saw Amy's new car. (I saw Amy's car before Mandy.) She said it was a nice car.*

The brackets in the Bulgarian language are a sign of tonal and syntactic separation of parts of sentences or whole sentences. They encircled outside the main text instructions. Graphically brackets are double sign - home bracket is open to the right and the closing bracket is open to the left, so that surround optional text. With clamps are released theatrical trailer for the behavior of the actors that must accompany their oral speech; guidelines for the reaction of the audience on the occasion of the speeches delivered in printed journalistic texts; instructions on behalf of the author and his work, appear after cited examples of the work concerned; instructions source of information was reprinted in the newspaper and magazine and others.

К р ъ с т а н о в. Говоря съвсем сериозно!... (Поглежда часовника си). Дори бихме могли да го направим още сега! (Д. Димов).

Уважаеми дами и господа. Позволете ми най-напред да Ви честитя настъпването на Новата година! (Ръкопляскания).

„Под игото“ (Роман)

„Отечество любезно, как хубаво си ти!“ (Л. Каравелов).

In brackets surround the real names of persons known nickname, or nicknames of people, if these nicknames have acquired citizenship:

Елин Пелин (Димитър Иванов), Иван Петров (Боримечката).

In the biographies of the people, after the name of the person placed in brackets the year of birth and year of death: *Иван Вазов (09.07.1850 — 22.09.1921)*. Live persons indicate only the year of birth: *Иван Георгиев (1940)*.

BIBLIOGRAPHY

- [1] <https://www.det.nsw.edu.au/eppcontent/glossary/app/resource/factsheet/4104.pdf>
- [2] <http://grammar.ccc.commnet.edu/grammar/marks/marks.htm>
- [3] http://www.grammarbook.com/punctuation_rules.asp
- [4] <http://www.skillsyouneed.com/write/punctuation1.html>

За контакти:

Десислава Тахнева, студентка от III курс, Русенски университет „Ангел Кънчев“,
Филиал-Силистра, e-mail: iaminloveinamor@abv.bg

Доц. д-р Диана Железова-Миндизова, Русенски университет „Ангел Кънчев“,
Филиал-Силистра, Катедра по филологически науки

Структурна и семантична типология на фразеологизмите в лозунгите на протестиращия българин

автор: Ния Донева

научен ръководител: доц. д-р Руси Русев

Review: *The present working aims to explain whether the Bulgarian has phraseology language in his written speech that reflects in slogans from different demonstrations in 2013. The basic task of the working is to find out the typology of the used phraseology units from structure and semantic view.*

Key words: *phraseology, slogans, typology*

През зимата и лятото на 2013 г. една част от българите проявиха активно гражданското си чувство, като организираха и участваха в протести, насочени срещу политическото статукво в България. На тези протести бяха издигнати множество лозунги, които представляват интерес за лингвистиката като определен жанр писмени текстове със своя структура, семантика, прагматика и стилистика. Те са интересен изследователски обект и с оглед на техните етнолингвистични и лингвокултурологични измерения.

В настоящото изследване си поставяме за цел да направим структурна и семантична класификация на фразеологизмите, употребявани в лозунгите.

Корпусът от проучвани лозунги е ексцерпиран от текстове в печатни издания, глобалната мрежа и българската преса.

По своята структура анализираните фразеологизми се обособяват в две основни групи: фразеологизми, които имат структура на изречение, и фразеологизми с характер на словосъчетание или на предложно-именно словосъчетание [2].

I. Фразеологизмите, които имат структура на изречение

Господин Орешарски, да си имаме уважението, Кракът ми не стъпва („нямам желание да идвам”), *Крака не ми останаха* („уморен съм, изтощен съм”), *Не мога се побера в кожата си* („ядосан съм”), *Боли ме манерката (главата) за вас* („не ме интересува”), *Орешарски, погледни си задника*.

Лозунгът *Господин Орешарски, да си имаме уважението* включва в себе си фразеологизма *да си имаме уважението* със значение „категорично възразяване на някого да направи нещо, което ще е във вреда”. Лозунгите *Кракът ми не стъпва* („нямам желание да идвам”), *Крака не ми останаха* („уморен съм, изтощен съм”), *Не мога се побера в кожата си* („ядосан съм”), *Боли ме манерката (главата) за вас* („не ме интересува”) са характерни с това, че представляват фразеологична конструкция с компонент соматизъм. Според доц. Емилия Недкова [1] голяма част от фразеологизмите, съдържащи компонента „крак, крака” са с пейоративна конотация, която може да бъде обяснена с осмислянето на архетипната представа според славянската митология за краката като принадлежащи към хтоничните зли сили. В лозунга *Орешарски, погледни си задника* чрез фразеологизма *погледни си задника* е изразена крайно негативна емоционална оценка, която е израз на морално-нравствена нетърпимост към поведението на държавника. Във фразеологизма *Боли ме манерката (главата) за вас* е отразена колективната стереотипна представа за неумажителното отношение към човека със съмнителен морал в управленските и политическите дела.

II. Фразеологизмите от словосъчетателен тип

II.1. Фразеологизми с характер на словосъчетания

II.1.1. модел глагол + съществително име

II.1.1a. фразеологизми с безпредложно свързване:

Кой дърпа конците, Орешаро, пусни кокала, Вдигайте си чуковете, Не искаме вече да берем душа, Вече ви вдигнахме мерника, Мръднал ви е акъла, Хайде вече хващайте гората, Писна ни да разтегляте локуми, Стига си правете евалла, Никой не обелва зъб за случващото се, На вас душата ви играе, а на нас..., Стига сте ни връзвали тенекия.

II.1.1б. фразеологизми с предложно свързване:

Защо от България не емигрират политици? Защото изтичат мозъци, а не задници; Дреме ми на шнур за вас; Ако на лъжата краката са къси, държавата ще ходи на ръце.

II.1.2. модел предлог + съществително име:

Брулим орехи до дупка, Когато държавата е на колене, народът трябва да се изправи

II.1.3. модел фразеологизми- устойчиви сравнения:

Оттегли се като мъж, за да не те изхвърлим като парцал, Всичките мълчите като пън, Май сте бели като платна, Надути сте като пуяци

II.1.3 а. фразеологизми с първи компонент прилагателно име

бял като платно (пребледнял), надут като пуяк

II.1.3.б. фразеологизми с първи компонент глагол

изхвърлям като парцал, мълча като пън

II.1.4. модел прилагателно име+ съществително име

зелен хайвер, широки пръсти, каменно сърце

Според **семантиката** на фразеологизмите се различават **фразеологични сраствания (идиоми) и фразеологични единства**.

I.1. Фразеологични сраствания (идиоми):

мръднал ти е акълът (от Мръднал ви е акълът), изтичане на мозъци (от Защо от България не емигрират политици? Защото изтичат мозъци, а не задници, до дупка (от Брулим орехи до дупка), ходя на ръце (от Ако на лъжата краката са къси, държавата ще ходи на ръце), не мога да се побера в кожата си (от Станахме на тъпани, опъна ни се кожата, не можем да се поберем в нея), дреме ми на шнур (от Дреме ми на шнур за вас), за зелен хайвер (от Пратихте ни за зелен хайвер), разтеглям локуми (от Писна ни да разтегляте локуми) и връзвам тенекия (от Стига сте ни връзвали тенекия).

2. Фразеологични единства:

дърпам конците (от Кой дърпа конците), пускам кокала (от Орешаро, пусни кокала), вдигам си чуковете (от Вдигайте си чуковете), крака не ми останаха (от Крака не ми останаха от вас), кракът ми не стъпва (от Краката ви няма да стъпят повече тук), бял като платно (от Май сте бели като платна)

В резултат на направеното проучване могат да се направят следните изводи:

- Броят на лозунгите, които съдържат в структурата си фразеологизми, е по-малък в сравнение с броя на онези лозунги, в които се използва образно-семантичният потенциал на други езикови и речеви единици;
- Всички проучени фразеологизми са натоварени с **пейоративна конотация**;
- От използваните фразеологизми, употребени в лозунгите на протестиращите, преобладават тези, които са от **словосъчетателен тип**;
- В структурен план по-честа е употребата на фразеологизми от словосъчетателен тип, образувани по модела **глагол + съществително име**. Това се обуславя от комуникативното намерение на адресанта, който търси чрез лозунга по-силно експресивно-емоционално и социално-политическо въздействие върху адресата и цели да предизвика определено поведение у последния.

- От семантична гледна точка са използвани повече **фразеологични сраствания (идиоми)**. Чрез тях протестиращите демонстрират оригиналност и находчивост в своето речево поведение.

- Проучването показва, че много от използваните фразеологизми, които се съдържат в протестните лозунги, не са отразени във Фразеологичния речник на българския език от 1974 г., но присъстват в „Българска фразеология“ на Кети Ничева [3].

- В състава на лозунговия текст употребените фразеологизми с узуален характер конкретизират своята образно-експресивна и емоционално-оценъчна семантика с оглед на съответната комуникативна цел на колективния адресант и на неговата ценностна ориентация.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Георгиев С, Русинов Р. Учебник по лексикология на българския език, С., 1979, с. 136-144.

[2] Недкова Е. Фразеологизмите като знаци в езика на културата. Русе, 2011, с.52.

[3] Ничева К. Фразеологизми със структура на изречение в българския език. Известия на института за български език, кн. XV. С., 1967, с. 183-215.

[4] Шемптов Х., Троянов, В. Протест. Лозунги и отзвуци. С., 2013.

За контакти:

Ния Донева, редовен докторант към катедра „Български език, литература и изкуство“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 0886 21 46 39, e-mail: nia_doneva@abv.bg

Доц. д-р Руси Русев, Русенски университет Ангел Кънчев, Катедра Български език, литература и изкуства

Характерни употреби на определителния член във френския и българския език

автор: Гургана Вичева
научен ръководител: Вилияна Райчева

A la langue bulgare d'aujourd'hui existe une catégorie grammaticale la distinction. Avec la forme de nom, pronoms possessifs, complet et les participe passé peux appeler la distinction. L'article à la langue français est définers noms et de sa groupe, quand se place devant eux.

Les mots-clés: la langue bulgare; catégorie grammaticale; L'article; lanque français

ВЪВЕДЕНИЕ

В съвременния български език съществува граматическата категория **определеност**. С формата на имената, пълните притежателни местоимения и причастията може да се назовава определеност, познатост, известност на обектите, назовани със съществителни имена или словосъчетания от прилагателни, пълни притежателни местоимения и причастия със съществителни, например: град-градът, града; градове-градовете; гора-гората, горите; село-селото; села-селата;

Членът във френския език представлява определител на съществителното и на неговата група, като ги предшества почти винаги. Той посочва рода и числото на съществителното. Тъй като съществителните във френския език могат да бъдат само в мъжки или женски род, в единствено число членовете имат две форми, а в множествено една за двата рода.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В Граматиката на Стоян Стоянов [2] е казано: *"В съвременния български език определителният член е морфема, която стои в края на имена, пълни притежателни местоимения и причастия, като назовава определеност, познатост на същината, назовавана със съществителното име или словосъчетание"*. Определителният член в българския език бива пълен и непълен при думите от мъжки род, освен това се различава в зависимост от това дали се използва за думи в мъжки, женски или среден род, единствено или множествено число.

"Във френския език съществителното име се членува задължително, с изключение на няколко случая" - пишат в своята граматика Ренате Гайслер и Алет Санчес [1].

Форми на определителния член:

➤ В българския език

Членуването на съществителните имена от мъжки род с пълен член е писмено правило в българския книжовен език и се изразява в поставянето на окончанието -ът (твърда форма) или -ят (мека форма) в края на думата. Пълният определителен член за думи от мъжки род в единствено число е морфемата -ът (столът) или съответно -ят (цветарят), което съответства на непълния (кратък) определителен член в м.р. -а (стола), -я (цветаря). Разбира се винаги има и изключения и някои групи имена от мъжки род се членуват по моделите на женски и среден род, например: слуга-слугата; баща-бащата; чичо-чичото; дядо-дядото;

Наставката за определителен член в женски род е -та, (розата). При думи, завършващи на -т и -щ, наставката не се променя на -а, а остава -та, което води до двойно тт или до съчетание щт, (пролетта, нощта).

В среден род наставката е -то, (кучето).

В множествено число наставките са две –та и –те. При употребата им няма особености и изключения, (столовете, розите, кучетата, децата).

➤ Във френския език

Формата на члена зависи от граматическата категория на съществителното, и поради това различава мъжки и женски род, единствено и множествено число. Определителния член е предпоставен, т.е. не е част от съществителното и стои пред него.

Формата за мъжки род е le (le livre-книгата, l'art-изкуството).

Формата за женски род е la (la femme-жената, l'orange-портокала)

Формата за множествено число за двата рода е една и съща les (les livres-книгите, les femmes-жените).

NB: Родовете на съществителните имена в българския и във френския език не са едни и същи: Le livre-на френски книга е в мъжки род, а на български в женски род.

Във френския език няма пълен и кратък член, но пък си имат слят определителен член (article contracté). Формите за мъжки род и за множествено число се сливат с предлозите à и de и се получават следните форми à+le=au, à+les=aux, de+le=du и de+les=des. Този член е задължителен. Слят член имат само мъжки род и множествено число, женския род и съкращения член не се сливат с предлозите à и de.

Употреба на определителния член:

➤ В българския език

В българския език определителния член се употребява за вече познати предмети, обсъждани или познати.

Подлог се нарича *вършителят на действието* от граматична гледна точка. В повечето случаи е доста лесно да се определи подлогът. В деятелен залог той е реалният деец. Пример: *Учителят* ръкопляска. - на практика той е субектът, който извършва нещо.

Ето и някои специфични употреби:

1. При въпросителни изречения правилото за членуване е същото: *Затворен ли е магазинът?* (а не *Затворен ли е магазина?*).

2. С пълен член се членуват имената от мъжки род в заглавия на книги, филми и др. - когато се срещат самостоятелно, например: *Рибният буквар*, *Храбрият оловен войник*, *Железният светилник*, *Последният мохикан*, *Пътят към робството*. Когато подобно заглавие е употребено в рамките на изречението и не е подлог (или сказуемоно определение), то се членува с кратка членна форма, например: *В книгата "Пътя към робството" Фридрих Хайек разглежда механизма на зараждане на тоталитарната държава*.

3. С кратка членна форма се членуват някои съществителни имена от мъжки род, представляващи прякори и прозвища на лица, например: - *Добрутро*, *Калмук!* - *поздрави го Котомана*, *макар че беше навечер*. *Калмука не погледна него*, *а Матаке и рече:- Добре дошел, гостенино!* - *и пак поглади брадата си*. (Йордан Йовков, *Вечери в Антимовския хан*, *Баща и син*)

4. С кратка членна форма се членуват географски имена от типа на *Хисаря*, *Предела*, *Леденика*. За разлика от тези случаи имената *Ватикан* и *Анадол* се членуват по общото правило, тоест изборът зависи от синтактичната им позиция в изречението: *Ватиканът* *излезе със съобщение*. *Посетих Ватикана*. *Анадолът* *е особен район*. *Прекоших Анадола*.

➤ Във френския език

С определителен член се употребяват:

1. Названия, споменати по рано, общоизвестни или единствено възможни в конкретна ситуация предмети: *Il est né après la guerre. - Той е роден след войната.*
2. Съществителни, неспоменати или неизвестни до момента, но които са определени от контекста: *Nous lisons les livres qu'on nous recommandait. - Ние четяхме книгите, които ни препоръчаха.*
3. Съществителни, имащи събирателно значение или обозначаващи цял тип предмети: *la musique classique - класическата музика*
4. Названия на единствени по рода си предмети: *Le ciel est si bleu aujourd'hui! - небето днес е толкова синьо!*
5. Видово название на предмет в съпоставка с неговото родово име: *L' est un metal précieux. -Златото е скъпоценен метал.*
6. Абстрактни понятия в пълния им обем: *Le beau a toujours inspiré les artistes - Красивото винаги е вдъхновявало хората на изкуството.*
7. Названия на части на тялото (замества притежателно прилагателно): *Isabelle a les yeux verts. - Изабел има зелени очи.*
8. Названия на континенти, страни или региони: *L'Europe - Европа, la Bulgarie – България.*
9. Названия на близки до Франция големи острови, разглеждани като особени територии: *La Corse - Корсика, но Kube – Куба.*
10. Фамилни имена ако означават няколко члена от семейството: *Les Durand dormant encore. - Дюранови още спят.*
11. Собствени имена с определение: *le petite Isabelle - малката Изабел.*
12. Следните названия на църковни празници: *la Toussaint - Всички Светии, l'Assomption - Успение Богородично, l'Ascension - Възнесение Господне.*
13. Някои устойчиви изрази, при които е запазено показателното му значение: *pour le moment - за момент.*
14. Определителния член се употребява след глаголите **aimer, adorer, detester, preferer** (обичам, обожавам, мразя, предпочитам): *Il adore le chocolat -Той обича шоколад.*
15. Определителен член се употребява при изразяване на превъзходна степен с **le plus, le moins, le mieux**. Тогава той се съгласува със съществителното, когато се сравняват различни лица и предмети, например: *C' est la plus belle fleur dans le jardin. -Това е най-красивото цвете в градината.*
16. При изрази за количество: *le vin coûte 30 dollars, la bouteille. - Виното струва 30 долара, бутилката.*
17. **les** се употребява пред имена на семейства, а името остава в единствено число: *Les Thibault - семейство Тибо.*

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В българския и френския език употребата на определителния член е различна, затова трябва да се научат отделните случаи, в които се използват. В българския има пълен и кратък член, а във френския - слят определителен член. Той е единственият от романските езици, чийто определителен член е част от думата - морфема. До това заключение ме доведе моето проучване върху употребата на определителния член в двата езика.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ренате Гайслер, Алет Санчес. Френска граматика. СофтПрес ООД, 2008.
- [2] Стоян Стоянов, Граматика на българския книжовен език. София, Издателство Наука и изкуство, 1977.
- [3] http://elearn.unisofia.bg/pluginfile.php/37934/mod_resource/content/1/02.pdf
- [4] http://www.mypersonalsite.org/index.php?option=com_content&view=article&id=102%3Aart-knowledge-fr-grammaire-article&catid=67%3Akart-languages&Itemid=87&lang=bg

За контакти:

Гергана Вичева, спец. Педагогика на обучението по български език и френски език", II курс, Русенски университет "Ангел Кънчев", Филиал- Силистра, e-mail: gerito_eg@abv.bg

Гл. ас. Вилияна Райчева, Катедра по филологически науки, Филиал-Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: viliana_ss@abv.bg

Модел на ученическо портфолио

автор: Емануела Радева

Student's portfolio model: *The purpose of the study is to investigate the application of student's portfolio in different learning environment. In the article is present one example of student's portfolio model and it's pedagogy effectiveness.*

Key words: *student's portfolio, model.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Основната цел на ученическото портфолио е да подпомогне учениците да формират умения за критична самооценка на собствените си постижения. То осигурява лесен достъп до информация за учениците и създава навици и умения за структуриране и оформяне на собствената им учебна дейност. Портфолиото „...представлява папка, в която са събрани постиженията на ученика, учителя, организация или институция (във вид на документи и материали) в различни аспекти: учебен, творчески, социален, комуникативен за определен период от време. За събирането им могат да помогнат учителят, родителят, библиотекарят, ресурсният учител, педагогическият съветник, персоналът и т. н.” [1:73].

ИЗЛОЖЕНИЕ

Ученикът може да използва своето портфолио при преминаване в друг клас; при вземане на решения за награди; при участие в различни конкурси; при избор на учебен профил; при професионална ориентация и т.н.

Ученическото портфолио осигурява комуникативната връзка между учител, ученик и родител.

• Видове и модели портфолио

В литературата портфолиото се дефинира като „...начин за представяне на информация и споделяне на тази информация с останалите” [4:641]. Има различни видове портфолио и те могат да се класифицират по различни начини. Съществуват три основни вида портфолио – лично, академично и професионално. Личното портфолио има за цел да представи информация за човека, обикновено не задължително свързана с неговите учебни и/или професионални постижения. Личното портфолио от своя страна може да бъде два типа: представително /обхваща цялостна информация за човека, с цел най-общо представяне на личността/ и портфолио „най-добри постижения” /съдържа само информация за постиженията и успехите, с които се гордее човекът/. Основна цел на портфолиото в т.ч. и на ученическото е „... да събира информация за човека, в случая задължително обучаем, която отразява неговия прогрес в процеса на обучение. Обикновено съдържа, тестове, контролни, проекти и др. елементи, които са оценени. Най-важно е обучаемият да има ориентация, за това как се развива, за да може да насочва правилно своите усилия.” [1:73].

Според своята функция в процеса на обучение ученическото портфолио може да включва: постижения, документи или рефлексивно портфолио. Портфолиото от документи може да включва: свидетелство, грамота, диплом, удостоверение, сертификат, ученическа книжка. Портфолиото от постижения включва: текстове, творчески разработки, електронни документи, видеозаписи, проекти, рисунки и т.н. Рефлексивното портфолио включва: есе, резюме, текстове за обобщение, рецензии и отзиви. Портфолиото може да бъде представено на хартиен или електронен носител. Най-общо електронното портфолио е портфолио в електронен вариант. Информацията в него се събира, редактира и преподдържа много по-лесно [4:376].

Ролята на ученика при изработване на портфолиото е свързана с определя целите и структурата на портфолиото; подбира материалите тематично и/или хронологично; изработва портфолиото; съхранява портфолиото; актуализира портфолиото. Основната функция на учителя в процеса на подготовка на ученическото портфолио е свързана с ролята на организатор, консултант и помощник; дава насоки при съставянето на портфолио; следи индивидуалното развитие на ученика; насочва вниманието върху силните умения, качества и способности на ученика [1,5,6].

• **Каква е структурата на учителското и ученическото портфолио?**

Обикновено в литературата [1,5,6] се посочва, че то се състои от основна част (тяло) с обем 4-8 страници и приложения 8-15 и повече страници. „Професионалното портфолио обикновено съдържа всички или някои от следните компоненти:

- информация за преподавателя - кратки биографични данни, информация за професионалния път на автора на портфолиото;
- кратко описание на преподаваните дисциплини - в коя образователна степен (клас или курс), резюме на съдържанието им и стилът (подходът) му на преподаване;
- копия от документи за квалификация и специализации в страната и чужбина;
- преподавателската философия и цели на автора на портфолиото;
- копия от разработки на учебни занятия (уроци), учебни планове на занятия (уроци);
- оценени разработки на учащите (тестове, въпросници, проекти и др.);
- видео и аудиозаписи на занятия;
- разработки от учителя работни листове или описание на собствени материали, които се използват в учебния процес;
- записки от наблюдения на колеги;
- снимков материал - от занятия, работа по проекти, семинари; снимки на класната стая; снимки, които показват активността на учащите в различни дейности по време на занятия (уроци) - не повече от 8 - 10 снимки;
- бланки за оценяване на портфолиото от колеги, препоръчителни писма, получени награди и др.” [1:75].

Има няколко въпроса, с които всеки учител трябва да се съобрази при подготовката на ученическото портфолио. В него всяко твърдение трябва да подкрепено с доказателства или насоки къде могат да се намерят такива.

Ученическото портфолио може да съдържа следните компоненти:

- титулна страница;
- цели и очаквани резултати;
- конкретни задачи, проекти и разработки на ученика;
- оценки, обобщения за работата на ученика;
- препоръки.

„Разработването на портфолио дава възможност на преподавателя да преосмисли случващото се в процеса на обучение, да се връща към добри практики, да използва опита си като източник на знания и добри решения” [1:79]. Обобщеното портфолио притежава следните функции:

- репрезентативна;
- комуникативна;
- рефлексивна;
- оценъчна;
- развиваща;
- селективна.

Оценката на ученическото портфолио може да се направи въз основа на следните критерии: критерии, свързани с оформлението на портфолиото; критерии, свързани със съдържанието на подбрения материал; критерии относно качеството на подбрения материал. В литературата са представени различни варианти на ученическо портфолио. Тук ще представя един работен вариант на примера на предложен в модел за ученическо портфолио (по Асенова, Йотовска).

Портфолио на постиженията на ученика

I. Титулна страница Име, Фамилия..... Училище..... Клас..... Населено място.....	II. Персонална информация Моето семейство Моето хоби Моите интереси, потребности 									
III. Моите оценки по предметите и самооценка на постиженията ми. <table border="1" data-bbox="106 973 520 1085"> <thead> <tr> <th>Учебен предмет</th> <th>Оценка</th> <th>Самооценка</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>2.</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Учебен предмет	Оценка	Самооценка	1.			2.			IV. Конкретни задачи, проекти и разработки
Учебен предмет	Оценка	Самооценка								
1.										
2.										
V. Творчески разработки, награди и отличия • Рисунки • Постери • Презентации • Колажи	VI. Анализ на постиженията и резултати през учебните години 									

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Портфолиото е съвременна форма на оценяване и помага да се решат важни педагогически задачи: мотивира ученика, поощрява активността му, разширява възможностите за обучение и самообучение, формира умения за учене и поставяне на цели, планиране на собствената дейност и като резултат: повишаване качеството на образованието като цяло. Портфолиото е динамично оценяващо средство което изисква системно и детайлно планиране от страна на учители, ученици и родители.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Асенова А., К. Йотовска. Ключовите компетенции на учителя по биология в контекста на електронното обучение, Изд. Д. Убенова, София, 2011, стр. 73-78.
- [2] Гюрова, В., Г. Дерменджиева, В. Божилова, С. Върбанова. Приключението учебен процес. Ръководство на университетски преподаватели. С, 2006.
- [3] Йотовска К., А. Асенова. Приложение на електронното портфолио за мониторинг на постиженията на бъдещи учители по биология. - В: Четвърта национална конференция с международно участие по електронно обучение във висшето образование, Свищов, България, 11-13 май 2012, с. 375-382
- [4]. Йотовска К., А. Асенова, Вълкова, Ц. Професионалното портфолио-инструмент за развитие на преподавателите чрез рефлексия върху собствената му дейност. – В: Юбилейна научна конференция, ДЕО-ИЧС, 2013, с.640-651
- [5] Serbin, B. A learning-centered course portfolio for educational psychology.- <http://gallery.carnegiefoundation.org/collection/castlthe/bcerbin/Resources/Course...-11.04.2007>
- [6] Electronic Portfolios& Students. Teachers and Life Long Learners– <http://eduscapes.com/tap/topic82.html>

За контакти:

Емануела Радева, магистър, специалност „Екомениджмънт“, Софийски университет “Св. Климент Охридски”, бул. Драган Цанков № 8, 1164 София, България, тел.: 087 898 38 66

Предпоставки за пуризм в българския език от Освобождението до Втората световна война (1878 – 1939)

автор: Камелия Колева-Иванова

научен ръководител: доц. д-р Надка Николова

Preconditions for purism in Bulgarian language from the Liberation to the Second World War (1878 – 1939): The paper justifies the historical, cultural and linguistic preconditions for purism in Bulgarian language for the period from 1878 to 1939.

Key words: language situation, purism, nationalization, internationalization

ВЪВЕДЕНИЕ

Новите исторически, социално-икономически и културни условия в периода от Освобождението до Втората световна война пораждат нова езикова ситуация в България. С решението на Берлинския конгрес (13.07.1878) от предварително уговорените държавни граници се откъсват големи етнически български територии. По обобщени данни от първите три преброявания (1881, 1885, 1888) става ясно, че едва 47,5% от етнически българското население е включено в освободените български земи, а след Съединението – 52,9% [8]. Това създава асиметрия на езиковото развитие в различните региони [9], която се ликвидира по различен начин: в Княжество България се създават условия за ускоряване и завършване на унификационните процеси; в автономната област Източна Румелия асиметрията се ликвидира с присъединяването на областта към Княжеството през 1885 г.; в Северна Добруджа и Македония поради асимилаторското въздействие на сръбската и румънската езикова система възрожденският процес изкуствено се прекъсва.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В езиково отношение новоосвободеното Княжество България приема единствения възможен класически тип организация една държава – един официален език. Езиковите проблеми се превръщат в проблеми на държавната политика. Българският книжовен език е призван да обслужва всички културни сфери (първоначално за нуждите на писмената сфера, а след това и на устната). До Втората световна война обаче той се използва само от интелигенцията и от част от градското население, т.е. налице е стеснена социална база. Езиковите проблеми, респ. проблемът за чистотата на езика, остават привилегия на интелигенцията.

Социалните характеристики на ползвателите имат пряко отношение към характера и измеренията на изследваното лингвистично явление. В разглеждания период се наблюдават както количествени, така и качествени промени на интелигенцията. Докато в навечерието на Освобождението (1878) тази обществена прослойка наброява 8-10 хиляди души, до войните данните посочват състав около 36 хиляди души [6]. Качественото увеличение се изразява в повишаване на образователния ценз. Достъп до висше образование българските интелектуалци получават в европейски и руски, а след 1888 г. и в български университети. По професия интелигенцията се състои най-вече от учители и търговци, военни, свещеници, университетски преподаватели, научни работници, държавни чиновници, свободни професии и пр. Увеличава се значително процентът на получилите висше образование жени особено след 1905 г. с откриването на педагогическите девически училища. Миграционните процеси в България създават предпоставки за вътрешен и външен тип пуризм¹. Влиянието на

¹ Под *пуризм* в настоящото изследване се разбира организирано движение с три етапа – препоръка, убеждение, действие. С оглед на пуристичната субституция съществуват два типа пуризм – външен (ксенофобски) пуризм, насочен към чуждите по произход елементи, и вътрешен (социален) пуризм, който засяга родни елементи [14].

западнобългарската по произход интелигенция се засилва особено след Първата световна война (1914 – 1918).

Състоянието на българския книжовен език през разглеждания период е важно условие за възможността за съзнателна намеса върху нормите му. Т. Бояджиев уточнява, че трябва да се прави разлика между степента на развитие на книжовния език и степента на овладяване на неговите изразни средства от едни или други среди или от едни или други лица. Така, от една страна, стоят въпросите на езиковото развитие и езиковото строителство, а от друга, въпросите на езиковата практика и езиковата култура, част от които е и проблемът за пуризма в по-широк смисъл [1]. Макар че в българската лингвистика финалният момент на изграждане на новобългарския книжовен език е спорен, по-голямата част от езиковедите споделят мнението, че в края на XIX в. имаме действащ като самостоятелна система книжовен език. Значително въздействие за интеграционните процеси оказва българското художествено творчество. Добрите образци спомагат за налагането на определени норми, по които преди това е имало колебания. Откриването на Народния театър (1904), по-късно на радиото (30-те години) поставят проблема за устната форма на българския книжовен език и езиковата култура на обществото.

В етапите на изграждане и развитие на книжовните езици действат основни тенденции, които имат пряка връзка с пуризма, а именно двойката интернационализация ~ национализация (автохтонизация). Интернационализацията се свързва с интелектуализацията на книжовния език, проблем, който присъства още в Тезисите на Пражката лингвистична школа (Прага 1929) [12]. Ролята на книжовния език да изразява културния живот на цивилизованото общество поражда необходимост от назоваване на материя, която няма отношение към практическия живот (назоваване на действие и резултати на различни дейности: социално-политически, юридически, научни, философско-религиозни, административни). Изискванията към книжовния език се отразяват на нормативния му характер (по-голяма точност на изразяването, устойчивост, липса на конотация и пр.) и предизвикват редица въпроси, свързани със съзнателната намеса (интервенция) в развитието на книжовния език, езиковата политика, лингвистичния вкус на епохата и диференциацията на двете основни форми на книжовния език – писмена и устна. Съществуват два пътя на интелектуализация на книжовния език: чрез произвеждане на необходимите средства на базата на системно-структурните възможности на езика и чрез заемане на елементи от интернационалната научна терминология. За избора на единия или другия път роля играят редица допълнителни фактори, свързани с езиковата ситуация и езиковата политика. Важно условие е даденото средство да бъде прието и да влезе в практиката на конкретен социум. Тенденцията към интернационализация на езика взаимодейства и в определени случаи противоборства на тенденцията към национализация. Част от способите за национализиране на езикови средства са универсални, напр.: калкиране, което К. Гутшмит назовава „съзнателна интервенция в подкрепа на автохтонизацията“ [5]; морфологична адаптация на заетите думи, добре разработена йерархия от съчинени и подчинени изречения, изразяващи различни отношения на причинност, финалност, специализация на съюзи и пр. И. Онхайзер прави важно заключение, че национализацията по правило не се противопоставя и не е свързана с пуристично разбиране относно интернационалния речников фонд. Този момент играе определена роля тогава, когато интернационализмите влизат в определен език посредством друг, доминиращ език. За да се осигури нужното достатъчно отграничение от другия език, се предпочита „националният вариант“ [13]. Възрожденската тенденция към дезориентация и реславянизация [3] продължава през ранния следосвобожденски период чрез постепенната смяна на водещия пуристичен критерий от национално-защитен към естетически и стиловоподборен. Необходимостта от време за осмисляне и усвояване на

иновациите обуславя негодуването на обществото като цяло срещу нови интернационализми, дори и сред интелгентските съсловия. Турцизмите окончателно изгубват престижа си и се свеждат до употреба в битово-разговорния език. В художествените произведения на Ив. Вазов и Ал. Константинов получават стилистична маркираност. Високопрестижен сред българското население продължава да бъде руският език. Русизмите проникват основно по институционален канал, по-малко по естествен канал. Немаловажен факт е влиянието на черковнославянския език върху изграждането на двата книжовни езика [10]. Чешкият език също има принос във формирането на българската терминология: ботаническа, гимнастическа, дърводелска, езиковедска, химическа, археологическа, географската и математическа [2]. Редица исторически факти като Сръбско-българската война (1885 – 1886), неколнократното заграбване на български територии и воденето на антибългарска асимилационна политика в Македония обуславят липсата на по-голяма приемственост между българския и сръбския език. Друга доминираща културна сила не само на стария континент, но и в света, е Франция. Почти цялата модерна терминология в съвременния български книжовен език е с френски корен или произход. Към края на XIX в., когато в България вече има кръг от интелигенти, ползващи немски език, се засилват контактите с немската култура [4]. Говори се за смяна на културното влияние от френско и руско към немско (Германия, Австро-Унгария). Големите човешки жертви, фронтовите победи и загубата на територии поражда у българското общество разочарование от Европа, съпроводено с обръщане към родното. През 30-те години на XX в. зазвучават и автохтонични дискурси, подчертаващи изключителността на българското – народ, земя, обичаи, литература, език. Така през 30-те години на XX в. се наблюдава преход от позитивно към негативно отношение спрямо прекомерни езикови влияния от определени езикови системи (пуристични тенденции).

За основен замърсител на книжовния език през целия разглеждан период се определя периодичният печат. Той е и най-масовото и най-леснодостъпното средство за езикова пропаганда. Неслучайно първото следосвобожденско списание е пуристичният орган на Ив. Богоров „Чистобългарска наковалня за сладкодумство“ (София 1879). По-късно с такава цел се създават сп. „Българска реч“ (1921) на Ал. Теодоров-Балан, Ст. Младенов, Б. Цонев и С. Аргиров, сп. „Родна реч“ (Казанлък, 1927 – 1943) под редакцията на Ст. Младенов и Ст. Попвасилев. Появата на радиото спомага за разпространението на книжовния език до всички слоеве на българското общество и до езикова манипулация.

Важен способ за култивиране на националното самосъзнание играе образованието и езиковото възпитание. Задължителното безплатно начално образование от светски тип за двата пола, с единна училищна система, с единни учебни планове и програми, заляга още при изготвянето на Търновската конституция (чл. 78) и всеки следващ закон за народната просвета. Всеобщото повишаване на нивото на грамотност на градското и на селското население, както при мъжете, така и при жените, заедно с други общественополитически и културни предпоставки, е решаващ момент в следващия етап на движение за чистота на езика по време на социалистическия режим (1944 – 1989). Създаването на Софийския университет (1888) и разширяването на дейността на Българското книжовно дружество спомагат за централизираното направление на усилията. Нашите първи филолози – Ал. Теодоров-Балан, Л. Милетич, Ив. Шишманов, Б. Цонев, Ст. Младенов – получават образованието си в престижни западноевропейски университети. Възпитани в духа на младограматизма, те се опитват да приложат методологията му в изследванията си през първите следосвобожденски години. По този начин се насажда определен култ към езиковедата (филолога) и донякъде се игнорира общественият характер на езика [7]. Това създава известно напрежение между филолозите и другите общественици – ползватели, но и активни участници в доизграждането на нормите

на книжовния български език (особено на лексикално ниво), изразено чрез лингвистични спорове. Доколкото книжовният език се създава чрез теоретична намеса (той не е естествен продукт като езикова система), то самата кодификация, която има несъмнено императивен характер, е вече интервенция. Като въвежда понятията авторитарна и неавторитарна интервенция в книжовния език, Н. Николова обръща внимание на факта, че още през Възраждането се поема пътят на еволюционистичното изграждане на новобългарския книжовен език и се дава приоритет на комуникативните функции на езика, което до голяма степен обяснява критичното отношение на българското общество към опити за авторитарно налагане на определени езикови средства за сметка на други [11]. В началото на XX в. българският книжовният език има способността да асимилира или изхвърли по естествен път чуждия елемент. Следователно други механизми, освен чисто лингвистичните, създават условия за активизиране на пуристично движение. Външни и вътрешни катализатори пораждат всеобща потребност от преосмисляне на националната ценностна система и даването на предимство на символните функции на книжовния език за сметка на комуникативните.

Възможността за интервенция в книжовния език има пряка връзка с историческите катаклизми през периода: пет войни, две национални катастрофи, няколко преврата, контрапреврата и опита за преврат. Идващото от Русия Освобождение обуславя русофилството като масова нагласа у културния и политическия елит. Отслабването на руското културно влияние и засилването на западното е резултат от редица исторически, политически и стопански фактори: „националният въпрос“ (особено по отношение на Македония и Добруджа), стремежът към индустриализация и модернизация на младото Княжество, позицията на Русия по редица държавни въпроси, нееднократното влошаване и прекъсване на дипломатическите отношения и т.н. Реформите на Ал. Стамболийски по време на управлението на БЗНС (1921 – 1923), определяни като антибуржоазна, антипролетарска и антиинтелектуална диктатура, засилват напрежението между селячеството и интелигенцията. Това се отразява в езика чрез задълбочаване на негативното отношение към тяснодиалектните изразни средства. Книжовният език е признат като високопрестижен, представителен, а формациите извън него са нископрестижни. Силна обществена реакция предизвикват Деветоюнският преврат (1923) и потушеното с нечувана жестокост Септемврийско въстание (1923). По времето на управлението на двете сговористки правителства (1923 – 1926, 1926 – 1931), когато са прекъснати всякакви контакти с Москва, и след това по време на управлението на Народния блок (1931 – 1934) и при безпартийната политическа система в периода между 1934 и 1939 г. се създават подходящи условия за националистически тип пуризм като резултат от засилването на популярността на фашистките и авторитарните идеи от Средна Европа, т.е. става дума за идеологическа „промяна отгоре“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От посочените факти от езиковата ситуация в България от Освобождението до Втората световна война (1878 – 1939) става ясно, че съществуват подходящи културни, лингвистични и исторически условия за пуризм в българския език. Няколкократните несполучливи опити за обединение на българския етнос в обща държавна граница, бурните необратими социални промени, смяната на културните влияния от руско и френско към немско, водената държавна политика, ролята на периодичния печат при оформянето на общественото мнение, появата на радиото, авторитетът и високият световнопризнат професионализъм на българските учени, стабилизирането на нормите на книжовния език и противопоставянето им на диалектните – всичко това стимулира определени индивиди или социални групи, мотивирани от различни съображения, към опити за активизиране на пуристично

движение. Други предпоставки като липсата на традиция за авторитарна намеса в езика, воденето на разгорещени обществени дебати в периодичния печат по езикови въпроси и пр. възпрепятстват реалното осъществяване на крайни пуристични действия. Това обяснява защо днес, когато са налице същите безпокойства и разочарования от началото на XX в. – страх за края на света, от заличаването и претопяването на нацията, от нехайството към езика и ниската езикова култура, пуризмът има периферен и елитарен характер [1].

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Бояджиев, Т. Езикова ситуация у нас в исторически и съвременен план и европейската езикова политика. – В: Книжовен език и диалекти. Избрани трудове, София: УИ Св. Климент Охридски, 2012, 41-87.
- [2] Вачкова, К. Чехи и българи във формирането на езика на българската наука. – В: Вачкова, Кина. Изследвания по история на българския книжовен език. Помагало за студенти. Част II, Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2001, 58-104.
- [3] Виденов, М. Социolingвистика (Основни тезиси, български социolingвистически проблеми). София: Наука и изкуство, 1982.
- [4] Генчев, Н. Българската култура XV-XIX в. София: УИ Св. Климент Охридски, 1988.
- [5] Гутшмит, К. Понятието тенденция в Прашката лингвистична школа и неговото значение за синхронното изучаване на славянските езици. – В: Slavica Pragensia ad tempora postra, Praha, Universita Karlova, 1998, 97-102.
- [6] Даскалов, Р. Българското общество. Население. Общество. Култура (1878-1939). Т. II. София, 2005.
- [7] Жерев, Ст. Българското книжовно дружество и възрожденските теоретични възгледи за националния характер на новобългарския книжовен език. София: АИ проф. М. Дринов, 2007.
- [8] История на България (1878 – 1903). Т. 7. София: БАН, 1991.
- [9] Лилов, М. Езикова ситуация в България по време на Възраждането. – Български език, XXX, кн. 1, 1980, 32-35.
- [10] Николова, Н. Билингвизмът в българските земи през XV-XIX век. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2006.
- [11] Николова, Н. Езикова ситуация и езикова политика (Щрихи от периода на Българското възраждане). – В: Проблеми на българската езикова политика, Т. Ш., 2007, 56-93.
- [12] Пражкий лингвистическия кружок. Сборник статей. Ред. Н. А. Кондрашов. Москва, 1967.
- [13] Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. Słowotwórstwo/Nominacja. Red. Ingeborg Ohnheiser. Uniwersytet Opolski, Opole, 2003.
- [14] Tomas, G. Linguistic Purism. London, 1991.

За контакти:

Докторант Камелия Колева-Иванова, Катедра „Български език”, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”, тел.: 0897 849 224, e-mail: kameliakoleva@shu.bg

Доц. д-р Надка Николова, Катедра „Български език”, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”

Модел на учене чрез сътрудничество в урок за систематизация и обобщение върху тема “От атома до Космоса”, X клас

Автор: Бетина Ковачева

Научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова

Summary: Model of collaborative learning is developed in lesson summary and systematization of the theme "From atoms to space", X class

Key words: systematization, generalization, cooperation, intellectual map associative cloud case, macrostructure, nuclear reactions

ВЪВЕДЕНИЕ

„Обобщаването и систематизирането на знанията се извършва във всеки урок в една или друга форма. Практиката на обучение показва, че това е недостатъчно, за да се изградят у учениците задълбочени и трайни знания, да се стигне до обобщение изводи от миогледен характер. Във връзка с това възниква необходимостта от теоретична обосновка и практическо приложение на нов тип урок – урок за обобщаване и систематизиране на знанията. (5)

Най-важни задачи, които се решават чрез уроците за систематизация и обобщение:

- Учебната информация се разделя на основна и второстепенна;
- Обхващане, осъзнаване и разбиране на множеството частни факти от обективната реалност. Изграждане на базисни научни идеи, принципи и знания за човешката познавателна дейност, общи за всички природни науки;
- Формиране и усвояване на обобщени знания за основните категории на природознанието – явление, величина, закон, принцип, вещество, поле, материя, пространство, време, движение, физична картина на света.
- Разкриване перспективите за разгръщане на знанията и познавателния процес като динамична, вечно усъвършенстваща се система;
- Изграждане на умения за ориентиране в на свободната, неорганизирана информация, изграждане на критерии за подбор на фактите съобразно тяхната значимост;
- Формиране на научно-теоретично отношение към обективната реалност и решаваните проблеми;
- Превръщане на логически организирани знания в инструмент на познание.

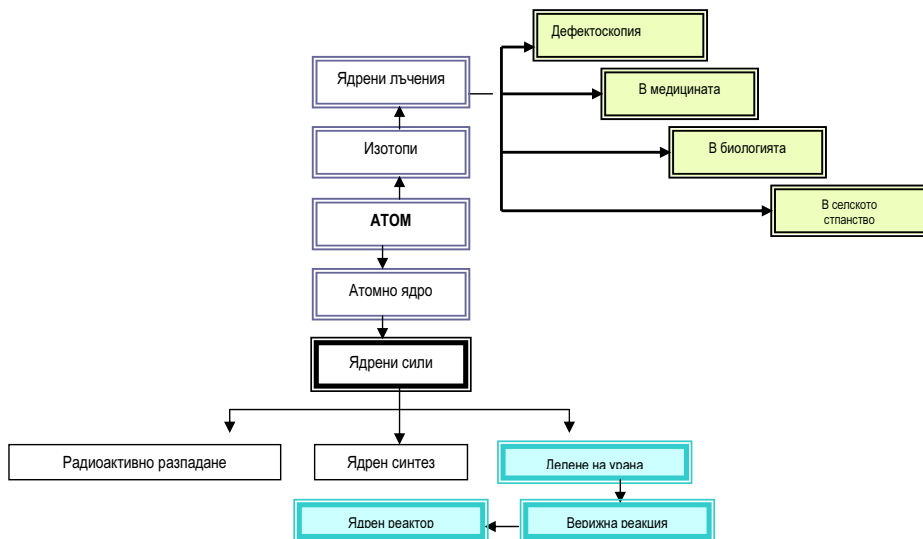
ИЗЛОЖЕНИЕ

Модел на учене чрез сътрудничество е разработен в урок за обобщение и систематизация от тема “От атома до Космоса”, X клас. (фиг. 1 е представена интелектуална карта на обобщената тема от ядрото на учебната програма). Макроструктурата на урока е видна от фиг. 2.

По план-тезиса, часът започва с *евристична беседа*, чрез която се коментират следните въпроси: Кои от известните ви закони за запазване се потвърждават при радиоактивното разпадане? */идеята за запазване/*

◆ Защо няма γ -разпадане? Може ли да се каже, че γ -квантът е високоенергетичен фотон?

◆ Как се променя броят на неутроните в едно ядро при β разпадане?

Фиг. 1 Модел на интелектуална карта от ядро „От атома до космоса“, обобщена тема Ядрени реакции

Фиг. 1 Макроструктура на урок за систематизация и обобщение

Следва дискусия по въпросите от плана тезис.

◆ Кога е открито и от кого явлението изкуствена радиоактивност, защо се нарича така и има ли принципна разлика между естествена и изкуствена радиоактивност? /умения за сравнение/

Отделни ученици разглеждат въпроса в исторически контекст – по пътя на научното познание; други – маркират броя на известните радиоактивни ядра и броя на естествените от тях.

Въпрос за ръководена дискусия:

◆ Кои съоръжения се наричат ускорители и каква е тяхната роля?

Ученици съобщават информация, получена от различни източници.

Прави се обобщение на реакциите, предизвикани от заредени частици:

1. Поглъщане на бомбандиращата частица

2. Поглъщане на бомбандиращата частица и изпускане на други частици

У учениците се **затвърждава** убеждението за вероятностния характер на ядрените превръщания.

Дискусията продължава с въпроса:

◆ Каква частица е неутрона? Какъв процес е налице при среща на неутрон с ядро? Ученици коментират разсейването.

Търси се отговор на следните въпроси:

1. Защо протоните проникват в ядрата по-лесно от алфа частиците.

2. Защо протоните с по-голяма енергия проникват по-лесно в ядрата **/идеята**

за причинност/.

С кое откритие свързваме имената на Ото Хан и Фриц Щрасман? Учениците разкриват механизма на верижната реакция и ядрения взрив.

*Чрез **дискусията** се стига до отговор на въпросите:*

Защо при деленето на урана се освобождава енергия? **/идеята за причинност/**

1. При какви условия е възможно да възникне верижно деление на урана?

2. Какви екологични проблеми, свързани с използването на АЕЦ, можете да посочите? **/интерпретация/**

Дискусията извежда извода: Да не превърнем Земята в мъртва планета!

◆ При какви условия е възможно да се осъществи сливане на леки ядра и как подобни реакции могат да се използват като източник на енергия?

Учениците припомнят процесите неуправляем и управляем термоядрен процес **/моделиране/**; предимствата и пречките за осъществяване на управляем синтез. *Дискутират се идеи за използване за мирни цели на енергията, отделена при термоядрения синтез и принципа на термоядрената или водородната бомба. Чрез **затвърждаване** на термоядрените реакции, се поставят основите, върху които в астрофизиката се изясняват процесите във вътрешността на звездите във Вселената. По този начин се реализират успешно **вътрешнопредметните връзки**.*

Учителят насочва мисленето на учениците към възможностите на лазерните импулси за осъществяване на управляем термоядрен синтез като алтернатива за решаване на енергийния проблем и проблема за опазване на околната среда **/ново знание/**.

Тема за казус:

◆ Кои са достоинства и недостатъците на алтернативните начини за получаване на енергия – чрез изгаряне на органични вещества, делене на ядра, ядрен синтез? /отговорите водят до **ново знание в скрита форма/**

Казусът обобщава отговора на въпроса:

◆ Кои са по-важните приложения на радиоактивните изотопи?
/ново знание/

По този начин се реализират **междупредметните връзки** на физиката със знания от области като: химия, биология, география.

Обобщението на източниците на радиоактивна опасност извеждат мерките за предпазване от нея.

◆ Учениците изброяват мерките за защита от йонизиращи лъчения, разглежда се действието на лъченията върху: клетката, различните тъкани и органи и туморната тъкан */ново знание/*

◆ **Сравняват се по чувствителността си към лъченията:**

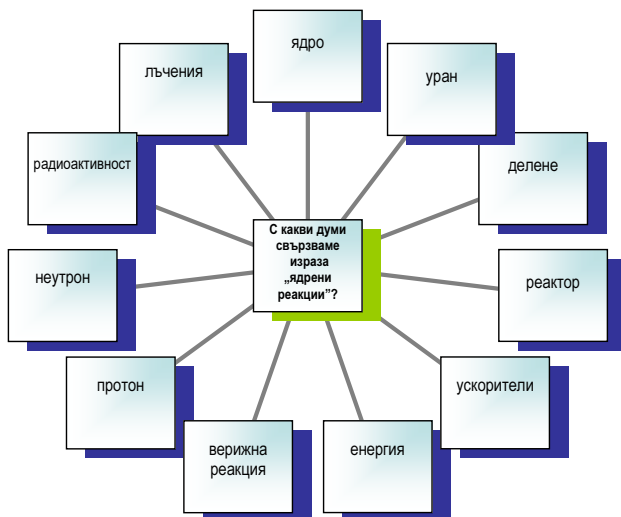
хора, птици, риби, растения, насекоми и др. */ново знание/*

◆ Накрая се коментират интересни факти за влиянието на *слънчевото лъчение*.

В заключение учениците изброяват обекти на територията на населеното място, където се работи с радиоактивни вещества */ново знание/*.

Урокът може да приключи с **игра на думи**. Тя се реализира чрез използване на мозъчна атака и интерактивна техника „Асоциативен облак”, фиг. 3. С какви думи свързваме израза „ядрени реакции”?

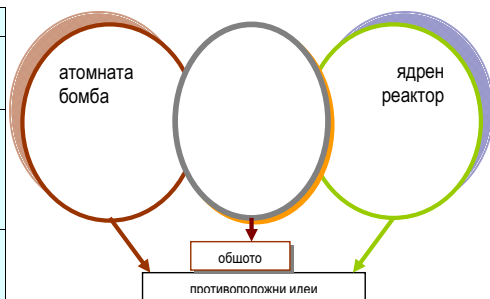
Работа в групи по двойки се провежда чрез интерактивните техники на фиг. 4 и фиг. 5. След това тезите се коментират в цялата група.

Фиг. 3 „Асоциативен облак”

А	Б	С
при деленето на урана се освобождава енергия	Защото	
енергия може да се освободи и при деление, и при сливане на атомни ядра		
в недра на звездите да протича термоядрен синтез		

Фиг. 4

Фиг. 5

За самостоятелна работа в къщи може да се даде следната тема за есе:
Какви са достоинства и недостатъците на различните начини за получаване на енергия: чрез изгаряне на органични горива, деление на ядра и ядрен синтез?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Резултати, постигнати чрез урока за систематизация и обобщение с вграден модел на сътрудничество:

- Обобщаване на общите правила при ядрените реакции;
- Затвърждаване знанията за принципа на действие на ядрените реактори;
- Систематизиране на знанията за основните области на приложение на радиоактивните изотопи;
- Изграждане на умения за систематизиране на типовете ядрени реакции по определени признаци чрез аналогия и сравнение;
- Формиране на умения за отделяне на съдържателно-логическите връзки между отделните знания и интерпретация на физичната картина;
- Формиране на екологична култура у учениците;
- Изграждане на становище по енергийните проблеми на човечеството и тяхното решаване;
- Изграждане на правилен научен светоглед и формиране на единна научна картина на света.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Богданова, Т. Използване на иновационни дидактически технологии в обучението по физика. Сб. с методически разработки, Изд. „РИТТ“, Силистра, 2002.
- [2] Богданова, Т. Интерактивни методи и техники в уроци за систематизация и обобщение по «Човекът и природата» в 5 клас, изд. център при Русенски университет, Русе, 2012.
- [3] Богданова, Т. Създаване на интерактивна среда при обучението на студенти по физика, изд. център при Русенски университет, Русе, 2013, под печат.
- [4] Гюрова, В. и др. Интерактивността в учебния процес. С., 2006.
- [5] Стефанова, Т., С. Сейдолски, Систематизация и обобщение на знания в раздел „Компютърна такстообработка“, изд. Хелт Консулт Русе“ ЕООД.

За контакти:

Бетина Ковачева, студентка III курс, специалност Физика и информатика, e-mail: betelina53@mail.bg

Доц. д-р Теменужка Богданова, РУ "А. Кънчев", Филиал-Силистра, р-л катедра технически и природоматематически науки, тел. 086821521 E- mail: betina93@abv.bg

Хоспитирането по физика– важен етап от педагогическите практически дейности

Автор: Бетина Ковачева

Научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова

Summary: *Pedagogical practical training of future teachers is implemented in three stages, the first of which is observation. Observation intentionally monitor lesson. Milestone in the process of Observation is the analysis of the observed lesson, so-called "conference" (conferencing). The results achieved at observation rise of professional pedagogical competence.*

Key words: *Observation, pedagogical activities, physics, astronomy*

ВЪВЕДЕНИЕ

Педагогическата практика се реализира в три етапа. Хоспитирането е първия етап от практическата подготовка на бъдещите учители. Наблюденията в реални училищни условия се провеждат паралелно с теоретичния курс по “Методика на обучението по...” Всяко от наблюденията (5 на брой) се провежда в рамките на 3 академични часа. Подборът на уроците за наблюдение се осъществява по такъв начин, че да обхваща различни типове уроци и уроци, свързани с основни теми от учебните програми за средната образователна степен.

Хоспитирането като етап от педагогическата практика се организира и се провежда чрез решаването на психолого-педагогически задачи:

1. Самостоятелна работа на всеки студент по предварително зададена дидактическа задача.
2. Наблюдение работата на базовия учител и учениците и осмисляне на практическото реализиране на поставената задача.
3. Откриване възможности за различни варианти за реализирането на отделните компоненти на урока.
4. Изграждане на умения за самостоятелен анализ на наблюдаваните уроци.
5. Формиране на положителна емоционална нагласа и приобщаване към учителската професия.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В Речника на чуждите думи в българския език хоспитирам (от лат. hospito) се определя като “посещение на лекция, за да се уча да преподавам или да усъвършенствам знанията си”.

Като компонент от цялостния процес на методическата подготовка на студентите хоспитирането е система от дейности, които осигуряват колективна и индивидуална рефлексия върху изучавания теоретичен материал и приложението му при анализа и осмислянето на автентични педагогически ситуации в реални училищни условия. Уроците се изнасят от базовите учители, а студентите са наблюдатели, респективно “изследователи” на реализирания учебно-възпитателен процес. Хоспитирането е целенасочено наблюдение на урока като цялостна, сложна, многопластова структура и като система от съвместни дейности и взаимодействие между учител и ученици. Като метод, едновременно на научното и на учебното познание, наблюдението е източник на нови знания за студентите.

Студентите все още са главно рецепиенти (получатели, потребители) на информация, знания, впечатления, опит, добри педагогически практики, които са обект на целенасочено възприемане, разбиране, анализ и осмисляне. На този етап от практическата подготовка централна е ролята на базовия учител. Преподавателят-методик е организатор, интерпретатор, фасилитатор, посредник между теоретичните знания и реалната професионална дейност.

Базовите учители и преподавателят методик избират уроци с различна дидактическа цел. Това става в началото на семестъра.

Практическото решаване на задачите, които произтичат от целта, се реализира съобразно стила на съответния учител в многообразието на дидактическите технологии. Това обогатява студентите с различни дидактически стилове на работа и методически решения на проблемите и води до формиране на педагогическо поведение на студентите и тяхното качествено израстване.

Студентите се убеждават, че една тема от учебното съдържание може да се реализира в толкова различни уроци, в колкото класа се провежда. Защото това зависи от познавателните възможности на учениците, поредността на учебния час, психофизиологичните и възрастови особености на учениците, равнището на работоспособността им, състоянието на учителя.

На студентите се разяснява как да водят записките си върху наблюдавания урок. Например: Страницата се разделя вертикално. В лявата част се записва ходът и съдържанието на урока, който се наблюдава: схеми, чертежи, извеждане на формули, всичко, което учителят записва на дъската. Вдясно се отбелязват: методите, техниките и похватите, чрез които е реализирано учебното съдържание, използваните нагледни средства, уточнява се мястото и видът на самостоятелната работа и др.

След всеки наблюдаван урок студентите имат възможност да общуват с учениците, да се запознаят с тетрадките им и отразеното в тях от часа.

За хоспитиране се избират теми от различни раздели на учебното съдържание по физика и астрономия и от различен тип за успешното реализиране на съответните дидактически задачи за наблюдение. Броят на дидактическите теми е пет и е съгласуван с броя на наблюденията, заложи в учебната програма:

1. Структура на урок за нови знания.

2. Методи за реализиране на нагледността в урок по физика чрез компютърни технологии.

3. Демонстрационният експеримент в урок по физика.

4. Организиране, управление и контрол на самостоятелната познавателна дейност на учениците в урок по физика.

5. Структура на урок за обобщение и систематизация.

Хоспитирането се провежда в ПМГ „Св.Климент Охридски“, гр. Силистра при базов учител Диана Куртева.

Като пример ще бъде разгледана следната дидактическа тема за наблюдение:

Изясняване структура на урок за нови знания по физика и единството между дейностите на учителя и дейностите на учениците

Алгоритъм на провеждане на наблюдение:

Дидактически цели:

► студентите да осмислят дидактическата и психологическата подструктури на урок за нови знания;

► да се запознаят с основните технологични изисквания за провеждането на урока и ги прилагат при осъществяването на педагогическата си дейност;

► да осмислят основните дейности на учителя и се убедят, че преподаването в урока е единство от дидактически стратегии, с помощта на които ученикът се учи как да учи;

► да се запознаят с начините за организиране и осъществяване на учебно-познавателната дейност на учениците;

Задачи за предварителна подготовка на студентите:

- Структуриране на учебното съдържание;
- Макроструктура на урока – етапи, последователност и връзка между тях
- Микроструктура – методи, похвати и средства;
- Видове уроци според дидактическата цел

- Организация и ръководство на дейността на учениците;
- Организация на самостоятелната работа на учениците;
- Мотивиране дейността на учениците.
- Проблемност в обучението.

Задачи за наблюдение в урока:

- Как учителят организира класа за работа?
- По какъв начин учителят актуализира опорните знания на учениците и как ги използва при разработване на новото учебно съдържание?
- Кои са водещите методи и похвати за осигуряване на диалектическо единство на сетивното и логическо познание?
- Как прилагането на старите знания в нови ситуации създава проблемни ситуации за осъзнаване на противоречието между старите знания и необходимостта от нови ?
- Как се мотивира учебната дейност?
- Затвърдяването на знанията води ли до тяхното осмисляне и осъзнаване, свързано ли е с обобщаване?
- Използва ли се упражнението в урока, с каква цел, какви видове упражнения откривате?
- Какви методи, форми и средства за контрол и оценка прилага учителят?
- Възможни варианти за възлагане на домашна работа
- Стил на общуване на учителя с учениците.
- Как се реализират целите, какви дейности се използват за това?
- Как учителят насочва вниманието на учениците към същественото в учебното съдържание, с какви похвати?
- Учителят съчетава ли умело различните методи за контрол и какви иновационни методи използва?
- Как учителят поддържа вниманието на учениците през целия час?
- Как учителят организира и ръководи дейността на учениците във всеки етап от урока?
- Съществува ли съгласуваност на действията на учителя и учениците?

Наблюдение на урока:

По време на хоспитирането студентите водят педагогически дневник, в който отразяват:

- Предварително поставената дидактическа задача и конспектираната информация по нея;
- Личните си наблюдения върху работата на базовия учител;
- Изводите от обсъждането на наблюдавания урок .

Обсъждане на урока:

Важен момент в процеса на хоспитиране е анализът на наблюдавания урок, така наречената “конференция” (конфериране). На анализ се подлага цялостната дидактическа и логико-психологическа структура на урока, но акцентът при всяко наблюдение се поставя главно върху компонентите, свързани с предварително зададената тема, която съответства на изучавано учебно съдържание от теоретичния курс по “Методика на обучението по...”

Конферирането има и за задача да изгради комуникативни умения и дискусийна култура у студентите. Изказваните мнения, дори и критичните, трябва да имат конструктивен, принципен, концептуален характер, да са аргументирани и обосновавани и не на последно място да са съобразени с високата квалификация и професионалната компетентност на базовия учител.

За конкретното наблюдение се дискутират следните въпроси: Какви са взаимоотношенията в урока между учителя и учениците и между самите ученици; Осигурен ли е оптимален темп на работа в урока; Всички ученици ангажирани ли са в конкретни задачи; Как се мотивира учебната дейност; Постига ли се завършеност

на педагогическите операции; Осигурава ли се контрол; Кои са водещите методи и похвати; Кои функции на проверката се изпълняват.

Изводи от проведеното наблюдение по отношение на уменията, които се изграждат у студентите:

► У студентите се формират умения за ръководство на дейностите в урока и за адаптиране на целите и задачите към конкретната обстановка.

► Студентите опознават ролята и мястото на ученика в процеса на обучението.

► Студентите се убеждават в необходимостта от съзнателна предварителна урочна подготовка.

► Студентите придобиват умения за наблюдаване и анализиране на възникналите педагогически ситуации.

► Осъзнаване ролята на базовия учител за навлизане в същността на учителската професия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Хоспитирането е най-важният етап от педагогическите практически дейности на студентите, защото води до решаване на следните задачи:

1. Присъствие на студентите в реална педагогическа действителност и наблюдение.

2. Формиране у студентите на качества като: наблюдателност, умение за педагогическо общуване и разпределение на времето по етапите в урока, владение на емоционалното си състояние и други.

3. Самостоятелна дейност на всеки студент по предварителна дидактическа задача върху определен урок, зададена от ръководителя на педагогическата практика.

4. Изграждане на умения за самоанализ на наблюдаваните уроци.

Въз основа на поставените конкретни задачи, у студентите *се формират умения* за:

- търсене на необходима информация,
- водене на записки на наблюдаваните уроци,
- междуличностни контакти,
- наблюдение, анализ и оценка на резултатите въз основа на прилаганите дидактически технологии,
- приспособяване към непрекъснато променящите си дидактически ситуации.

Наблюдението и обсъждането осигуряват връзката на теорията и практиката, позволяват да се вникне дълбоко в дидактическата проблематика, формират у студентите професионални и личностни качества. Същевременно се осъществява развитие на студентската група - студентите наблюдават поведенчески и емоционални ситуации. Това води до самоизграждане и педагогическо утвърждаване, формиране на «Аз-образът» като педагог и специалист.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Атанасова, М. Когнитивни модели и стратегии на обучение. – В: Педагогика, 4/94.
[2] Мерджанова, Я. Подготовката на учители в надпревара със самата себе си. – В: Педагогика 9/2005.
[3] Милков, Л. Конструктивизмът като образователна идея. – В: Педагогика 1/2006.

За контакти:

Бетина Ковачева, студентка III курс, специалност Физика и информатика, E-mail: betelina53@mail.bg

Доц. д-р Теменужка Богданова, РУ "А. Кънчев", Филиал-Силистра, р-л катедра технически и природоматематически науки, тел. 086821521 E-mail: betina93@abv.bg

Повече за мълниите и защитата от тях

Автор: Любомир Стефанов

Научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова

Summary: *Lightning is an electric spark discharge in the atmosphere, manifested usually during a storm accompanied by thunder. Lightning occurs most often in cumulonimbus clouds, full of positive and negative electric charges. Following basic rules of conduct and action in a thunderstorm.*

Key words: *lightning, thunderstorms, cloud, land, nature positive charge, negative charge.*

ВЪВЕДЕНИЕ

“Никой не може да нарушава законите на майката Природа и да избегне нейните наказания” Джулиан Джонсън

Земетресенията, тайфуните, ураганите, мълниите – това са природни явления, или по-точно - природни бедствия. Във всичките тях е концентрирана огромна енергия от природата. Тази енергия е несъпоставима с никоя друга. Всички те най-често предизвикват човешки жертви, разрушения пожари.

Много често се успокояваме с факта, че тези природни бедствия се появяват сравнително рядко и няма да се стоварят точно върху нас. Така не обръщаме сериозно внимание и не вземаме сериозни мерки за защита от тях. Сега се за това точно тогава, когато тази беда ни сполети. За съжаление, тогава вече е много късно.

Всичко това в пълна сила се отнася и за мълниите. По своята природа те представляват природно явление с акумулирана в него огромна електрическа сила.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Електрическата природа на мълниите е доказана в изследванията на американския учен Бенджамин Франклин. Той провежда известния опит с хвърчило при наличие на буреносни облаци, за да докаже, че светкавиците не са огън в небето, а разряд на статично електричество – „облаците в бурята като правило носят отрицателен електрически заряд, но понякога и положителен“. По този начин Франклин формулира един от най-важните проблеми при изучаването на мълниите – дали тази неопределеност се дължи на неточности при наблюденията или това е присъщо за бурносните облаци. Мълнии са наблюдавани освен на Земята, така и на планетите Венера, Юпитер, Сатурн и Уран.

Мълниите най-често възникват в купесто-дъждовните облаци, но могат да се образуват и от торнадо, вулканични изригвания и пясъчни бури. Също, ако един облак зареден с положителен заряд се доближи до облак, зареден с отрицателен заряд, се получава мълнията. Може да се предизвика и от наелектризиран облак и земята. Електрични заряди по време на буря се образуват като ледените зърна падат надолу през капчиците движещи се нагоре и се нагряват от скритата топлина на прохладените капчици, които замръзват върху града. При този контакт частиците град се наелектризират отрицателно. Вследствие на това долната част на облака се наелектризира отрицателно, а върхът му – положително. В рамките на минути електричният заряд става достатъчно голям, че да причини мълния. Тя би могла да се образува или между два облака, или във вътрешността на един облак, или между облак и Земята.

На практика, в природата се образува един огромен кондензатор с два полюса: единият е облака, а другият – земната повърхност или друг съседен облак. В следствие напрежението в този кондензатор постепенно се покачва до момента неговия пробив. Тогава зарядът от облака се насочва в посока към земната

повърхност. След това настъпва момент, в който многобройни електрически заряди тръгват от различни точки на земната повърхност (в т. ч. сгради, съоръжения, дървета и т. н.) да посрещнат заряда на облака. Но само там, където въздушният слой има най-ниско електрическо съпротивление, се извършва придвижването и срещата на двата противоположни електрически заряда - този от облака и този от земната повърхност (съседен облак). Точно в тази точка се проявява мълнията с нейните характерни елементи – йонизация /заслепяваща светлина/, силен звук /гръм/, висока температура и др. В кое място въздушният слой има най-ниско електрическо съпротивление, никой не може да предскаже – „Божа работа“, както казва народът ни.

Трябва да се знае, че:

Мълния пада и от ясно небе!!! Не е задължително да вали дъжд или сняг, за да се образуват и проявяват мълнии. Движението на мълнията освен във вертикална плоскост, може да се извършва и хоризонтално (най-често от брега към плаващите средства – кораби, яхти, лодки и др.). Мълнии има и през зимата.

Мълниите биват три вида:

- *линейна мълния, кълбовидна мълния и високоатмосферни разряди.*

Линейната мълния има средна дължина около 2,5 km. Някои от тях обаче достигат до 20 km. В същото време ширината е от порядъка на 2 - 3 cm. Скоростта на разпространение може да достигне 220 000 km/h (61 km/s). Температурата която се развива в мълнията е около 30 000 °C. Те излъчват силна бяла до жълтеникава светлина. Наблюдателят вижда линейната мълния за нищожна част от секундата – време необходимо за преминаване на електрическия разряд от едно огнище към друго, разстояние равно на няколко километра.

Кълбовидната мълния представлява атмосферен феномен с все още неизяснена същност. Високоатмосферните разряди са сравнително редки феномени. Наблюдават се при силни гръмотевични бури, придружени от интензивна градушка и гръмотевична дейност. Делят ги на три вида: спайтове, елфи и сини джетове. Възникването им все още не е напълно изяснено, но се смята, че е пряко свързано с обикновените светкавици и по-точно с положителните такива (облак-земя). Немалко от срещите на хората с такива мълнии са свършили с трагичен изход. Тези мълнии са една от най-големите загадки на природата.

Най-масово използваните средства за защита от пряко попадане на мълнии са мълниеотводите. Функцията им е да привличат върху себе си мълнията, за да не попадне тя върху защитавания обект.

Най-важната характеристика на всеки мълниеотвод е зоната, която той защитава. Тя зависи от височината му над земната повърхност (по-висок мълниеотвод – по-широка зона) и от максималното разстояние до върха му, необходимо за възникване на мълния (по-голямо разстояние – по-голяма зона)

При използване на този способ мълниеприемната мрежа се монтира върху керемидите чрез специални скоби и образува т. н. „Фарадеев кафез“. Проводникът, който се използва за изготвяне на мрежата е най-често от алуминиева сплав мед или стоманен цинкован проводник

Връзките между отделните елементи на мълниеприемната мрежа се осъществяват посредством специални клеми

Мълниезащитната уредба не е просто съоръжение. Тя трябва да е проектирана така, че да защитава сградата и прилежащите към нея открити площи (дворове, басейни, игрища и др.) и в същото време да е в състояние да поеме огромната енергия на мълнията, да я отведе в земята - без да се повреди или създаде разрушения или пожар.

Мълниеприемници с изпреварващо действие - този тип мълниеприемници е конструиран така, че с подхода на мълнията към него, той генерира електрически заряд с обратен на мълнията поляритет, който тръгва от неговия връх по посока на

облака много преди другите заряди от другите точки на земната повърхност. Срещата между двата заряда става във въздуха на много по-голямо разстояние от защитавания обект, отколкото при всеки друг конвенционален мълниеприемник. Вследствие на това, радиусът на мълниезащитната сфера при мълниеприемника с изпреварващо действие също е много по-голям от този на обикновения мълниеприемен прът (гръмоотвод).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение могат да бъдат направени следните изводи:

Мълнията не „избира“ най-късия път, а най-ниското електрическо съпротивление на въздуха.

Не всякога мълнията пада на най-високите места от земната повърхност.

На практика мълния може да падне на всяко място от земната повърхност, т.е. мястото на попадения на мълнията е непредсказуемо.

Мълниезащитите са важно техническо средство, гарантиращо сигурността на хората и материалните активи в сградите. Мълниезащита е необходимо да притежава всяка сграда, съоръжение и открито пространство, където има събиране и движение на хора (гарови пространства, училища, големи магазини, атракционни и др. паркове, стадиони, спортни площадки, плажове, басейни, паркинги и др.)

При грамотевична буря трябва да се следват определени предписания. Ще посочим някои от тях:

- Застанете далеч от високи дървета и стърчащи прътове, канари и каквото и да е друго издигнато високо нагоре.
- В никакъв случай не лягайте, не сядайте на земята. Най-добрият съвет е да клекнете и да обгърнете колената си с ръце.
- Ако сте група – задължително се разпръснете на колкото се може по-голямо разстояние един от друг.
- Ако сте на велосипед или някаква друга метална конструкция, незабавно слезте.
- Ако сте в кола, приборете антената.
- Ако наблизо има електропроводи за високо напрежение, метални конструкции, огради, мрежи, каквото и да е метално – бягайте колкото се може по-надалеч.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] <http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%8A%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D1%8F>
[2] http://disasters.comeze.com/index_files/HTML/prirodni%20bedstvia/malnii%20i%20gramotevici/vidove%20malnii.htm
http://disasters.comeze.com/index_files/HTML/prirodni%20bedstvia/malnii%20i%20gramotevici/malnii%20i%20gramotevici.htm
[4] http://gyurdjandermanbg.blogspot.com/p/blog-page_26.html
[5] <http://www.sono.bg/bg/%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D0%B4%D0%B0-%D1%81%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BF%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D0%BC-%D0%BE%D1%82-%D0%BC%D1%8A%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D0%B8>
[6] <http://www.scribd.com/>

За контакти:

Любомир Стефанов, студент III курс, специалност Физика и информатика, тел: 0898371607, E-mail: sprinta92@abv.bg

Доц. д-р Теменужка Богданова, РУ "А. Кънчев", Филиал-Силистра, катедра технически и природо-математически науки, тел. 086821521 E- mail: betina93@abv.bg

Похвати за систематизация на знанията в уроци по физика

Автор: Бетина Ковачева

Научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова

Summary: The summary is a process of discovery of relationship, the relationship of total and single. The summary is necessarily linked to the systematization - pooling the objects of knowledge in large groups on the basis of that total, which determines their character.

Key words: systematization, physics, classification, techniques

ВЪВЕДЕНИЕ

Обобщението е процес на откриване на взаимовръзката, взаимоотношението на общото и единичното. Обобщението по необходимост е свързано със *систематизация* – обединяване на обектите на познание в широки групи, въз основа на онова общо, което определя тяхната същност. Реализира се процес на генерализация. Крайната цел на този процес е изграждането на системата от обобщения, съставляващи концептуалната структура на съвременната физична картина на света.

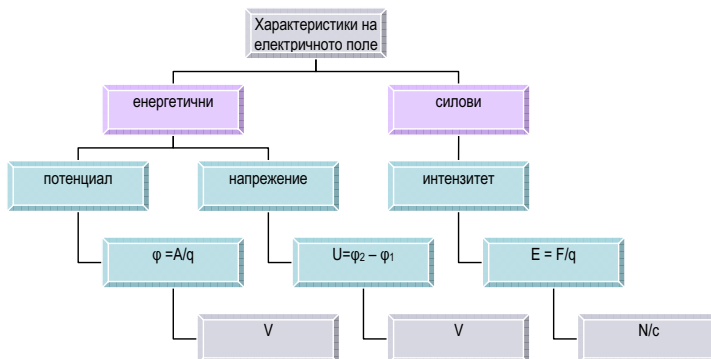
ИЗЛОЖЕНИЕ

Принципът за системност изисква знанията, които се усвояват, да бъдат подредени в организирана система. Такива знания се наричат системни. Системата може да бъде организирана на различен принцип. Различните похвати за систематизация се основават на различни принципи, по които е организиран материала в системата.

1. Систематизация чрез класификация на обекти, явления и процеси

- **чрез класификационна схема.** Характеризира се с разгънат визуален дизайн. При реализиране на сложни дървовидни класификации тази схема се явява по-удобна за прилагане от табличния формат. Класификацията чрез схема има по-богати дидактически възможности:

- Възможност за съотнасяне на информацията към класификационните обекти;
- възможност за добър визуален дизайн (4).

Фиг. 1 класификационна схема

2. **Систематизация, основана на общи информационни блокове, отнасящи се за различни обекти.** Тази систематизация е подходяща при разглеждане на проблеми с еднотипна структура.

Среда	Механизъм на тока	Устройство	Принцип на действие	Приложение
Фотоклетка	Електричен ток, външен фотоефект	Анод, катод, стъклен балон	Управление на тока чрез светлината	Управление
Полупроводников диод	Еднопосочна проводимост на електричен ток	Анод, катод, стъклен балон	P - N преход	Изправител
Транзистор	Еднопосочна проводимост на електричен ток	Емитер, колектор, база	Управление на колекторен ток I_k чрез база	Усилвател

Фиг. 2. Систематизация, основана на общи информационни блокове към раздел "Ток в различни среди", IX клас (1)

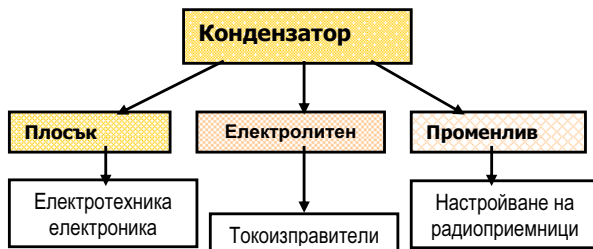
3. **Систематизация, основана на принципа свойство - неговото приложение**

ЕЛЕКТРИЧЕСКИ СВОЙСТВА	НАЙ-ВАЖНИ ТЕХНИ ПРИЛОЖЕНИЯ
Увеличаване на проводимостта с повишаване на температурата.	Термистори
Изменение на електропроводимостта под действие на светлината.	Фотосъпротивление
Наличие на p и n проводимост.	Полупроводникови триоди
Еднопосочна проводимост на контакта с p - n преход.	Полупроводникови изправители
Възникване на електродвижещо напрежение (ЕДН) под действието на светлината.	Фотоелементи и слънчеви батерии

Фиг. 3. систематизация, основана на принципа свойство и неговото приложение към раздел "Ток в различни среди", IX клас (1)

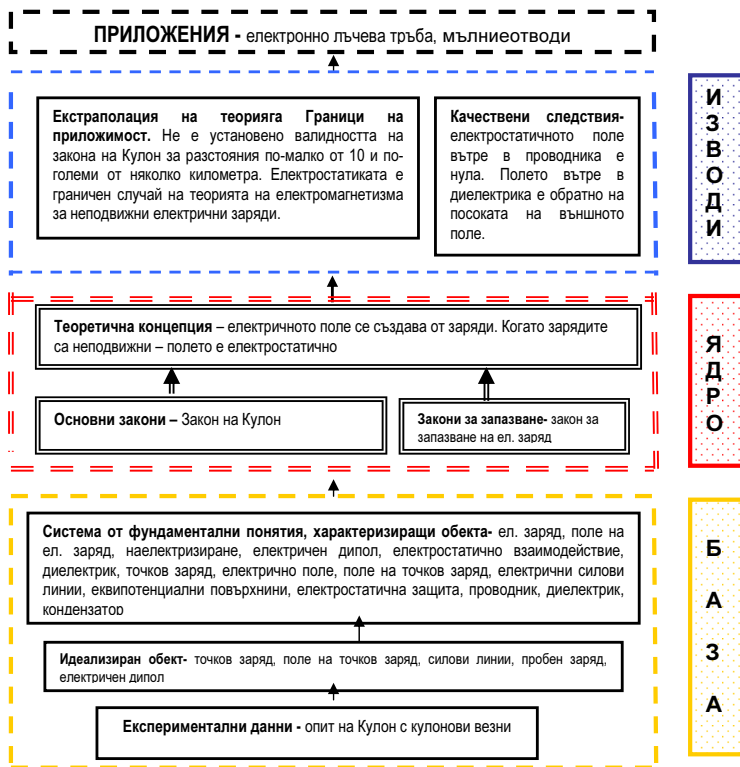
Среда	Свойство	Примери
Проводник	Наличие на свободни заряди	Метали, човешко тяло, земя, разтвори на соли, киселини и основи
Диелектрик	Липсват свободни заряди	Стъкло, смола, каучук, пластмаса, кварц

Фиг. 4. систематизация, основана на класификацията свойство-пример към раздел "Електростатични взаимодействия", IX клас

Фиг.5. систематизация, основана на принципа видове-приложения към раздел "Ток в различни среди", IX клас (1)

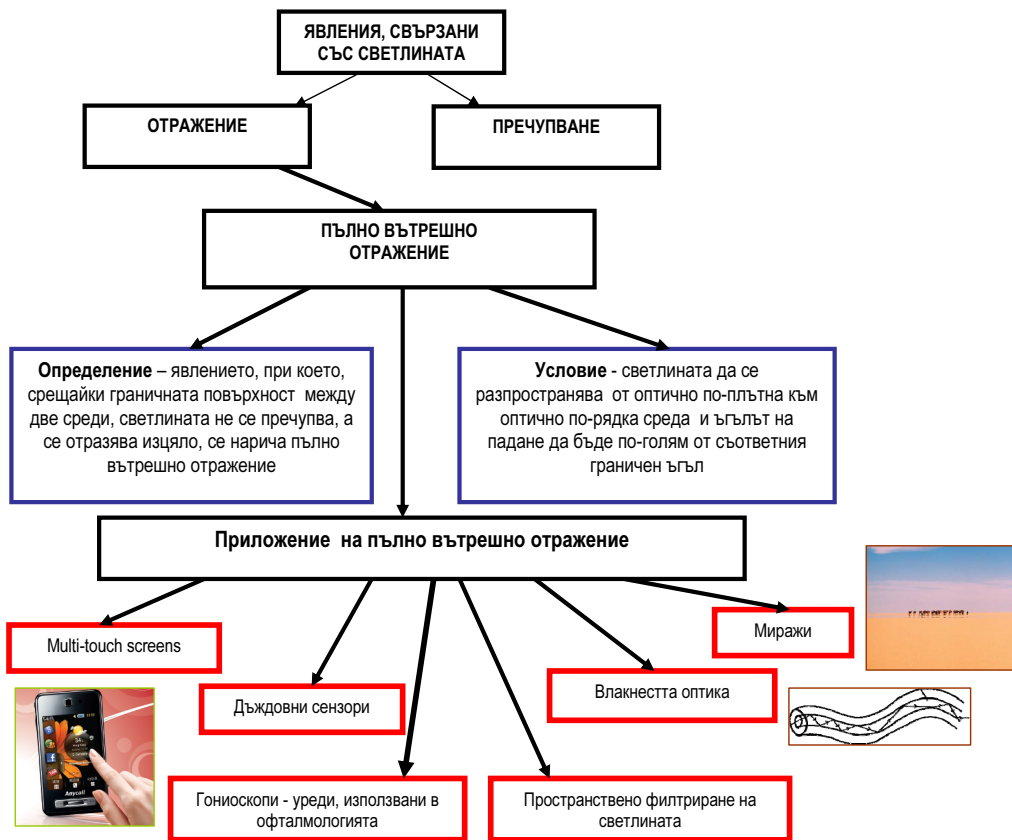
4. Систематизация по етапите на физичната теория

Фиг. 6. систематизация по етапите на физичната теория Електродинамика, I-ва част Електростатика

5. Систематизация, основана на структурно-логическа схема на цял раздел

Структурно-логическата схема се нарича още ориентиран граф. Състои се от възли и ребра. Ребрата се наричат още връзки. Връзките означават някакви логически отношения, причинно-следствени отношения, цяло-част от цялото. Структурната схема изразява във визуализиран вид логиката на раздел. Подходяща е за използване в урок за обобщение.

Фиг. 7 Систематизация, основана на Структурно-логическа схема на ядро Светлина, обобщена тема „Праволинейно разпространение на светлината“ от учебното съдържание по Физика и астрономия, 7 клас. (3)

6. Систематизация, основана на принципа цяло- част от цялото

Фиг.8. систематизация, основана на принципа цяло-част от цялото

7. Систематизация, основана на общи закони.

Вид електростатично взаимодействие	Закон за взаимодействие	Формула за интензитет на полето
Във вакуум	$F = Q_1 \cdot Q_2 / 4\pi \epsilon_0 r^2$	$E = Q / 4\pi \epsilon_0 r^2$
В диелектрик с диелектрична проникваемост	$F = Q_1 \cdot Q_2 / 4\pi \epsilon \epsilon_0 r^2$	$E = Q / 4\pi \epsilon \epsilon_0 r^2$

Фиг. 9. систематизация, основана на общи закони, които характеризират различни видове обекти или явления

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Студентите:

- затвърждават основните физични понятия в дадена обобщена тема.
- откриват връзките между и зависимостите между физичните понятия.
- осмислят логиката на построяването на взаимовръзките между физичните понятия като разграничават основните от второстепенните понятия.
- усъвършенстват уменията си за работа в екип като същевременно развиват своята познавателна самостоятелност.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Богданова, Т. Използване на иновационни дидактически технологии в обучението по физика, сборник с методически разработки, Изд. „РИТТ“, Силистра, 2002.
- [2] Богданова, Т. Интерактивни методи и техники в уроци за систематизация и обобщение по «Човекът и природата» в 5 клас, изд. център при Русенски университет, Русе, 2012.
- [3] Богданова, Т. Създаване на интерактивна среда при обучението на студенти по физика, изд. център при Русенски университет, Русе, 2013, под печат.
- [4] Стефанова, Т., С. Сейдолски, Систематизация и обобщение на знания в раздел „Компютърна такстообработка“, изд. Хелт Консулт Русе” ЕООД.

За контакти:

Бетина Ковачева, студентка 3 курс, специалност Физика и информатика, E-mail: betelina53@mail.bg

Доц. д-р Теменужка Богданова, РУ "А. Кънчев", Филиал-Силистра, р-л катедра технически и природоматематически науки, тел. 086821521 E-mail: betina93@abv.bg

Елементи на интерактивност при обучение по дисциплината Методика и техника на училищния експеримент по физика

автор: Бетина Ковачева

научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова

Summary: *Creating an interactive learning environment by implementing various interactive methods and techniques in the training of students in the discipline techniques and methods of school physics experiments during their vocational training in high school.*

Key words: *interactive environment, physics, physics experiments, interactive technology, Venn diagram, SWOT ataliz, "Cube"*

ВЪВЕДЕНИЕ

Съвременните подходи към преподаването се свързват с концепции, които променят методиката на обучението. Те изискват преминаване от екстра- и интраактивен процес, характерен за лекционния курс на обучение, към интерактивен процес, гарантиращ двустранна интензивна комуникация, обмяна на дейности, рефлексия на собствената дейност и непрекъснато взаимодействие. Интерактивното обучение, систематизиране на знанията и преминаването от идеи към действия, води до изграждане на ключови компетенции за учене през целия живот у бъдещите учители.

Интерактивните методи означават постоянна обратна връзка, постоянна ангажираност на участниците, постоянно търсене на личностно и общозначими решения. Чрез тях се изгражда една нова образователна действителност, нова учебна среда, основани на съвместното търсене, обсъждане на информация и ценности основания, вземане на решения.

Реализирането на обучение в контекста на интеракцията като модел на общуване между компонентите на дидактическата система „преподавател-студенти“, изисква изменение в подходите на обучение, основани на принципи, като: обучение чрез откриване и учене чрез участие. Създаването на интерактивна образователна среда е предпоставено от изискванията на новата парадигма за създаване на европространство за висше образование и високо качество на педагогическия процес чрез педагогическо взаимодействие (8).

ИЗЛОЖЕНИЕ

«Искам учител, който ще ми показва как да ловя риба, но и ще ме насърчава да се наслаждавам на улова. Ще ме научи на всички тънкости на улова, без да проявява нетърпение или колебание. Няма да ме нагрубява когато сбъркам и ще настоява да поправам грешките си. Ще изслушва тревогите и възторжените ми изблици с толерантност и мъдрост. Има ли такъв учител на света? (6)»

Златната рибка: «Добрият учител притежава много знания и голямо сърце. Ще го познаеш по искрената усмивка и умението му да те запали по всички онези рибарски принадлежности, че и сам няма да усетиш кога си станал майстор-рибар» (6).

Предлагаме разработени теми от учебното съдържание по «Човекът и природата» с елементи на интерактивност при лабораторните упражнения по дисциплината «Методика и техника на училищния експеримент по физика».

Тема 1. Топлинни явления

Изучаване на явлениято „Разширяване на телата“ от учебното съдържание по „Човекът и природата“, 5 клас

Една възможна *логическа схема* при провеждане на интерактивен метод дискусия:

✚ Помислете, всички тела ли се разширяват? Посочете примери.

✚ Назовете в кои случаи разширението на телата е полезно? /положителни аспекти на явлението „разширение“/.

✚ Опишете в кои случаи разширението на телата е вредно и защо? /отрицателни аспекти/.

✚ Има ли възможности да бъдат предотвратени отрицателните аспекти при разширението на телата? Предположете как? /възможностите/

✚ Предскажете съществуват ли бариери, които не дават възможност предотвратяване на явлението разширение на телата с вредни последици? Посочете кои са те? /барьерите/.

Използва се интерактивна техника за визуализиране SWOT анализ (1.3):

Фиг. 1 SWOT анализ

Тема 2. Сили и налягане

Изучаване на „Натиск и налягане“ от учебното съдържание по „Човекът и природата“, 6 клас (1.3)

Съчетаване на нагледните и словесни методи чрез използване на интерактивните техники за визуализиране - **куб и диаграма на Вен**.

Студентите провеждат експеримента, след което отговарят на следните въпроси:

1. **Опишете** явлението, която наблюдавате. *Дъсчицата потъва в пясъка повече, ако се опира на острието на гвоздеите, а по-малко потъва, когато се опира на главичките на гвоздеите.*

2. **Асоциирайте** - за какво се сещате като го наблюдавате? *За потъване на краката ни в рохкав сняг или кал.*

3. **Сравнете** го с друго. На кое ви прилича? *Копаене с лопата. Тежките танкове, трактори, багери се движат по мочурища, сняг или пясък без да затават.*

4. **Анализирайте** – какви изводи може да направите във връзка с наблюдаваното явление? *Когато натиска е голям, налягането може да се намали чрез увеличаване на площта, а за да се създаде огромно налягане, трябва да се намали площта, върху която действа силата.*

5. **Приложете** – къде се наблюдава явлението, кога и къде може да се използва? *Защо ремъците на раниците се правят по-широки? Какво правят строителите, за да може почвата да издържи налягането на дадена сграда?*

6. **Спорете** за и против това, кога и как може да се увеличава или намалява налягането, аргументирайте се.

С коя лопата се копае по-лесно? Защо?

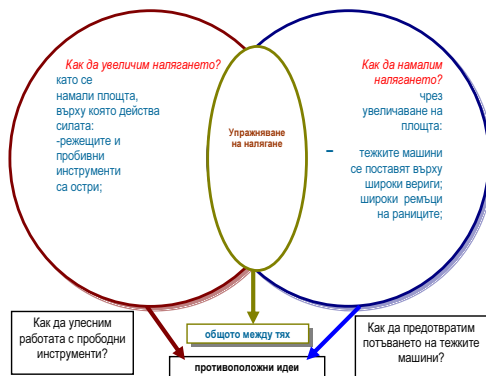
Защо железопътните релси се поставят върху траверси?

Защо се употребява напръстник?

Човек стои прав. Какво ще се промени, ако повдигне единия си крак?

1. Опишете явлението, което наблюдавате. Дъсчицата потъва в пясъка повече, ако се опира на острието на гвоздеите, а по-малко - на главичките на гвоздеите.	2. Асоциирайте - за какво се сещате като го наблюдавате? За потъване на краката ни в рохав сняг или кап.	3. Сравнете с друго. - Копаене с лопата; - Тежките танкове, трактори, багери се движат по мучурища без да загъват.
4. Анализирайте – какви изводи може да направите във връзка с явлението? Когато натискът е голям, налягането може да се намали чрез увеличаване на площта, а за да се създаде огромно налягане, трябва да се намали площта, върху която действа силата.	5. Приложете – къде се наблюдава явлението, кога и къде може да се използва? - ремъците на раниците се правят по-широки; - тежките машини са със широки вериги, - прободните и режещи инструменти да са остри	6. Спорете за и против това, кога и как може да се увеличава и намалява налягането. С коя лопата се копае по-лесно? Защо? Защо железопътните релси се поставят върху траверси? Защо се употребява напръстник?

Фиг. 2 Интерактивна техника «Куб»

Фиг. 3 Интерактивна техника «Дијаграма на Вен»

Изучаване на „Атмосферно налягане” от учебното съдържание по „Човекът и природата”, 5 клас (1,3)

Демонстриране на „Атмосферно налягане” се чрез интерактивните методи Казус, Дискусия и техника за визуализиране «Дърво на решенията»

Казук: „Ще се излее ли водата от чашата”

Казусът се реализира чрез дискусия в общата група. Попълва се дърво на решенията.

Етапи, по които се провежда казуса:

I етап - определя се и анализира проблемът

Експериментален факт (физичен експеримент) - Напълва се чаша с вода. Върху нея се поставя лист хартия. Притиска се листа и се обръща чашата с отвора надолу. Отделяме ръката от листа.

Защо не се излива водата от чашата? От какво зависи това?

II етап – формиране на алтернативни решения чрез разкриване на причинно-следствените връзки

Върху листа отгоре надолу действа натискът на водата. Фактът, че листът не пада, показва, че му действа и друга сила, която е насочена нагоре.

III етап – анализ и оценка на алтернативните решения

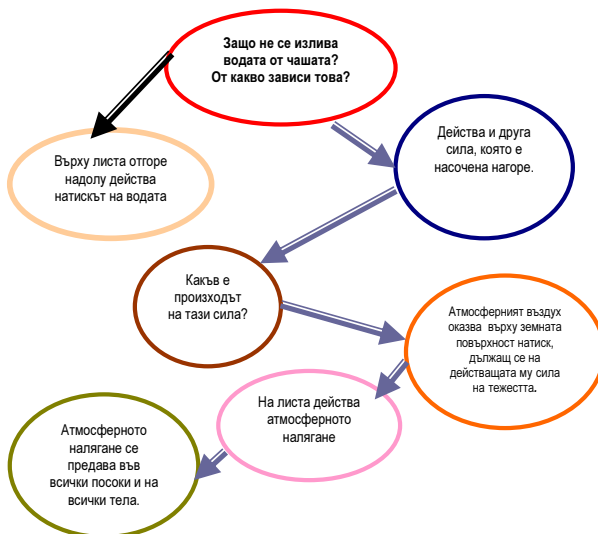
Какъв е произходът на тази сила?

Атмосферният въздух оказва върху земната повърхност натиск, дължащ се на действащата му сила на тежестта. Налягането, породено от този натиск, се нарича атмосферно налягане. Атмосферното налягане е равно на натиска на въздуха върху 1м от земната повърхност. Съгласно закона на Паскал атмосферното налягане се предава във всички посоки и на всички тела.

IV етап – *Оценете вярното решение от дървото. Формулирайте го.*

На листа действа атмосферното налягане, на което се дължи силата, която не позволява на листа да падне.

В хода на дискусията учениците попълват „Дърво на решенията”

Фиг. 43 Интерактивна техника «Дърво на решенията»

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Създаването на интерактивна образователна среда допринася за:

- повишаване качеството на учебния процес;
- стимулиране активното учене - в процеса на обучение студентите създават собствени учебни ресурси;
- реализиране на нова парадигма за подготовката на учителите, съобразно променените им функции;
- иновация на традиционните форми, методи и средства на обучение.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Богданова, Т. Използване на иновационни дидактически технологии в обучението по физика, сборник с методически разработки, Изд. „РИТТ“, Силистра, 2002.
- [2] Богданова, Т. Иновационни образователни технологии при педагогическата практика по физика, учебно пособие, Изд. „РИТТ“, Силистра, 2005.
- [3] Богданова, Т. Разработване на интерактивни техники от учебния предмет “Човекът и природата”, 6 клас. В Научни трудове, том 46, серия 7.3, Майски научни четения, Русе, 2007, с. 201-206.
- [4] Вълчев, Р. Интерактивни методи и групова работа в гражданското образование, С, 2004.
- [5] Гюрова, В и колектив, Правокацията учебен процес. Аскони-Издат, С., 1997.
- [6] Гюрова, В. и др. Интерактивността в учебния процес. С., 2006.
- [7] Гюрова, В. и др. Приключението учебен процес. С., 2006.
- [8] Сборник статии Болонски процес, Издание на Центъра за развитие на човешките ресурси, април 2009.

За контакти:

Бетина Ковачева, студентка 3 курс, специалност Физика и информатика, E- mail: betelina53@mail.bg

Доц. д-р Теменужка Богданова, РУ “А. Кънчев”, Филиал-Силистра, р-л катедра технически и природо-математически науки, тел. 086821521 E- mail: betina93@abv.bg

Създаване на WEB сайт по проекта «Създаване на интерактивна среда при обучението на студенти по физика и информатика»

автори: Георги Господинов, Боран Талибов
научен ръководител: доц. д-р Теменужка Богданова

Summary: *Modernizing education requires applying of traditional approaches and solutions focused at diversifying of the training. The applying of interactive methods in the training of students is an important prerequisite for modernization of preparation of the future teachers.*

Key words: *Website, interactive environment, interactive systems, physics, students*

ВЪВЕДЕНИЕ

Осъвременяване на образованието изисква прилагане на т.н. алтернативни, нетрадиционни подходи и решения, насочени към разообразяване на обучението и отказ от традиционните методи и форми на работа.

Прилагането на интерактивните методи на обучение във висшето училище е важна предпоставка за модернизиране подготовката на бъдещите учители в съответствие с важни образователни и обществени тенденции, нормативните изисквания и създаването на европространство за висше образование.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Основно място в интерактивната образователна среда заемат интерактивните методи на обучение. Интерактивността може да се прояви на различни равнища:

- като една от страните на междуличностното общуване;
- в условията на екипната организация на учебната дейност;
- в рамките на образователни технологии, в които е налице педагогическо взаимодействие;

• **базирана на компютърните информационни технологии и връзката уещ-мултимедия** (предмет на настоящото изследване);

- на основата на взаимодействието на различни подсистеми в дадена система (синергия) и др.

Алтернативното обучение изисква нова организация на пространството за целите на индивидуалната или груповата работа. Новата организация на времето, средата и пространството дава възможност за инициативи, разгръщане на въображението и удовлетворение от резултатите. Изместване центъра на тежестта от даването на знания в готов вид към тяхното самостоятелно овладяване чрез ново познание, нова дейност, ново общуване (до степен на емпатия)

Популярни са две интерактивни системи за учене (2):

- система, ориентирана към хората, която се основава на различните взаимодействия с цел улесняване на учебния процес между хората в една учебна зала.

- технологично-базирана система, при която взаимодействието се основава между учащите се (с или без обучаващ) и различните технически средства.

Осигуряване на подходяща материална база за прилагането на интерактивните методи на обучение. В зависимост от избрания интерактивен метод, преподавателят подготвя предварително необходимите средства и материали за изпълнението на учебните задачи. *Обикновено учебно-техническите средства и материали, които се ползват в интерактивната среда са:* компютър (лаптоп); мултимедия; принтер; камера; цифров фотоапарат; интерактивен обучаващ софтуер; и др.

Web-базираното обучение може да се опише като “обучение, при което WWW се използва като виртуална среда за представяне на учебните материали и/или за

осъществяване на учебния процес. Последното означава, че WWW се използва в някоя (или всички) от следните роли: за провеждане на учебно занятие от разстояние, за дискусии по теми от учебното съдържание, за комуникация между студенти и преподаватели и между самите студенти, за провеждане на упражнения, за полагане на тестове, за съвместна разработка на проекти, за достъп до допълнителни учебни ресурси и др" (3).

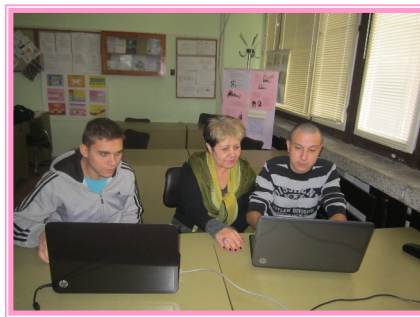
Електронното обучение може да се прилага в няколко форми: дистанционна, отворена и смесена. При настоящото изследване се използва смесената форма, при която създадените електронни дидактически материали бяха в помощ на традиционния начин на обучение.

Най-съществената част от работата по проекта е свързана със съставянето на учебни модели и дидактическите материали, с които може да се подпомогне учебната активност на студентите. Модулите са разработени в електронен формат, поставени са в Интернет на адрес: www.interactiv-fs.bg

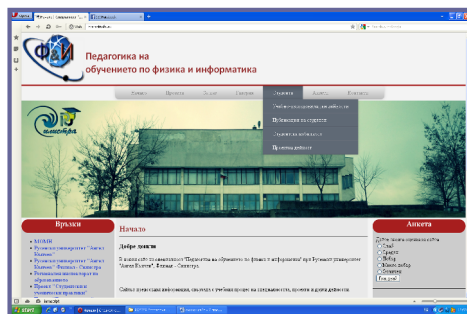
Дизайнът на сайта е конструиран и реализиран изцяло от екипа на проекта. Сайтът е качен на публичен сървър за период от 6 месеца и е избран хостинг план за 1 година напред. Използван е и езикът PHP за по – добра комуникация между потребителите и сървъра, който е научен изцяло в домашни условия, защото ние сме силно заинтригувани от програмирането и търсим други програмни езици да научим освен тези, които са заложили в хорариума на специалността.

Името на сайта е избрано от екипа и то отговаря на името на проекта.

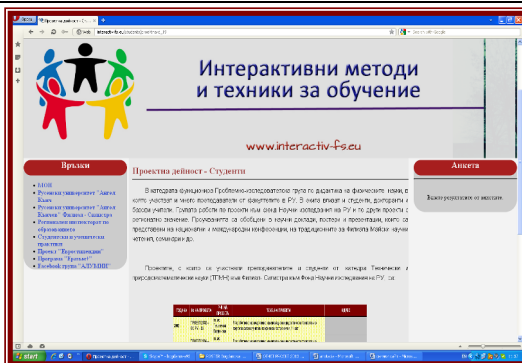
В сайта са използване няколко различни библиотеки на JavaScript които са безплатни за използване. Това е направено с цел по – добре визия и функционалност на сайта.

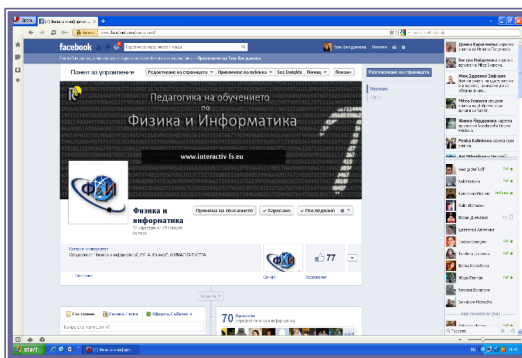
Фиг. 1. Екипа от студенти в работата по проект „Създаване на интерактивна среда при обучението на студенти по физика и информатика“

Фиг. 2 WEB сайт WWW.INTERACTIV-FS.EU

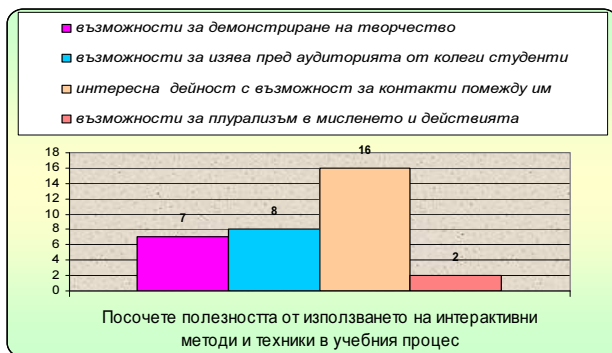
Фиг. 3 WEB сайт WWW.INTERACTIV-FS.EU

Фиг. 4 Страница на специалността във Facebook <https://www.facebook.com/specialnostfi>

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Бяха проведени анкети за проучване мнението на студентите за прилагане на интерактивните методи в учебния процес по физика и информатика. Анкетирани са 33 студенти от втори, трети и четвърти курс от специалност „Педагогика на обучението по физика и информатика“. Някои от резултатите са видни от фиг. 5.

Фиг. 5

В практически план приносите, свързани със създаване на интерактивната среда, са проектирани чрез:

- възможностите за дидактическо осигуряване и повишаване на качеството на обучението на студентите от специалност „Педагогика на обучението по физика и информатика“;

- **стимулира активното учене - в процеса на обучение студентите създават собствени учебни ресурси;**

- реализиране на нова парадигма за подготовката на учителите, съобразно променените им функции;

- Успешната симбиоза между традиционни и интерактивни методи повишава качеството на обучение

Приложимост на резултатите в практиката и учебния процес:

- използване на виртуалната среда за обучение и популяризиране-
www.interactiv-fs.eu; <https://www.facebook.com/specialnostfi>

ЛИТЕРАТУРА

[1] Богданова, Т. Разработване на интерактивни техники от учебния предмет „Човекът и природата“, 6 клас. В Научни трудове том 46, серия 7.3, Майски научни четения, Русе, 2007, с. 201-206.

[2] Гюрова, В. и др. Интерактивността в учебния процес. С., 2006.

[3] Николова, И. (2000). (http://www-it.fmi.uni-sofia.bg/courses/elearning/OsnovniVuprosi/distancionno_obuchenie.html#kakvo_predstavliava_DO)

[4] Сборник статии Болонски процес, Издание на Центъра за развитие на човешките ресурси, Април 2009.

[5] Тодорина, Д. Създаване на интерактивна образователна среда (теоретични и приложни аспекти) сб. „Интерактивните методи в съвременното образование“, Университетско издателство „Н. Рилски“- Благоевград, 2010.

[6] Тодорина, Д. Ефективност на интерактивните методи на обучение във висшето училище – предпоставки и система за измерване. В годишник на СУБ: „Наука-образование-изкуство“, том 2, Благоевград, 2008.

За контакти:

Доц. д-р Теменужка Богданова, РУ „А. Кънчев“, Филиал-Силистра, р-л катедра технически и природоматематически науки, тел. 086821521, E- mail: betina93@abv.bg

Георги Стефков Господинов, студент IV курс, специалност Физика и информатика, E- mail: stefkoff@gmail.com

Боран Динчеров, студент II курс, специалност Физика и информатика, E- mail: borandincheroff@gmail.com

Приложение на презентационна система Prezi в обучението

Автори: Георги Господинов

Научен ръководител: гл. ас. д-р инж. Евгения Горанова

Summary: *With the advent of new technologies in our world modernize our training. To be able future teachers to develop creative ideas of the students, they have to work with the overwhelming presentation systems that make the lesson more perspicuous and drawing attention.*

Key words: *Prezi, presentation, systems, e-learning, internet, teachers, students, skills.*

ВЪВЕДЕНИЕ

През 21 век, учениците масово използват компютрите и интернет не само за забавление, но и за обучение. Там те намират допълнителни информационни източници, от които да научат почти всичко, от което се интересуват. Учениците предпочитат информацията от интернет, защото я получават в графична и мултимедийна форма.

Ето защо, ако искаме да привлечем вниманието на учениците върху съдържанието на даден учебен предмет, можем да използваме електронното обучение (e-learning), като чрез него ние се докосваме до техните учебни потребности и им даваме възможност да се учат чрез компютрите и интернет - това, което при тях се е превърнало в начин живот.

Доказано е, че когато информацията бъде представена нагледно, тя е по-бързо усвояема отколкото когато бъде просто прочетена. Така в днешно време, повечето учители предпочитат да представят визуално тази информация, за да могат учениците да я възприемат по-бързо и да я съхраняват по-дълго.

Тук важна роля има презентационните системи. Те предоставят точно тази възможност за нагледността на информацията. Когато в един урок се използва презентационна система, учителят може да демонстрира с по-разбираеми примери, съдържанието на урока.

До преди известно време масово беше използвана програмата на Microsoft – PowerPoint за изработване на презентации. Но от скоро екип от специалисти създаде нова и иновативна среда за разработване на триизмерни презентации наречена Prezi.

ИЗЛОЖЕНИЕ

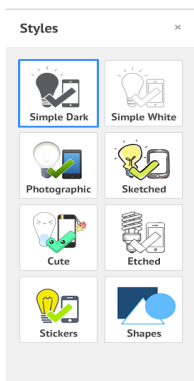
„Prezi ни позволява да общуваме с дизайнерски идеи с нашите клиенти по силно интригуващ и динамичен начин, освобождавайки интересните теми от скуката на еднопосочните презентации“.

Ренди Хоудър, Design Strategist, Gensler

Prezi е виртуална бяла дъска, която превръща презентациите от монолози в разговори.

Prezi е създадена през 2009 година и е била предвидена за представяне на презентации на големи екрани и проектори, но вместо това след 5 години хората започват да я използват, за да представят своите идеи на малките монитори и сензорните екрани.

Prezi се е развила благодарение на това, че все повече хора по света използват интернет и от там създават все повече креативни идеи.

Фиг. 1 Символи и форми

Фиг. 3 Поток на презентацията

За да можете да работите с **Prezi**, трябва вашият компютър да покрива някои минимални хардуерни и софтуерни изисквания :

- Adobe Flash Player 10 или по- висока версия;
- Минимум 1 Gb RAM памет;
- Мишка със скролер или тъчпад.

Една от най-вълнуващите възможности в **Prezi** е това, че за разлика от Power Point в който презентациите се гледат слайд по слайд, в **Prezi** може да се доближават и отдалечават елементи от всеки слайд толкова пъти, колкото е необходимо, за са акцентира на детайли. Това дава по-добра нагледност и привлича повече вниманието на аудиторията за разлика от до болка познатите ни ефекти на Power Point.

Други важни възможности са:

- Можете да създавате различни форми, като кръгове, квадрати и други, които могат да служат за граници на слайдове;
- Можете да рисувате различни стрелки или линии с различна дебелина и цвят, където си поискате във вашата презентация;
- **Prezi** има голям набор от готови цветни символи и форми (показани на фиг. 2);
- За да направите своята презентация, трябва да имате активна интернет връзка, но **Prezi** предлага възможността да изтеглите вашата презентация директно на вашият компютър и да я гледате офлайн;
- **Prezi** предлага и възможността да създавате презентации на вашият компютър без интернет връзка, но тогава вие трябва да си поръчате „Платен Акаунт“, който се плаща допълнително всеки месец според възможностите които искате да получите (<http://prezi.com/pricing/>);
- Друга много важна възможност е вмъкването на видео клипове директно от **YouTube**. За тази цел трябва да имате активна интернет връзка;
- Също така можете да вмъквате фонова музика или звук при смяна на слайдовете или при различни ефекти;
- Можете да вмъквате различни документи като **PDF** или видео файл, но с ограничение на размера;

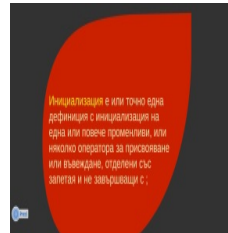
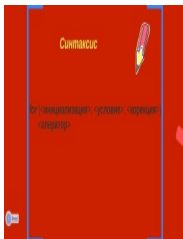
- Една от най-интересните възможности на **Prezi** е това, че Вие можете да вмъкнете готова Power Point презентация. **Prezi** ще вземе цялата информация и ресурси от старата презентация и ще ви предложи примерен шаблон за новата презентация.
- Една от най-важните възможности е вмъкването на картинки от файл. След като вмъкнете вашата картинка, може да я оразмерявате, завъртате и дори да добавяте различни ефекти, като цвят, рамки и други;
- Другата възможност - можете да добавяте текст където си поискате и с каквито цвят и размери поискате;
- **Prezi** предлага панел в който да контролирате потокът на презентация (Фиг.3.). Чрез него можете да подреждате своите слайдове по ваш избор;
- **Prezi** разполага с бутоните **Undo/Redo** който позволяват да поправяте грешки;
- разполагате и с бутон за запазване на презентацията, но всъщност при всяко бездействие от ваша страна, **Prezi** я запазва. Това улеснява работата със системата.
- **Prezi** предлага голямо разнообразие от готови теми, които правят вашата презентация по-нагледна и разбираема. Също така можете и да създавате свои теми със свой стил;
- Една от новите възможност, която предлага системата, е 3D фон. Това представлява фон, който оптически създава по-голямо разстояние между елементите. Това придава на вашата презентаци интересен стил и привлича вниманието на аудиторията.
- Най-голямото предимство на **Prezi** е това, че тя е в *облачните системи*. Това означава, че повече не трябва да носите вашите презентации на флашки, дискове или други твърди носители, а просто трябва да влезете в акаунта си на <http://prezi.com> и да си пуснете презентацията.

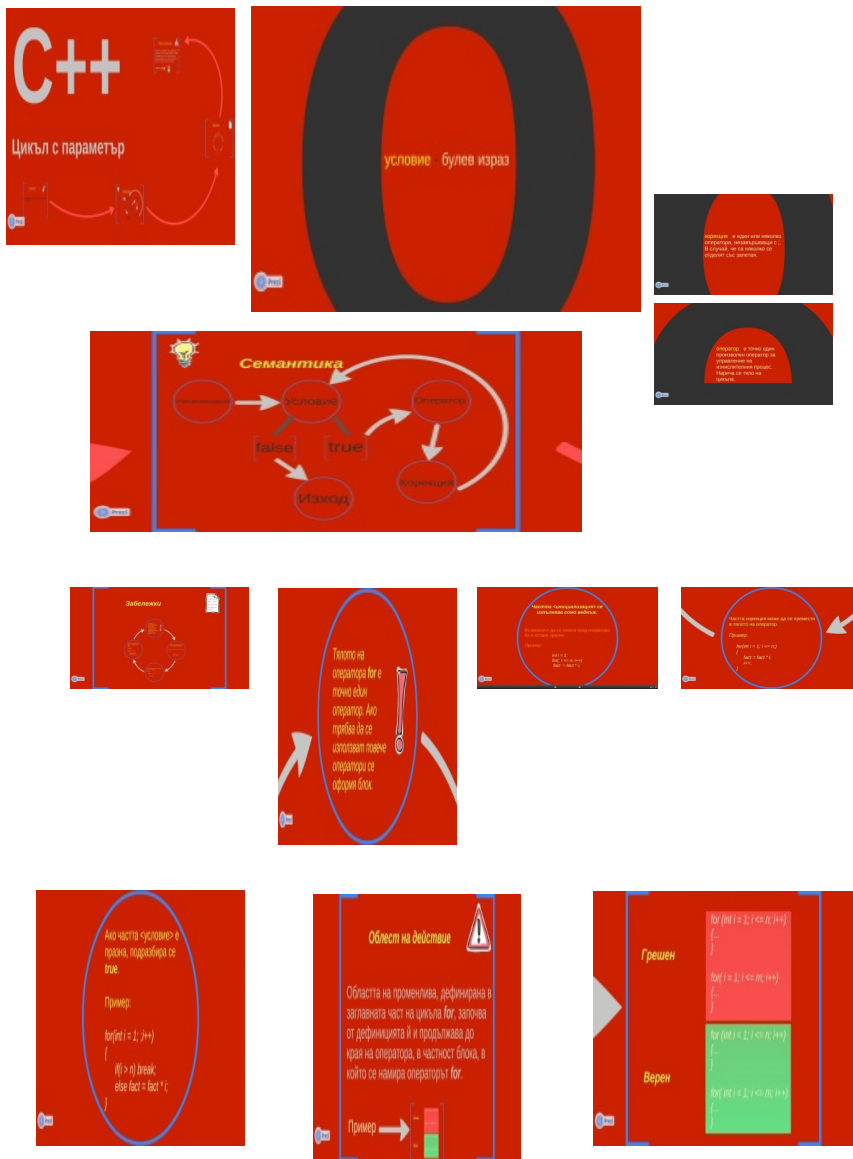
Ако искате да видите всички други възможности и ефекти, можете да прочетете повече тук - <https://prezi.zendesk.com/entries/22919692-New-Feature-Log>.

Ако сте много добър в работата с Power Point, можете да създадете презентация подобна на тази в **Prezi**, но може би ще Ви отнеме три пъти повече време отколкото чрез улеснения интерфейс на иновативната система.

След като знаем за многобройните възможности на презентационната система **Prezi**, можем да я приложим при уроците на педгогическата практика. Така бъдещите учители ще бъдат запознати с новите и по усъвършенствани презентационни системи, а ученици ще бъдат стимулирани да се научат да боравят с **Prezi** и да развиват собствените си идеи.

Един урок по информатика на тема „Цикъл с праметър“ е представен със следната презентация:

Фиг. 4. Презентация на тема «Цикъл с параметър»

Презентацията можете да намерите на http://prezi.com/-ctbrkvft_lz/?utm_campaign=share&utm_medium=copy&rc=ex0share

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Prezi не е единствената иновативна презентационна система, но тя е по-добра и по-удобна от Power Point. Има и други подобни системи, но **Prezi** се отличава с това, че е пригодена за различни цели – обучени, бизнес, конференции и любителски представления.

Предимствата на **Prezi** са свързани най-вече със:

- Тя е интересна;
- Безплатна е и е базирана в интернет, което предоставя възможност да работите от всяко място;
- Можете да раздвижите всичко – текст, картинки и др. Така никога няма да имате скучни презентации;
- Подходяща е за всички възрасти;
- Постоянно се обновява и предоставя уроци и материали напълно безплатно.

ЛИТЕРАТУРА

[1] <http://prezi.com/>

[2] <http://instructionaltechtalk.com/advantages-and-disadvantages-of-prezi/>

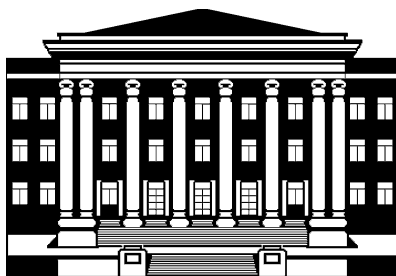
[3] <https://prezi.zendesk.com/entries/22919692-New-Feature-Log>

За контакти:

Георги Господинов, студент 4 курс, специалност Физика и информатика, E-mail: stefkoff@gmail.com

Гл.ас. д-р Евгения Горанова, Филиал-Силистра на Русенския университет „Ангел Кънчев“, Катедра по технически и природо-математически науки

**РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ
“АНГЕЛ КЪНЧЕВ”**

СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ СНС'15

П О К А Н А

**Русе, ул. "Студентска" 8
Русенски университет
“Ангел Кънчев”**

Филиал Силистра

**СБОРНИК ДОКЛАДИ
на
СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ – СНС'14**

Под общата редакция на:
доц. д-р Тодорка Георгиева

Отговорен редактор:
проф. д-р Ангел Сфрикаров

Народност българска
Първо издание

Формат: А5
Коли: 6,25
Тираж: 20 бр.

ISSN 1311-3321

ИЗДАТЕЛСКИ ЦЕНТЪР
на Русенския университет “Ангел Кънчев”